

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรมและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง ความคาดหวังของประชาชนต่อบทบาทของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลบางศรีเมือง ผู้ศึกษาได้วางแนวทางในการศึกษาเอกสารและผลงานทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับความคาดหวัง

1.1 ความคาดหวัง (expectation)

- ความหมายของความคาดหวัง (expectation)
- ความคาดหวังของประชาชนต่อกระบวนการยุติธรรมไทย

1.2 ยุติธรรมชุมชน

- ความหมายของยุติธรรมชุมชน
- การนำเครือข่ายยุติธรรมชุมชนมาใช้ในประเทศไทย

1.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับยุติธรรมชุมชน

- ทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรมตามแนวคิดทางสังคมวิทยาอาชญากรรม
- ทฤษฎีติดฉลาก (Labelling Theory)
- ทฤษฎีกระบวนการยุติธรรมอย่างไม่เป็นทางการ (Informal justice Theory)
- ทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม
- ทฤษฎีการเสริมพลังและการมีส่วนร่วมของชุมชน
- ทฤษฎีหน้าต่างชำรุด (theory of broken windows)
- ทฤษฎีการแก้ปัญหา (problem solving theory)

2. ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลบางศรีเมือง

- ความเป็นมา โครงสร้าง บทบาทหน้าที่
- ผลงานที่ผ่านมา งานเครือข่ายยุติธรรมชุมชน

3. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4. กรอบแนวคิด

แนวคิด หลักการ และทฤษฎีที่เกี่ยวกับความคาดหวัง

ความคาดหวัง

ความหมายของความคาดหวัง

คำว่าความคาดหวัง (expectation) นั้นมีความหมายกว้างมาก ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้พอสรุปได้ ดังนี้

Finn (1921, p. 16) กล่าวว่า ความคาดหวัง หมายถึง การประเมินค่าบุคคลหรือตนเอง ด้านจิตวิญญาณและใช้ความคาดหวังนั้นมาเป็นแนวทางในการกำหนดพฤติกรรมที่จะมีต่อบุคคลที่ตนคาดหวังหรือ ต่อตนเองในลักษณะที่ตนคิดว่าถูกต้อง

Murray (1968, p. 416) ให้คำจำกัดความว่า ความคาดหวัง หมายถึง ระดับผลงานที่บุคคลกำหนด หรือความหมายว่าจะทำได้ โดยที่ความคาดหวังนั้นเป็นระดับที่บุคคลปรารถนาจะไปให้ถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้ในการทำงานแต่ละครั้ง

มหาวิทยาลัยออกฟอร์ด (Oxford University, 1989, p. 281) พจนานุกรมของออกฟอร์ด ได้ให้ความหมายของความคาดหวังว่า เป็นสภาวะทางจิต เป็นความรู้สึกนึกคิดหรือเป็นความคิดเห็นอย่างมีวิจารณ์ญาณของบุคคลที่คาดคะเนหรือคาดการณ์ล่วงหน้าต่อบางสิ่งบางอย่างว่าควรจะมี ควรจะเป็นหรือควรเกิดขึ้น และเขาได้กล่าวถึงบทบาทที่คาดหวัง (role expectation) ว่าหมายถึงความคิดเห็นที่มีต่อบุคคล ซึ่งอยู่ในตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งที่กระทำหรือไม่กระทำ ดังนั้นบทบาทที่คาดหวังนั้นจะออกมาในรูปของการกระทำที่บุคคลคิดว่าควรทำตามสิทธิหรือหน้าที่ในตำแหน่งนั้น ๆ ที่ตนครอบครองอยู่

ไพบุรย์ เจริญพันธุ์วงศ์ (2530, น. 109) ได้ให้คำจำกัดความของความคาดหวังว่าเป็นความรู้สึกของบุคคลถึงพฤติกรรมหรือตำแหน่งที่เหมาะสมของตนเอง หรืออาจเป็นความรู้สึกถึงความเหมาะสมในบทบาทของผู้อื่นในองค์กร

ถวิล ธาราโกชน์ (2532, น. 77) ได้อธิบายว่า ความคาดหวังเป็นสิ่งที่จำเป็นมากอย่างหนึ่งในการทำงาน เพราะการทำงานใดก็ตาม ถ้าเรามีความคาดหวังมากเราย่อมตั้งใจทำงานนั้นมาก ความประสบความสำเร็จในงานนั้นย่อมจะมีมาก แต่ถ้าเรามีความหวังน้อย เราอาจตั้งใจทำงานน้อย ความประสบความสำเร็จก็ย่อมจะมีน้อย

วิชัย พรหมเมศ (2537, น. 14) ได้ให้คำจำกัดความของความคาดหวังว่า คือ การคาดการณ์ หรือ การตั้งความหวังไว้ล่วงหน้า โดยประสบการณ์ในอดีตจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความคาดหวังของมนุษย์

นันทา ดิงสมบัติยุทธ์ (2538, น. 25) กล่าวว่าความคาดหวัง หมายถึง ความคิดเห็นหรือความต้องการ ที่บุคคลมุ่งหวัง หรือคาดคะเนต่อบุคคลอื่นหรือตนเองให้กระทำสิ่งที่ตนปรารถนาให้เป็นไปในอนาคต

ปิยะสุดา แคว้นนนทรี (2544, น. 8) กล่าวว่า ความคาดหวัง หมายถึง การคาดการณ์ของบุคคลที่มี ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ได้ตอบสนองต่อความต้องการของตนเอง โดยขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่ผ่านมา คุณลักษณะส่วนบุคคล ซึ่งจะมีผลต่อความพึงพอใจของบุคคล

สรุปได้ว่า ความคาดหวัง คือ ความรู้สึก ความคาดคิดของบุคคลถึงพฤติกรรม หรือตำแหน่งที่เหมาะสมของตนเองหรือเป็นความรู้สึกถึงความเหมาะสมในบทบาทของผู้อื่น ระดับความคาดหวังของแต่ละบุคคลย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ คนที่ประสบความสำเร็จ สมหวังในสิ่งที่เขาคาดหวังไว้ ระดับความคาดหวังจะสูงขึ้นกว่าเดิม ในทางตรงกันข้ามคนที่ไม่สมหวังสิ่งที่เขาคาดหวังมักจะมีระดับความคาดหวังนั้นลงมาต่ำกว่าเดิม

แนวคิดทฤษฎีความคาดหวัง

Maslow (1970, pp. 69-80) ได้อธิบายไว้ว่า ความคาดหวังของบุคคลเป็นการตั้งขึ้นเพื่อการตอบสนองต่อความต้องการ ดังนั้น ความต้องการและความคาดหวังเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกันแทบจะแยกไม่ออก เมื่อมนุษย์เกิดความต้องการ ความคาดหวังก็จะตามมาแล้วกระทำพฤติกรรมไปสู่เป้าหมาย อย่างไรก็ตามความต้องการของมนุษย์เมื่อได้รับการตอบสนองในระดับที่ตนต้องการแล้ว ก็จะมีการคาดถึงในสิ่งที่อยู่สูงขึ้นไปอีกตามลำดับ ซึ่งมีความต้องการชั้นต่าง ๆ ตามลำดับดังนี้

1. ความต้องการทางด้านร่างกาย (physiological needs) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นในการมีชีวิตอยู่ เช่น ต้องการอาหาร น้ำ อุณหภูมิที่เหมาะสม ยารักษาโรค เป็นต้น
2. ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย (safety needs) เป็นความต้องการขั้นต่อมาเมื่อความต้องการทางร่างกายขั้นพื้นฐานได้รับการตอบสนองแล้ว เช่น มีความมั่นคงในงานที่ทำ ไม่ถูกปลดออกหรือถูกย้ายออกจากงานบ่อย ๆ เวลาเจ็บไข้ก็ได้รับการเอาใจใส่รักษาพยาบาล เมื่อออกจากงานที่ได้รับบำเหน็จบำนาญเป็นการตอบแทน ตลอดจนมีรายได้พอสมควรในการดำรงชีวิต
3. ความต้องการความรักและการยอมรับ (belongingness needs) เป็นความต้องการที่จะมีเพื่อน เป็นสมาชิกคนหนึ่งในกลุ่ม ต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่ม
4. ความต้องการยกย่องนับถือ (esteem needs) เป็นเรื่องของความอยากเด่นไปสังคม ต้องการความมั่นใจในตนเอง เป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่น ต้องการมีเกียรติ มีชื่อเสียง มีตำแหน่งอันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป

5. ความต้องการสูงสุดมีน้อยคนที่จะสามารถได้รับความพึงพอใจจากความต้องการขั้นนี้ เป็นความต้องการที่จะรู้และเข้าใจตนเอง (self-actualization needs) เป็นความต้องการสูงสุดในชีวิต นั่นคือ มนุษย์ต้องการที่จะรู้และเข้าใจตนเอง

ลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์และความคาดหวังมีลักษณะคล้ายคลึงกัน และเกี่ยวข้องกัน คือ ถ้าความคาดหวังหรือความมุ่งหวังของบุคคลได้รับการตอบสนองแล้ว มนุษย์จะมีความต้องการใน สิ่งเหล่านั้นตามมา และจะมากขึ้นไปตามลำดับ ในด้านปัจจัยที่มีผลต่อความคาดหวังนั้น Nadler and Lawler (1977, p. 390) ได้อธิบายว่า ขึ้นอยู่กับลักษณะของแต่ละบุคคล เช่น ภูมิหลัง ประสบการณ์ การศึกษา การฝึกอบรม ทักษะ และอายุ มีผลทำให้บุคคลมีทัศนคติความต้องการ หรือความคาดหวังแตกต่างกัน ในขณะเดียวกัน สิ่งแวดล้อมของงาน เช่น ลักษณะผู้นำ ระบบการจ่ายค่าตอบแทน ก็มีผลต่อความคาดหวังของบุคคลด้วย

Vroom (1970, pp. 91-103) ได้อธิบายไว้ว่า ทฤษฎีความคาดหวัง (expectancy theory) เป็นทฤษฎี ที่พยายามคาดการณ์ หรืออธิบายถึงระดับกำลังกายกำลังใจที่บุคคลอุทิศให้กับงาน ทฤษฎีนี้เชื่อว่า แรงจูงใจในการทำงานของบุคคลถูกกำหนดโดยความเชื่อของบุคคล ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างความพยายามและผลงาน และการเห็นผลลัพธ์ต่าง ๆ ที่ได้จากความพยายามที่ระดับต่าง ๆ กัน ซึ่งบางครั้งเรียกว่าทฤษฎี V.I.E. เนื่องจากมีองค์ประกอบทฤษฎีที่สำคัญ 3 ส่วน คือ V มาจากคำว่า Valence, I มาจาก คำว่า Instrumentality และ E มาจากคำว่า Expectation ซึ่งมีความหมาย ดังนี้

Valence หมายถึง ความพึงพอใจของมนุษย์ ที่มีผลลัพธ์ (outcomes) ของการกระทำลักษณะที่สำคัญที่สุดของความพึงพอใจของมนุษย์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับผลลัพธ์ที่เกิดจากการทำงาน คือ ระดับความพึงพอใจ ที่มนุษย์คาดหวังว่าจะได้รับจากผลลัพธ์นั้น ๆ ไม่ใช่เกิดจากการเห็นคุณค่าที่แท้จริงของผลลัพธ์นั้นเสมอไป เช่น มนุษย์เลือกทำงานด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งเพราะต้องการเลื่อนตำแหน่งให้สูงขึ้น ต้องการเป็นที่ยอมรับของสังคม หรือต้องการค่าจ้างที่สูง ไม่ใช่เลือกทำงานเพราะว่างานนั้นมีคุณค่าตามอุดมคติ อาจกล่าวได้ว่าความพยายามในการทำงานเน้นจากผลลัพธ์หลายอย่างทั้งทางตรงและทางอ้อม

Instrumentality หมายถึง ความเชื่อถือ วิธีการเชื่อมโยงผลลัพธ์อย่างหนึ่งไปสู่ผลลัพธ์อีกหลายอย่าง เช่น นักเรียนที่เชื่อว่าการเรียนจะเป็นวิธีการไปสู่การสอบได้ การสอบได้เป็นวิธีที่นำไปสู่การได้รับประกาศนียบัตร และทั้งการสอบได้ และการได้รับประกาศนียบัตรจะนำไปสู่การบรรจุเข้าทำงาน

Expectancy หมายถึง ความมั่นคง (strength) หรือความคาดหวัง ของความเชื่อถือของมนุษย์ว่าผลลัพธ์เป็นไปได้อย่างไร เช่น ถ้ามนุษย์มีความเชื่อมั่นว่าจะสามารถทำงานให้บรรลุ

ผลสำเร็จตามผลลัพธ์ ที่ตั้งไว้ ย่อมทำให้เกิดแรงจูงใจในการที่จะพยายามทำงาน ซึ่งมี expectancy นั้น เป็นความเชื่อมโยงระหว่างการกระทำกับผลลัพธ์ ซึ่งเป็นความรู้สึกทางด้านจิตใจของมนุษย์ที่ตัดสินใจได้ว่าควรจะเลือกกระทำ และจะทำงานอย่างไรจึงจะประสบความสำเร็จตามผลลัพธ์ที่ตั้งไว้

ความคาดหวัง เกิดขึ้นจากองค์ประกอบหลายอย่าง ทั้งจากความคิดภายในจิตใจ และสิ่งแวดล้อมภายนอก เช่น ลูกจ้างจะเกิดความคาดหวังในการทำงาน อาจจะต้องมาจากองค์ประกอบหลายอย่าง เช่น ความมั่นใจในทักษะ และมีมือของตนเอง ระดับความช่วยเหลือจากผู้บังคับบัญชา และเพื่อนร่วมงานคุณภาพของวัสดุอุปกรณ์ในการทำงาน เป็นต้น หากองค์ประกอบเหล่านี้เหล่านี้มีระดับน่าพึงพอใจสูง ความคาดหวังก็จะสูงขึ้นตามกัน (Vroom, 1970, pp. 91-103)

ความคาดหวังของประชาชนที่มีต่อกระบวนการยุติธรรมไทย

สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรมได้สำรวจความคิดเห็นของประชาชนในการกำหนดกรอบทิศทางและยุทธศาสตร์ของแผนแม่บทการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ พ.ศ.2552-2555 โดยมีการประชุมในระดับภูมิภาค ณ จังหวัดเชียงใหม่ ขอนแก่น นครศรีธรรมราช และกรุงเทพมหานคร และได้สรุปประเด็นความคาดหวังของประชาชนที่มีต่อกระบวนการยุติธรรมไทย ดังนี้

1. ภาพรวมของกระบวนการยุติธรรม

- ดำเนินงานด้วยความสุจริต โปร่งใส เป็นธรรม และตรวจสอบได้ มีระบบตรวจสอบที่มีมาตรฐานชัดเจน โดยเฉพาะขั้นตอนการสืบสวนสอบสวนของเจ้าหน้าที่ตำรวจ มีคณะทำงานหรือหน่วยงานอิสระตรวจสอบการดำเนินงาน และมีกระบวนการตรวจสอบการดำเนินงานระหว่างหน่วยงานร่วมกัน เริ่มตั้งแต่ขั้นสอบสวน สั่งฟ้อง ไปจนถึงสิ้นสุดกระบวนการ โดยต่างฝ่ายต่างถ่วงดุลอำนาจและตรวจสอบซึ่งกันและกัน

- มีโครงสร้าง อำนาจหน้าที่ที่ชัดเจน มีระบบการบริหารและบูรณาการการทำงานอย่างแท้จริง มีกระจายอำนาจจากส่วนกลางสู่ส่วนท้องถิ่นมากขึ้น และพัฒนากระทรวงยุติธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมให้เป็นองค์กรอิสระ

- มีการพัฒนากระบวนการยุติธรรมให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันและความต้องการของคนในสังคม มีความเท่าทันต่ออาชญากรรมในปัจจุบันที่มีความซับซ้อนมากขึ้น โดยมีมาตรฐานเทียบเท่านานาประเทศ และมีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในกระบวนการยุติธรรม ทั้งในส่วนพื้นฐานข้อมูล การสืบสวน สอบสวน และการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด

- มีการทำงานแบบสหวิชาชีพมากขึ้น เพิ่มบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา และวิชาชีพอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานและมีความครอบคลุมในการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหา
- มีการติดตามการดำเนินงานและโครงการในกระบวนการยุติธรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การปฏิบัติงานและการใช้งบประมาณ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
- สำนักงานยุติธรรมจังหวัดควรเป็นส่วนราชการที่เป็นรูปธรรมชัดเจนมากขึ้น ขึ้นตรงต่อสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม มีอัตรากำลังของบุคลากร อุปกรณ์ และงบประมาณที่เพียงพอ มีวิธีการดำเนินงาน และการให้บริการประชาชนที่สามารถให้ความช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกยุติธรรมแก่ประชาชนได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

2. บุคลากรในกระบวนการยุติธรรม

- บุคลากรในกระบวนการยุติธรรมเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม มีจรรยาบรรณ มีความซื่อสัตย์สุจริต มีจิตสำนึกในการให้บริการประชาชน และเป็นผู้ที่หมั่นพัฒนาความรู้ ความสามารถของตนเอง เพื่อนำไปใช้ในการปฏิบัติงาน
- มีการจัดประชุมสัมมนาระหว่างบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมอย่างสม่ำเสมอเพื่อสร้างความคุ้นเคยและสร้างแนวคิดในการปฏิบัติงานให้ไปในทิศทางเดียวกัน
- มีระบบการคัดเลือกบุคลากรจากผู้ที่มีความรู้ความสามารถ โดยไม่ใช้ระบบเส้นสายการแต่งตั้ง โยกย้าย ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ต้องมีความเป็นธรรม และมีการจัดสรรค่าตอบแทนให้เหมาะสมกับสภาพค่าครองชีพในปัจจุบัน เพื่อสร้างขวัญกำลังใจในการทำงาน

3. การดำเนินงานตามภารกิจของกระบวนการยุติธรรม

ด้านการอำนวยความสะดวกยุติธรรม

- การดำเนินงานมีขั้นตอนน้อยลง เน้นการทำงานเชิงป้องกัน ควบคู่ไปกับการทำงานในเชิงรับ
- สามารถอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้กับประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพครอบคลุมและเสมอภาคทำให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม สามารถสร้างความสงบเรียบร้อยให้เกิดขึ้นในสังคมได้ สังคมมีความปลอดภัยและอาชญากรรมลดน้อยลง
- ให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนทุกคน มีมาตรการให้ความช่วยเหลือผู้เสียหายอย่างเป็นรูปธรรม โดยผู้เสียหายได้รับการคุ้มครองดูแล บรรเทาความเดือดร้อนและการฟื้นฟูทั้งทางร่างกายและจิตใจ

ด้านการพิจารณาคดี

- กระบวนการพิจารณาคดีทั้งทางแพ่งและทางอาญามีการดำเนินคดีตามระบบไต่สวน เช่นเดียวกับคดีปกครอง ควรมีคณะลูกขุน ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ และเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อคดีด้วย และปรับปรุงการพิจารณาคดีต่อเนื่องในศาลให้มีความรวดเร็วมากขึ้น

- การกระทำความผิดในแต่ละคดีต้องผ่านกระบวนการไกล่เกลี่ยก่อนการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก โดยเฉพาะการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน และมีการดำเนินการกับผู้กระทำความผิด ฐานยาเสพติดอย่างเด็ดขาด เพื่อป้องกันการกลับมาก่อทำความผิดซ้ำอีก

ด้านการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด

- มีแนวทางและมาตรการที่เหมาะสมในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดที่พ้นโทษกลับมาอยู่ในสังคม เพื่อลดการกระทำผิดซ้ำที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

ด้านกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมาย

- กฎหมายต้องมีความทันสมัย เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ การบังคับใช้กฎหมายต้องคำนึงถึงหลัก มนุษยธรรม คุณธรรม จริยธรรมและจารีตประเพณีของท้องถิ่นนั้น ๆ ประกอบด้วย เพื่อให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์และสภาพพื้นที่ และสามารถอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนได้อย่างแท้จริง

4. ความรู้ความเข้าใจของประชาชน/การเข้าถึงบริการ

- ประชาชนทุกคนโดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาสและคนยากจนสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ง่าย สะดวก รวดเร็ว โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ในกระบวนการดำเนินคดีตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุด มีการจัดที่ปรึกษาทางกฎหมายและคดีความให้กับประชาชนในทุกชุมชน โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย โดยเฉพาะคดีปกครอง เนื่องจากในปัจจุบันประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในคดีปกครองน้อยมาก และควรจัดทำโครงการออกไปพบปะให้ความช่วยเหลือประชาชนในพื้นที่ต่าง ๆ

- มีการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจทางกฎหมาย สิทธิต่าง ๆ และการดำเนินงานของกระบวนการยุติธรรม รวมถึงสถานที่ที่ประชาชนสามารถติดต่อขอรับบริการได้

5. การมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมของภาคประชาชนและชุมชน

- เปิดโอกาสให้ประชาชน ชุมชน มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และการตรวจสอบกระบวนการยุติธรรมในทุกขั้นตอน สามารถลงความเห็นก่อนที่จะมีการประกาศใช้กฎหมายได้

- มีการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม สนับสนุนงานยุติธรรมชุมชนเพื่อช่วยลดปริมาณคดีและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นก่อนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก โดยให้ศูนย์ยุติธรรมชุมชนเป็นศูนย์กลางในการระงับข้อพิพาทในชุมชน สามารถตัดสินคดีกันเองภายใต้กรอบของกฎหมายและคำแนะนำของผู้มีความรู้ด้านกฎหมาย มีคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในระดับท้องถิ่น เช่น ระดับตำบล และให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เข้ามามีบทบาทในการป้องและแก้ไข้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เนื่องจากอยู่ใกล้ชิดกับประชาชน และสามารถเข้าถึงประชาชนได้อย่างทั่วถึงมากกว่า

- สนับสนุนและส่งเสริมการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชน ในด้านของการอบรมความรู้ทางกฎหมายและงบประมาณในการพัฒนาศูนย์ยุติธรรมชุมชน

6. ความเชื่อมั่นต่อกระบวนการยุติธรรมของประชาชน

- กระบวนการยุติธรรมเป็นที่พึงของประชาชนได้อย่างแท้จริง และประชาชนมีความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม

7. เครือข่ายการทำงานและการประสานงาน

- องค์กร/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมายและการอำนวยความสะดวกยุติธรรม ควรเข้ามาสังกัดในกระทรวงยุติธรรม เพื่อให้มีเป้าหมายและขับเคลื่อนองค์กรร่วมกัน และมีการแลกเปลี่ยนหมุนเวียนผู้บริหาร เพื่อสร้างความคุ้นเคย ซึ่งจะเป็ประโยชน์ในการประสานงานต่อไป

- มีการจัดทำฐานข้อมูลในกระบวนการยุติธรรมอย่างเป็นระบบเชื่อมโยงทั่วถึงกัน ทั้งในหน่วยงานส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เพื่อให้สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูล และติดต่อประสานงานกับหน่วยงานกลางได้อย่างรวดเร็ว

ยุติธรรมชุมชน

ความหมายของยุติธรรมชุมชน

แนวความคิดเรื่อง ยุติธรรมชุมชน หรือ Community Justice มีนักวิชาการได้ให้ความหมายและนิยามไว้หลากหลาย ทำให้ความหมายของยุติธรรมชุมชนนั้น แตกต่างกันไป “สมาคมพนักงานคุมประพฤติและพนักงานพักการลงโทษแห่งอเมริกา” (American Probation and Parole Association หรือ APPA) ได้ยึดเอาคำจำกัดความหมายของยุติธรรมชุมชนไว้ว่า คือ วิธีการเชิงกลยุทธ์ในการป้องกันและลดการเกิดอาชญากรรม โดยการสร้างเสริมความเป็นหุ้นส่วนร่วมกับชุมชน นโยบายหลักของยุติธรรมชุมชนจึงอยู่ที่การแก้ปัญหาเชิงรุก โดยมุ่งที่การป้องกันควบคุม

และลดการเกิดอาชญากรรม รวมทั้งการเยียวยาความเสียหายจากอาชญากรรม ทั้งนี้ เพื่อให้เกิด
 ดำรงไว้ซึ่งความปลอดภัยและความยุติธรรมในชุมชน รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนใน
 ชุมชน

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย (2547, น. 5) ให้ความหมายยุติธรรม
 ชุมชนว่ายุติธรรมชุมชน เป็นแบบแผนของกลยุทธ์เชิงรุกที่เน้นป้องกันอาชญากรรมด้วยการทำงาน
 ร่วมกันของชุมชนในลักษณะของ “หุ้นส่วน” ที่เข้มแข็งระหว่างองค์กรภาครัฐที่มีความรับผิดชอบต่อ
 ความปลอดภัยของสาธารณะกับชุมชน เพื่อให้เกิดความเป็นธรรม ปลอดภัย และมีคุณภาพชีวิตที่
 ดีในชุมชนนั้น ๆ

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการเสริมสร้างความสมานฉันท์แห่งชาติ พ.ศ.2550
 ได้ให้ความหมายยุติธรรมชุมชนว่า เป็นยุทธศาสตร์และยุทธวิธีส่งเสริมสนับสนุนหรือกระตุ้นให้
 ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นหุ้นส่วนกับภาครัฐในการป้องกันแก้ไขและจัดการกับ
 ปัญหาข้อพิพาทและความขัดแย้ง เยียวยาความเสียหายให้กับผู้ได้รับผลกระทบและมีส่วนร่วมใน
 การสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในชุมชน

คณะดำเนินงานโครงการบูรณาการและเสริมสร้างศักยภาพด้านยุติธรรมชุมชน (2549,
 น. 1-4) ยุติธรรมชุมชน คือ การที่ประชาชนดูแลป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งขึ้นมาในชุมชน รวมทั้ง
 การแก้ไขปัญหาเวลาที่มีความขัดแย้งเพื่อให้ชุมชนมีความสงบเรียบร้อย โดยเน้นกิจกรรมของชุมชน
 4 ประการ ได้แก่ การป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาความขัดแย้ง การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชุมชน
 การเยียวยาและเสริมพลัง และการคืนคนดีกลับสู่สังคม

สมชาติ เอี่ยมอนุพงษ์ (2548, น. 1) ได้นิยามยุติธรรมชุมชนคือ การทำงานร่วมกันแบบ
 เป็นหุ้นส่วนระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (และหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ ทั้ง
 หลาย) กับชุมชน การทำงานร่วมกันแบบเป็นหุ้นส่วนนั้นเป็นการทำงานโดยยึดชุมชนเป็นศูนย์กลาง
 เพื่อการป้องกันหรือควบคุมอาชญากรรมโดยตรงและโดยอ้อมในระดับเพื่อนบ้านหรือใน
 ระดับชุมชน

มุฮัมหมัด รอฟีอี ได้นิยามศัพท์ของยุติธรรมชุมชนไว้ 2 แนวคิดดังนี้

1. แนวคิดในเชิงปรัชญา ยุติธรรมชุมชน เป็นปรัชญาที่บูรณาการแนวคิดหลากหลาย
 เกี่ยวกับงานยุติธรรม ร่วมสมัยที่มีฐานคติและหลักการเดียวกันเข้าด้วยกัน ได้แก่ หลักการยุติธรรม
 เชิงสมานฉันท์ การเสริมพลังเหยื่ออาชญากรรม และ ตำรวจชุมชน ดังนั้น ยุติธรรมชุมชนจึงไม่ใช่
 วิธีการใหม่ ในการจัดการกับ ปัญหาอาชญากรรมเดิม ๆ แต่เป็น วิธีคิดใหม่ ในการจัดการกับ
 ความยุติธรรม ด้วยการจัดวางชุมชนและเหยื่ออาชญากรรมที่เคยถูกระบบยุติธรรมหลักละเลยไป
 มาเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมการอำนวยความยุติธรรม ในเชิงนโยบายอาญา “ยุติธรรมชุมชน” คือ

กลุ่มเครื่องมือหรือกลไกการอำนวยความสะดวกใหม่ที่ใช้เป็นกลยุทธิ์ขับเคลื่อนระบบไปข้างหน้าเพื่อกำหนดปัญหาความไม่เป็นธรรมทางสังคมตามสถานการณ์เฉพาะของชุมชน

2. แนวคิดในทางปฏิบัติ “ยุติธรรมชุมชน” หมายถึง การที่ชุมชนมีอำนาจบังคับควบคุมและจัดการปัญหาของชุมชนด้วยการอำนวยความสะดวกยุติธรรมตามความเหมาะสมจำเป็นของตนเอง

อังคณา บุญสิทธิ์ (2550, น. 1) ได้แบ่งยุติธรรมชุมชนไว้ 2 รูปแบบ คือ ยุติธรรมชุมชนในกระบวนการทัศนคติความยุติธรรมอาญา ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนจะเกิดขึ้นได้เมื่อรัฐอนุญาตให้เข้ามามีส่วนร่วมและรัฐเป็นผู้กำหนดว่าจะให้ใครหรือชุมชนใดเข้ามามีส่วนร่วมได้ เช่น อาสาสมัครคุมประพฤติ และยุติธรรมชุมชนในกระบวนการทัศนคติความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ คือการที่ชุมชนเป็นตัวหลักในการจัดการกับปัญหาอาชญากรรม ส่วนรัฐเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้อำนวยความสะดวกยุติธรรมหรือเป็นเจ้าของอำนาจเป็นผู้ให้การสนับสนุนให้ชุมชนทำหน้าที่ได้ โดยชุมชนในงานยุติธรรมชุมชนรูปแบบนี้มีบทบาทหน้าที่ 3 ประการ คือ การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดในชุมชน การระงับข้อพิพาทในวิถีทางความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และการป้องกันปัญหาอาชญากรรม

ไพสิฐ พาณิชย์กุล (2550, น. 331-332) กล่าวว่าคำว่ายุติธรรมชุมชน ถูกนำมาใช้เป็นทางการโดยกระทรวงยุติธรรม ภายใต้นโยบายของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ในสมัยที่ 1 ตามโครงการปฏิรูประบบราชการโดยสร้างขึ้นภายใต้แผนปฏิบัติการราชการของกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพตามประเด็นยุทธศาสตร์ของกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพโดยการพยายามพัฒนาชุมชนต้นแบบในการป้องกันและระงับข้อพิพาทโดยอาศัยการสร้างอาสาสมัครซึ่งเป็นประชาชนที่อยู่ในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นเครือข่ายยุติธรรมชุมชนและ ในภายหลังด้วยเหตุที่กระทรวงยุติธรรมมีการจัดตั้งอาสาสมัครที่เป็นตัวแทนของชุมชนในท้องที่ต่าง ๆ มากมายหลายเครือข่ายดังนั้นเพื่อให้ไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อนจึงดำเนินการผนวกรวมอาสาสมัครทั้งหลายของกรมต่าง ๆ ให้อยู่ภายใต้เครือข่ายเดียวกันที่เรียกว่า เครือข่ายยุติธรรมชุมชน ทำหน้าที่ทั้งป้องกันอาชญากรรม แจ้งเหตุไกลเกลี่ยระงับข้อพิพาท ช่วยแก้ไขปรับพฤติกรรม ของผู้กระทำผิดและรับกลับเข้าสู่ชุมชน รวมถึงการทำหน้าที่ในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของประชาชน

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการบางท่านอาจเห็นว่าเป็นการควบคุมอาชญากรรมโดยชุมชนร่วมมือกับตำรวจในการป้องกันและลดปัญหาอาชญากรรมบางท่านอาจมองว่าเป็นการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานในกระทรวงยุติธรรมกับศาลหรือกับศาลกับชุมชน โดยตระหนักว่าปัญหาอาชญากรรมเป็นประเด็นของปัญหาสังคม ซึ่งกระบวนการยุติธรรม ทั้งระบบต้องให้ความสำคัญเข้ามาทำงานร่วมกับชุมชนมากขึ้น บางท่านอาจมองว่าการลงโทษ หรือแก้ไขผู้กระทำผิดโดยอาศัยความร่วมมือจากชุมชน โดยใช้ทรัพยากร ที่มีอยู่ในชุมชน ในขณะที่บางส่วนมองไปที่บทบาทของการจัดการยุติธรรมแบบสมานฉันท์โดยชุมชนเป็นหลักแม้ว่ามุมมองต่อคำว่ายุติธรรม

ชุมชนหลายฝ่ายจะเข้าใจและมองยุทธธรรมชุมชนแตกต่างกันไป แต่มีรากฐานสำคัญที่ทุกกลุ่มความคิดเห็นเหมือนกัน คือ การทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุทธธรรมกับชุมชน ซึ่งหากให้นิยามของคำว่ายุทธธรรมชุมชนแล้วค่านิยามควรประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการคือ

1. เป็นกิจกรรมด้านการป้องกันและควบคุมปัญหาอาชญากรรมในชุมชน
2. เป็นการดำเนินการโดยชุมชนเพื่อชุมชน
3. รัฐมีหน้าที่เป็นหุ้นส่วนร่วมกับชุมชน

ซึ่งเป้าหมายหลักของยุทธธรรมชุมชน คือ การเสริมสร้างความปลอดภัยในสังคมและดูแลคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน โดยชุมชนเป็นตัวแกนหลัก โดยการทำงานร่วมกันกับภาครัฐอย่างมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นรูปธรรมชัดเจนการที่จะทำให้เกิดกระบวนการการทำงานร่วมกันอย่างชัดเจนระหว่างชุมชนกับหน่วยงานในกระบวนการยุทธธรรมซึ่งเป็นภาครัฐอย่างเป็นทางการเป็นหุ้นส่วนที่เท่าเทียมกัน จึงจำเป็นที่ทั้งหน่วยงานในกระบวนการยุทธธรรมและประชาชนในชุมชนต้องปรับกระบวนการความคิด ปรับทัศนคติต่อกระบวนการยุทธธรรมและความยุติธรรมตามกระบวนการทัศน์เดิมให้สอดคล้องกับแนวทางของยุทธธรรมชุมชนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของกระบวนการยุทธธรรมร่วมกับรัฐ เพราะถือว่าประชาชนเป็นผู้ที่มีส่วนได้เสียในความยุติธรรม (Stakeholders) อย่างแท้จริง หน่วยงานในกระบวนการยุทธธรรมของรัฐจึงต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานให้มีลักษณะเป็นการทำงานร่วมกับชุมชนสอดคล้องกับสภาพความเป็นไปและปัญหาเฉพาะที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่คนในชุมชน

หลักการพื้นฐานของแนวคิดยุทธธรรมชุมชน

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย (2548, น. 28-30) ได้กล่าวไว้ว่าแนวคิดพื้นฐานของยุทธธรรมชุมชนมีดังนี้

1. อาชญากรรมมิใช่เป็นเพียงเรื่องทั่วไปหรือเป็นคดีความที่ต้องดำเนินไปตามกระบวนการเท่านั้น แต่อาชญากรรมเป็นปัญหาสังคมที่มีผลกระทบต่อชีวิตผู้คนในชุมชน ควรเน้นการแสวงหาวิธีการป้องกันอาชญากรรมโดยนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

2. ความไม่เป็นระเบียบของสังคมเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เกิดขึ้นมานั้นถ้าไม่รีบจัดการแก้ปัญหาอย่างจริงจัง แต่เนิ่น ๆ ก็จะทำให้ปัญหาลุกลามต่อไปทำให้เกิดปัญหาอาชญากรรมและความรู้สึกหวาดกลัวอาชญากรรมทวีจำนวนและระดับมากขึ้นและความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านเสื่อมโทรมลง ซึ่งจะส่งผลให้เกิดอุปสรรคต่อการควบคุมอาชญากรรมของหน่วยงานในกระบวนการยุทธธรรม

3. การแก้ปัญหาที่ก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรมขึ้น อาจเป็นนัยของความร่วมมือในการทำงานร่วมกันแบบเป็นหุ้นส่วนใด ๆ ระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมและหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ กับชุมชน โดยยึดชุมชนเป็นศูนย์กลางเพื่อการป้องกันหรือควบคุมแก้ไขอาชญากรรมในชุมชน

4. ให้ความสำคัญกับสถานที่ตั้งของชุมชน ให้ความสำคัญกับการแก้ไขพื้นที่ชุมชน โดยการบังคับโทษที่จะกระทำกันในชุมชนแทนที่จะกระทำกันในเรือนจำ หรืออาจดำเนินการเปิดหน่วยงานยุติธรรมชุมชนเพื่อนบ้านที่บ้านใดบ้านหนึ่งในชุมชนนั้น และใช้เป็นสถานที่ทำงานในลักษณะที่มีชั่วโมงการทำงานแบบยืดหยุ่นและให้บริการข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นแก่บรรดาเพื่อนบ้านใกล้เคียงเพราะฉะนั้นชุมชนควรจะต้องมีศักยภาพสามารถมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพเงื่อนไขที่นำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งต่อเพื่อนบ้านด้วยกัน ให้ความสำคัญกับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันอาชญากรรมหรือการแก้ไขเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมในลักษณะที่แตกต่างกันไปตามเงื่อนไขและสถานการณ์ของการเกิดอาชญากรรม ในงานวิจัยชิ้นนี้นั้นผู้วิจัยมุ่งให้ความสำคัญกับบทบาทของชุมชนในการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการเพื่อป้องกันความขัดแย้งไม่ให้เกิดขึ้น

การนำเครือข่ายยุติธรรมชุมชนมาใช้ในประเทศไทย

นับตั้งแต่การปฏิรูปกระทรวงยุติธรรม เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2545 เป็นต้นมา กระทรวงยุติธรรมได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในงานยุติธรรมอย่างชัดเจน ประกอบกับกฎหมายและแนวนโยบายของรัฐซึ่งปรากฏทิศทางการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐ คือกฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ที่เน้นเรื่องสิทธิเสรี และเสรีภาพของประชาชน โดยเฉพาะในหมวดที่ 4 มาตรา 76 ระบุว่า “รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและการเมือง รวมทั้งการตรวจสอบการใช้อำนาจอรัฐ ทุกระดับ” อีกทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 มีเนื้อหาที่เอื้อต่อการพัฒนากระบวนการยุติธรรม ดังปรากฏรายละเอียด เนื้อหาโดยสรุป ดังนี้

- การป้องกันและปราบปรามการทุจริตประพฤติมิชอบ ทั้งในภาคการเมือง ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน โดยสร้างจิตสำนึกประชาชนมีส่วนร่วมตรวจสอบและต่อต้านการทุจริตประพฤติมิชอบ รวมทั้งรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม

- การพัฒนาและเสริมสร้างกลไกการตรวจสอบถ่วงดุลทุกภาคส่วนในสังคม โดยสนับสนุนองค์กระอิสระตามรัฐธรรมนูญ และสนับสนุนบทบาทสื่อในการตรวจสอบนักการเมือง และข้าราชการ เพื่อระบบการเมืองที่โปร่งใส สร้างจิตสำนึกของข้าราชการ นักธุรกิจ และประชาชนให้มีความรับผิดชอบต่อสาธารณะ

- การเสริมสร้างระบบการบริหารจัดการที่ดีของภาคเอกชน ให้มีความโปร่งใส มีระบบการทำงานที่สามารถตรวจสอบได้ รักษาผลประโยชน์ของผู้ถือหุ้นทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียม มีความรับผิดชอบต่อสาธารณะ รวมทั้งสร้างความเป็นธรรมแก่ผู้ผลิตและผู้บริโภค
- การเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน โดยสร้างองค์ความรู้ที่ถูกต้อง และมีคุณภาพให้เป็นภูมิคุ้มกัน อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วม สร้างเครือข่ายชุมชน ให้สามารถพึ่งพาตนเองดูแลซึ่งกันและกัน ตลอดจนสร้างจิตสำนึกให้ดำเนินชีวิต โดยยึดทางสายกลาง ความพอเพียง มีคุณธรรม มีวินัย และมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ เคารพในสิทธิของตนเองและผู้อื่น เพื่อเป็นรากฐานที่ดีของสังคม
- การเสริมสร้างฐานรากของสังคมให้เข้มแข็ง เป็นกลุ่มยุทธศาสตร์ที่มุ่งเน้นการพัฒนาครอบครัว ชุมชน และสังคมให้เป็นแกนหลักของสังคมไทย มีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้เชื่อมโยงกับการพัฒนาชนบทและเมือง รวมตลอดทั้งมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้สามารถสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ และการยกระดับคุณภาพชีวิตให้คนไทยอยู่ดีมีสุขได้อย่างยั่งยืน
- พัฒนาเป็นแกนประสานการเจรจาเสริมสร้างสันติภาพในภูมิภาค โดยอาศัยศักยภาพของเอกลักษณ์วัฒนธรรมไทยที่รักษสงบ เอื้ออาทรและเกื้อกูลกันซึ่งกันและกัน อีกทั้งยังเป็นสังคมที่ประนีประนอมยืดหยุ่น เปิดกว้างและปรับตัวได้ง่ายภายใต้กระแสวัฒนธรรมที่หลากหลาย จึงเหมาะในการเป็นตัวกลางเจรจาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพในภูมิภาค เพื่อนำไปสู่การประสานประโยชน์ร่วมกันของภูมิภาค รวมสามารถเชื่อมโยงชุมชนและภาคประชาชนกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยอาศัยมิติของวัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็ง นอกเหนือจากความร่วมมือทางเศรษฐกิจที่มีอยู่แล้ว
- พัฒนาเป็นสังคมและชุมชนที่เข้มแข็ง มีระบบบริหารจัดการที่ดีในทุกระดับ โดยรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้วางพื้นฐานให้เกิดการปฏิรูปภาคการเมืองและสังคมหลายด้าน ขณะที่กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและพลังท้องถิ่นชุมชนมีความเข้มแข็งมากขึ้น สื่อต่าง ๆ มีเสรีภาพมากขึ้น การเติบโตของประชาธิปไตยและการเสริมสร้างการบริหารจัดการที่ดีในสังคมไทย ประกอบกับค่านิยมสากลที่ให้ความสำคัญต่อการพิทักษ์สิทธิมนุษยชน และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้นำไปสู่การตื่นตัวในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน มีระบบการบริหารจัดการเป็นธรรม โปร่งใสและมีประสิทธิภาพในสังคมไทยที่ดีพร้อมก้าวทันกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก
- แผนพัฒนาฉบับที่ 9 มุ่งเสริมสร้างระบบบริหารจัดการที่ดีให้เกิดขึ้นต่อเนื่องจากแผนพัฒนา ฉบับที่ 8 โดยยึดคุณลักษณะสำคัญของกลไกการบริหารจัดการที่ดี 6 ประการ ได้แก่ หลักความรับผิดชอบต่อ โดยตระหนักถึงสิทธิหน้าที่ การมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม การใส่ใจใน

ปัญหาของบ้านเมือง มีความกล้าหาญที่จะรับผิดชอบจากการกระทำ หลักคุณธรรม คือยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม ยึดหลักซื่อสัตย์สุจริต ขยัน อดทน มีระเบียบวินัย หลักการมีส่วนร่วมโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้ และร่วมตัดสินใจในการพัฒนาประเทศ หลักความคุ้มค่า โดยบริหารจัดการทรัพยากรที่มีจำกัดให้มีการใช้อย่างประหยัด คุ้มค่า เกิดประโยชน์สูงสุด และสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน หลักความโปร่งใส คือเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ให้ประชาชนเข้าถึงได้สะดวก และมีส่วนร่วมตรวจสอบความถูกต้องในการดำเนินงานหลักนิติธรรม โดยตรากฎหมาย กฎข้อบังคับต่าง ๆ ให้ทันสมัย เป็นธรรม เป็นที่ยอมรับของสังคม

- มีการพัฒนาเมืองและชุมชนให้น่าอยู่ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมให้กระจายครอบคลุมทั่วประเทศ ภายในปี 2549 ก่อให้เกิดเศรษฐกิจฐานรากที่เข้มแข็ง และช่วยลดความยากจนในชนบทและเมือง

- ส่งเสริมบทบาทการพัฒนาของภาคประชาชนสังคม รวมทั้งกลไกการทำงานระดับพื้นที่ทั้งในแนวตั้งเชื่อมโยงระหว่างส่วนกลาง จังหวัด และท้องถิ่น และกลไกแนวราบ ซึ่งเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ต่าง ๆ โดยให้สถาบันการศึกษาเป็นศูนย์กลางสร้างองค์ความรู้และประสานการทำงานร่วมกับภาครัฐและภาคประชาสังคม

- ให้มีกลไกและกระบวนการลดความขัดแย้งในสังคมจากผลของการพัฒนา ให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในเขตชนบทและเมืองควบคู่กับการสร้างความเข้าใจโครงการพัฒนาต่าง ๆ แก่กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้นกระทรวงยุติธรรม จึงได้จัดให้มีโครงการเครือข่ายยุติธรรมชุมชน ภายใต้ยุทธศาสตร์ “ ยุติธรรมถ้วนหน้า ประชามีส่วนร่วม ” เพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกับกระทรวงยุติธรรมในฐานะที่เป็นหุ้นส่วนและสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชน และพัฒนาขึ้นเป็นผู้ประสานยุติธรรมชุมชน โดยมีบทบาทในหน้าที่ต่าง ๆ เช่นการป้องกันและแก้ไขปัญหอาชญากรรม การนแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดในชุมชน การระงับข้อพิพาทในชุมชน เป็นต้น ด้วยการอบรมให้ประชาชนที่เป็นสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนมีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับกฎหมายที่ประชาชนควรรู้ การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ มาตราการและกลไกการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในกระบวนการยุติธรรม ให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและสมานฉันท์ในชุมชนภายใต้วัฒนธรรมและวิถีชุมชนหลากหลาย ตลอดจนส่งเสริมให้เกิดกระบวนการคิด เกิดการรวมตัวกันในบรรดาสมาชิกจัดตั้งศูนย์ยุติธรรมชุมชนขึ้นในชุมชนและช่องทางในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชนในการสร้างความสงบสุขมั่นคงแก่ชุมชนและประเทศชาติ โดยมีโครงการที่นำแนวทางยุติธรรมชุมชนอย่างเต็มรูปแบบโดยเริ่มต้นจากโครงการพัฒนาระบบงานยุติธรรมชุมชนในจังหวัดน่าน 17 จังหวัด จำนวน 36 ชุมชน ได้แก่ กรุงเทพมหานคร

ปทุมธานี ระยอง ฉะเชิงเทรา สุรินทร์ ขอนแก่น ชัยภูมิ มหาสารคาม เชียงใหม่ ลำพูน น่าน พิษณุโลก กำแพงเพชร ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์ สุราษฎร์ธานี และตรัง โดยมีภาคีที่ร่วมรับผิดชอบโครงการคือ กรมคุมประพฤติ กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ สำนักงานป้องกันและปราบปราม ยาเสพติด สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม คณะกรรมการอำนวยการพัฒนา สำนักงานยุติธรรม จังหวัด และคณะอนุกรรมการพัฒนาเครือข่ายชุมชน นอกจากนี้ยังนำไปสู่การกำหนดแนวทางการ พัฒนาระบบงานยุติธรรมชุมชนโดยให้จัดตั้งเครือข่ายและศูนย์ยุติธรรมชุมชนจังหวัดละ 1 แห่งและ บูรณาการงานยุติธรรมชุมชนกับระบบการบริหารจังหวัดแบบบูรณาการและองค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับยุติธรรมชุมชน

ทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรมตามแนวคิดทางสังคมวิทยาอาชญากรรม

1. แนวคิดการศึกษาสังคมระดับมหภาคและจุลภาค (พรชัย ชันดี และคณะ, 2543, น. 73) ได้ระบุถึงการศึกษาปัญหาอาชญากรรมในบริบทของสังคมวิทยาอาชญากรรมแบ่งการศึกษาได้ เป็น 2 ระดับเช่นเดียวกับรูปแบบการศึกษาสังคมศาสตร์อื่น ๆ คือการศึกษาระดับมหภาคและการ ศึกษา ระดับจุลภาค การศึกษารูปแบบแรกนั้นได้รับอิทธิพลจากหลักปรัชญาของ Comte นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส บิดาแห่งสังคมวิทยา ซึ่งมีความเชื่อว่าความรู้ทางสังคมศาสตร์สามารถนำ ไปใช้ในการพัฒนาสังคมมนุษย์ได้ โดยการใช้นำหลักการมองสังคมในภาพรวม และการวิเคราะห์ อย่างเป็นระบบ (organismic analogy) ซึ่งเป็นการมองสังคมในแนวทางชีววิทยาว่าระบบสังคม เป็นระบบการรวมตัวกันของปัจเจกชนอย่างสอดคล้องกันโดยแต่ละส่วนต้องพึ่งพาอาศัยกันและมี ความสัมพันธ์ต่อกัน ดังนั้นการศึกษาสังคมให้เข้าใจต้องศึกษาสังคมในภาพรวมทั้งหมดและไม่สามารถเข้าใจได้โดยทำการศึกษาสังคมแต่ละส่วนแบ่งแยกกัน ส่วนการศึกษาสังคมแบบที่สอง เน้นศึกษาสังคมในระดับจุลภาคโดยได้รับอิทธิพลจากหลักปรัชญาของนักทฤษฎีชาวอังกฤษ คือ Herbert Spencer ซึ่งมีหลักปรัชญาตรงข้ามกับการศึกษาแนวแรก โดยเชื่อว่าการศึกษาหรือการ มองดูที่แต่ละบุคคลในสังคมจะนำไปสู่ความเข้าใจสังคมในภาพรวม และการวิวัฒนาการของ สังคมจะประสบความสำเร็จในเชิงก้าวหน้าของปัจเจกชนในสังคมนั้นและปัญหาสังคมตลอดจน การขัดขวางการเจริญก้าวหน้าของสังคมที่เกิดจากการที่ปัจเจกชนไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับชีวิต ความเป็นอยู่ในสังคมที่เป็นระบบได้ ดังนั้นการศึกษานโยบายของสังคมจำเป็นต้องเริ่มต้นศึกษาราย ละเอียดเกี่ยวกับบุคคลในสังคมก่อน

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และ มุฮัมหมัด รอฟีอี มูซอ (2550, น. 2:2:8) ได้แสดงความคิดเห็นในหลักการศึกษิตตามแนวทางแบบจุลภาคของสเปนเซอร์ ในการศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมชุมชนที่เชื่อว่า ถ้าปัจเจกชนที่เป็นองค์ประกอบของชุมชนและประชาสังคมในระดับท้องถิ่นสามารถคิดริเริ่ม วางกลยุทธ์ บริหารจัดการด้วยความร่วมมือร่วมใจของแต่ละส่วนย่อย ๆ ทั้งในลักษณะที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมแล้ว ย่อมส่งผลให้ชุมชนนั้น ๆ สามารถควบคุมอาชญากรรมในพื้นที่ของตนได้อย่างเป็นผลดียิ่งขึ้นสามารถช่วยสนับสนุนงานของภาครัฐในการป้องกันปราบปรามอาชญากรรมได้อีกทางหนึ่งอันเป็นการช่วงชิงการควบคุมพื้นที่ปลอดภัยให้กับประชาสังคมคืนจากบรรดาอาชญากร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการป้องกันตนเองและชุมชนจากอาชญากรรมทำให้อาชญากร ถูกลดพื้นที่ ถูกลดทอนอำนาจอิทธิพลที่ครอบคลุมความรู้สึกหวาดกลัวอาชญากรรมของผู้คน ลงได้รูปแบบหนึ่ง

2. ทฤษฎีพันธะทางสังคม พรชัย ชันดี และคณะ (2543, น. 129) ได้กล่าวถึงแนวคิดควบคุมการเกิดอาชญากรรม โดยเชื่อว่าถ้าบุคคลมีความผูกพันกับองค์กรหรือกลุ่มในสังคม ซึ่งได้แก่ครอบครัว โรงเรียน หรือเพื่อนฝูง มักจะมีแนวโน้มที่ไม่ประกอบอาชญากรรม หลักการสำคัญของทฤษฎีนี้ คือพันธะทางสังคมหรือความผูกพันกับสังคม ซึ่งได้อธิบายการเกิดอาชญากรรมว่า “พฤติกรรมอาชญากรรมเป็นผลมาจากพันธะของบุคคลที่มีต่อสถาบันทางสังคมได้อ่อนแอหรือถูกทำลาย” ซึ่งองค์ประกอบของพันธะทางสังคมมี 4 ประการ คือ

(1) ความผูกพัน (attachment) หมายถึง การที่บุคคลมีความผูกพันหรือความรักใคร่กับบุคคลอื่นหรือมีความสนใจกับความรูสึกนึกคิดของบุคคลอื่น ซึ่งความผูกพันนี้เป็นองค์ประกอบพื้นฐานสำคัญที่จะทำให้ บุคคลมีการพัฒนาการยอมรับค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคม ส่งผลให้บุคคลสร้างความรู้สึกหรือสามัญสำนึกที่จะควบคุมตนเองให้เป็นบุคคลที่ดีในสังคม ดังนั้นความผูกพันจึงเป็นองค์ประกอบด้านอารมณ์หรือด้านความรักของความรักหรือสัญญาผูกมัดที่บุคคลมีต่อสังคม

(2) ข้อผูกมัด (commitment) หมายถึง การที่บุคคลถูกผูกมัดกับการดำเนินชีวิตตามทำนองคลองธรรมของสังคม กล่าวคือการได้ศึกษาเล่าเรียนเพื่อที่จะประกอบอาชีพโดยสุจริต และเพื่อที่จะได้ประสบความสำเร็จในชีวิตซึ่งจะส่งผลให้บุคคลไม่อยากกระทำผิดกฎหมายเนื่องจากจะเป็นการเสี่ยงต่อการสูญเสียความสำเร็จในชีวิต ดังนั้น ข้อผูกพันจึงเป็นองค์ประกอบด้านความมีเหตุมีผลของพันธะหรือสัญญาผูกมัดที่บุคคลมีต่อสังคม

(3) การเข้าร่วม (involvement) หมายถึง การที่บุคคลได้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคมเป็นเหตุให้บุคคลถูกจำกัดเวลาที่จะไปประกอบอาชญากรรม เนื่องจากเวลาส่วนมากถูก

ใช้ให้หมดไปกับกิจกรรมของสังคม ดังนั้น การเข้าร่วมถือเป็นองค์ประกอบด้านกิจกรรมของพันธะ หรือสัญญาผูกมัดที่บุคคลมีต่อสังคม

(4) ความเชื่อ (belief) หมายถึงระดับของความเชื่อถือที่บุคคลมีต่อค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคม หากบุคคลมีระดับความเชื่อต่อค่านิยมและบรรทัดฐานในสังคมสูง ก็จะมีแนวโน้มที่จะไม่กระทำผิดกฎระเบียบของสังคม ดังนั้นความเชื่อจึงเป็นองค์ประกอบด้านจริยธรรม ด้านพันธะของสัญญาผูกมัดที่บุคคลมีต่อสังคม

3. ทฤษฎีกระบวนการยุติธรรมอย่างไม่เป็นทางการ (Informal justice Theory)

กระบวนการยุติธรรมอย่างไม่เป็นทางการ ได้เกิดขึ้นในนอร์เวย์ ในทศวรรษที่ 1970 ตามความคิดที่ว่า โดยทั่วไปแล้วกฎหมายและวิถีคิดทางกฎหมายจะมีข้อจำกัดตามปัจจัยของเวลา และสถานที่ ดังนั้นจึงควรมีกระบวนการยุติธรรมอย่างไม่เป็นทางการควบคู่ไปกับระบบกระบวนการยุติธรรมที่เป็นทางการ และหากการนำกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายมาใช้ไม่ได้ผล ก็ควรจะนำระบบของกระบวนการยุติธรรมอย่างไม่เป็นทางการมาใช้เป็นทางเลือก เพื่อลดการต่อสู้คดีที่อิงอยู่กับความสามารถของนักกฎหมาย การกระจายอำนาจ ลดการประทับตราบาป และลดการใช้มาตรการบังคับขู่เข็ญแก่ผู้กระทำผิด บุคคลผู้เริ่มกล่าวถึงแนวความคิดเรื่องกระบวนการยุติธรรมอย่างไม่เป็นทางการนี้คือ Neil Christie โดยในปี 1977 Christie ได้เขียนบทความเรื่อง Conflict as Property ซึ่งกล่าวว่าที่จริงแล้วความขัดแย้งไม่ใช่เรื่องเลวร้ายอันจะต้องทำให้หมดไป หากแต่เป็นสิ่งที่อาจจะนำมาใช้ประโยชน์ได้ และอธิบายว่าการขัดแย้งเรื่องคดีความก็ถือเป็นประโยชน์อย่างหนึ่ง การที่รัฐเข้ามาจัดการระบบกระบวนการยุติธรรม จึงถือว่ารรัฐได้แย่งเอาประโยชน์จากความขัดแย้งของผู้เสียหายและชุมชนไป เช่นทำให้ผู้เสียหายสูญเสียโอกาสที่จะปรับความเข้าใจกับผู้กระทำผิด ชุมชนเสียโอกาสที่จะได้เข้ามาทบทวนกฎหมายซึ่งเป็นกติกาของชุมชนว่า กฎหมายนั้นมีจุดประสงค์อย่างไร และตรงตามความต้องการของคนในชุมชนหรือไม่ เช่น ความผิดฐานลักทรัพย์ในความรู้สึกรู้สึกของชุมชนคืออะไร แค่นั้นจึงควรถือว่าผู้กระทำความผิดต้องรับผิดชอบ และควรจะมีการลงโทษผู้กระทำความผิดเพียงใด ระบบกระบวนการยุติธรรมไม่ได้เอื้อที่จะให้คนในชุมชนแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจเรื่องเหล่านี้ หากแต่จะมุ่งถึงผลคดีโดยใช้นักกฎหมายที่ได้รับการฝึกฝนมา ดำเนินการแทนคู่อริในศาล

ในหนังสือเรื่องต่อมาของ Christie เรื่อง Limits to Pain ได้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของการ ลักทรัพย์ตามที่ได้อธิบายมาข้างต้น โดยอธิบายว่าคุณค่าทางกฎหมายอาญาไม่สามารถแสดงออกโดยการใช้โทษ รัฐได้สร้างขอบเขตและลำดับชั้นการบังคับบัญชาเพื่อการจัดระบบกระบวนการยุติธรรม ซึ่งจะต้องใช้ระยะเวลาเป็นเดือนหรือเป็นปีในกระบวนการดังกล่าว และระบบกระบวนการยุติธรรมก็ไม่ได้เอื้อให้มีการพูดคุยระหว่างคู่อริที่มีความขัดแย้ง คุณค่าของ

ความขัดแย้งซึ่งถูกสื่อสารโดยรัฐจึงเสียไป และสนับสนุนแนวความคิดเรื่องกระบวนการยุติธรรมอย่างไม่เป็นทางการ จะทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันของบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับการกระทำผิด มีการสื่อสารโดยตรงระหว่างเจ้าของข้อพิพาทอันจะนำไปสู่การชดใช้ความเสียหายว่าน่าจะเป็นวิธีการที่เหมาะสมจะตอบโต้อาชญากรรม

4. ทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรมตามแนวคิดทางสังคมวิทยาอาชญากรรม

4.1 แนวคิดการศึกษาสังคมระดับมหภาคและจุลภาค (พรชัย ขันดี และคณะ, 2543, น. 73) ได้ระบุถึงการศึกษาศาสาตร์อาชญากรรมในบริบทของสังคมวิทยาอาชญากรรมแบ่งการศึกษาได้เป็น 2 ระดับเช่นเดียวกับรูปแบบการศึกษาสังคมศาสตร์อื่น ๆ คือการศึกษาระดับมหภาคและการศึกษา ระดับจุลภาค การศึกษารูปแบบแรกนั้นได้รับหลักอิทธิพลจากหลักปรัชญาของ Comte นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส บิดาแห่งสังคมวิทยา ซึ่งมีความเชื่อว่าความรู้ทางสังคมศาสตร์สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาสังคมมนุษย์ได้ โดยการใช้หลักการมองสังคมในภาพรวม และการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ (organismic analogy) ซึ่งเป็นการมองสังคมในแนวทางชีววิทยาว่าระบบสังคมเป็นระบบการรวมตัวกันของปัจเจกชนอย่างสอดคล้องกันโดยแต่ละส่วนต้องพึ่งพาอาศัยกันและมีความสัมพันธ์ต่อกัน ดังนั้นการศึกษาสังคมให้เข้าใจต้องศึกษาสังคมในภาพรวมทั้งหมดและไม่สามารถเข้าใจได้โดยทำการศึกษาสังคมแต่ละส่วนแบ่งแยกกัน ส่วนการศึกษาสังคมแบบที่สอง เน้นศึกษาสังคมในระดับจุลภาคโดยได้รับอิทธิพลจากหลักปรัชญาของนักทฤษฎีชาวอังกฤษคือ Herbert Spencer ซึ่งมีหลักปรัชญาตรงข้ามกับการศึกษาแนวแรก โดยเชื่อว่าการศึกษาหรือการมองดูที่แต่ละบุคคลในสังคมจะนำไปสู่ความเข้าใจสังคมในภาพรวม และการวิวัฒนาการของสังคมจะประสบความสำเร็จในเชิงก้าวหน้าของปัจเจกชนในสังคมนั้นและปัญหาสังคมตลอดจนการขัดขวางการเจริญก้าวหน้าของสังคมที่เกิดจากการที่ปัจเจกชนไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมที่เป็นระบบได้ ดังนั้นการศึกษาศาสาตร์อาชญากรรมจึงจำเป็นต้องเริ่มต้นศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับบุคคลในสังคมก่อน

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และ มุฮัมหมัด รอฟีอี มูซอ (2550, น. 2:2:8) ได้แสดงความคิดเห็นในหลักการศึกษาศาสาตร์อาชญากรรมตามแนวทางแบบจุลภาคของสเปนเซอร์ ในการศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมชุมชนที่เชื่อว่า ถ้าปัจเจกชนที่เป็นองค์ประกอบของชุมชนและประชาสังคมในระดับท้องถิ่นสามารถคิดริเริ่ม วางกลยุทธ์ บริหารจัดการด้วยความร่วมมือร่วมใจของแต่ละส่วนย่อย ๆ ทั้งในลักษณะที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมแล้ว ย่อมส่งผลให้ชุมชนนั้น ๆ สามารถควบคุมอาชญากรรมในพื้นที่ของตนได้อย่างเป็นผลดียิ่งขึ้นสามารถช่วยสนับสนุนงานของภาครัฐในการป้องกันปราบปรามอาชญากรรมได้อีกทางหนึ่งอันเป็นการช่วงชิงการควบคุมพื้นที่ปลอดภัยให้กับประชาสังคมคืนจากบรรดาอาชญากรหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการป้องกันตนเองและชุมชนจากอาชญากรรมทำให้

อาชญากร ถูกลดพื้นที่ ถูกลดทอนอำนาจอิทธิพลที่ครอบคลุมความรู้สึกหวาดกลัวอาชญากรรมขอ
ผู้คน ลงได้รูปแบบหนึ่ง

4.2 ทฤษฎีพันธะทางสังคม พรชัย ชันดี และคณะ (2543, น. 129) ได้กล่าวถึงแนว
คิดควบคุมการเกิดอาชญากรรม โดยเชื่อว่าถ้าบุคคลมีความผูกพันกับองค์กรหรือกลุ่มในสังคม ซึ่ง
ได้แก่ครอบครัว โรงเรียน หรือเพื่อนฝูง มักจะมีแนวโน้มที่ไม่ประกอบอาชญากรรม หลักการสำคัญ
ของทฤษฎีนี้ คือพันธะทางสังคมหรือความผูกพันกับสังคม ซึ่งได้อธิบายการเกิดอาชญากรรมว่า
“พฤติกรรมอาชญากรรมเป็นผลมาจากพันธะของบุคคลที่มีต่อสถาบันทางสังคมได้อ่อนแอหรือถูก
ทำลาย” ซึ่งองค์ประกอบของพันธะทางสังคมมี 4 ประการ คือ

(1) ความผูกพัน (attachment) หมายถึง การที่บุคคลมีความผูกพันหรือ
ความรักใคร่กับบุคคลอื่นหรือมีความสนใจกับความรู้สึกนึกคิดของบุคคลอื่น ซึ่งความผูกพันนี้เป็น
องค์ประกอบพื้นฐานสำคัญที่จะทำให้ บุคคลมีการพัฒนาการยอมรับค่านิยมและบรรทัดฐานของ
สังคม ส่งผลให้บุคคลสร้างความรู้สึกหรือสามัญสำนึกที่จะควบคุมตนเองให้เป็นบุคคลที่ดีในสังคม
ดังนั้นความผูกพันจึงเป็นองค์ประกอบด้านอารมณ์หรือด้านความรักของความรักหรือสัญญาผูก
มัดที่บุคคลมีต่อสังคม

(2) ข้อผูกมัด (commitment) หมายถึง การที่บุคคลถูกผูกมัดกับการดำเนิน
ชีวิตตามทำนองคลองธรรมของสังคม กล่าวคือการได้ศึกษาเล่าเรียนเพื่อที่จะประกอบอาชีพโดย
สุจริตและเพื่อที่จะได้ประสบความสำเร็จในชีวิตซึ่งจะส่งผลให้บุคคลไม่ย่อกรกระทำผิดกฎหมาย
เนื่องจากจะเป็นการเสี่ยงต่อการสูญเสียความสำเร็จในชีวิต ดังนั้น ข้อผูกพันจึงเป็นองค์ประกอบ
ด้านความมีเหตุมีผลของพันธะหรือสัญญาผูกมัดที่บุคคลมีต่อสังคม

(3) การเข้าร่วม (involvement) หมายถึง การที่บุคคลได้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ
ของสังคมเป็นเหตุให้บุคคลถูกจำกัดเวลาที่จะไปประกอบอาชญากรรม เนื่องจากเวลาส่วนมากถูก
ใช้ให้หมดไปกับกิจกรรมของสังคม ดังนั้น การเข้าร่วมถือเป็นองค์ประกอบด้านกิจกรรมของพันธะ
หรือสัญญาผูกมัดที่บุคคลมีต่อสังคม

(4) ความเชื่อ (belief) หมายถึงระดับของความเชื่อที่บุคคลมีต่อค่านิยม
และบรรทัดฐานของสังคม หากบุคคลมีระดับความเชื่อต่อค่านิยมและบรรทัดฐานในสังคมสูง ก็จะมี
แนวโน้มที่จะไม่กระทำผิดกฎระเบียบของสังคม ดังนั้นความเชื่อจึงเป็นองค์ประกอบด้านจริยธรรม
ด้านพันธะของสัญญาผูกมัดที่บุคคลมีต่อสังคม

5. ทฤษฎีการเสริมพลังและการมีส่วนร่วมของชุมชน

เป็นทฤษฎีพื้นฐานที่ตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่า “การที่ชาวชุมชนร่วมกันมีส่วนในการป้องกันอาชญากรรมและแสดงความพยายามฟื้นฟูสัมพันธภาพที่ตีระหว่างเพื่อนบ้านของตนนั้นจะช่วยลดอาชญากรรมและความรู้สึกหวาดกลัวอาชญากรรมได้โดยตรง รวมทั้งเพิ่มปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและควบคุมสังคมทางอ้อมได้” ดังนั้น หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการเสริมพลังชุมชนจึงควรทำงานกับกลุ่มผู้พักอาศัยในชุมชนในการแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรม โดยควรมีการกำหนดเป้าหมายเพื่อปรับปรุงความสัมพันธ์กับชุมชนและเพื่อเพิ่มความพึงพอใจของสาธารณชนต่อการทำงานของหน่วยงาน เพราะในทางปฏิบัติ หากผู้ปฏิบัติไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทชุมชนแล้วเป็นการยากที่จะสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนขึ้นมาเพราะประชาชนทั่วไปมักจะมีโอกาสน้อยมากที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนหรือดำเนิน ซึ่งตำรวจชุมชนและอัยการมักจะใช้ชุมชนเพียง “เป็นหูเป็นตา” เป็นสัญลักษณ์ของผู้สนับสนุนหรือเพื่อหาเงินสนับสนุนเท่านั้น

6. ทฤษฎีตีตรา (Labeling Theory)

พรชัย ชันดี และคณะ (2543, น. 152-153) กล่าวว่าทฤษฎีนี้เกี่ยวกับกลไกการควบคุมสังคม โดยกล่าวถึงบุคคลในสังคม รวมถึงเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมว่าเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดพฤติกรรมอาชญากรรม ทำให้นักอาชญาวิทยาต้องย้อนมองถึงผลเสียของกลไกการควบคุมสังคมของรัฐ นับเป็นทฤษฎีใหม่ที่ทำให้นักอาชญาวิทยาหันมาสนใจสาเหตุของการเกิดพฤติกรรมอาชญากรรมว่า เกิดจากอิทธิพลของการลงโทษทางสังคม และการกำหนดนิยามพฤติกรรมที่เป็นอาชญากรรมหรือพฤติกรรมเบี่ยงเบน รวมถึงผลลบของการลงโทษในลักษณะที่ทำให้ผู้กระทำผิดเกิดความอับอายหรือคับแค้นใจ เช่นการลงโทษโดยการประจาน หรือการลงโทษที่เป็นการลดสถานะภาพของผู้กระทำผิด ย่อมส่งผลต่อการให้ความร่วมมือหรือการปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคมลดลง และเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้กระทำผิดกระทำผิดซ้ำได้

นอกจากนี้ทฤษฎีดังกล่าวได้นำเสนอประเด็นใหม่ที่เป็นสาเหตุของพฤติกรรมอาชญากรรม เช่น การที่บุคคลถูกตราหน้าว่าเป็นอาชญากรหรือบุคคลผิดปกติไม่ได้ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของบุคคล หากขึ้นอยู่กับการตีตราหรือลงโทษทางสังคม ที่สังคมได้นำมาใช้กับบุคคลเหล่านั้น ซึ่งพฤติกรรมของบุคคลมีแนวโน้มที่จะถูกกำหนดให้เป็นการผิดกฎหมายหรือพฤติกรรมเบี่ยงเบนนั้น จะขึ้นกับบุคคลนั้นอยู่ในกลุ่มของชนชั้นที่ใช้อำนาจในการบังคับใช้ออกกฎหมายบังคับใช้หรือไม่ ดังนั้นอำนาจในสังคมจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญที่มีส่วนผลักดันทำให้พฤติกรรมของบุคคลเบี่ยงเบนได้

7. ทฤษฎีหน้าต่างชำรุด (Theory of Broken Windows)

Willson and Kelling ผู้สร้างทฤษฎีหน้าต่างชำรุด เมื่อปี ค.ศ. 1982 อธิบายว่า ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีที่ระบุว่า ความไม่เป็นระเบียบเล็ก ๆ น้อย ๆ ถ้าไม่ใส่ใจรักษาจนอย่างจริงจังจะขยายวงเป็นความขัดแย้ง อาชญากรรม ความหวาดกลัว และสูญเสียสัมพันธภาพระหว่างเพื่อนบ้านในที่สุด ชุมชนจึงควรมีการจัดระเบียบและควบคุมตรวจตราตามถนนหนทางตรอกซอกซอย อย่างหนัก เพื่อเป็นการป้องกันก่อนเกิดปัญหาเพื่อเป็นการป้องกันก่อนเกิดความขัดแย้งใด ๆ ขึ้น

8. ทฤษฎีการแก้ปัญหา (problem solving theory)

Goldstein เป็นผู้นำเสนอทฤษฎีการแก้ปัญหาเมื่อ ปี ค.ศ. 1979 โดยครั้งแรกใช้ ทฤษฎีการแก้ปัญหาในมิติของกิจการตำรวจ ซึ่งเป็นการเริ่มต้นเปิดฉากการแก้ปัญหาจากสถานการณ์ต่าง ๆ เฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นในชุมชนเพื่อที่จะลดโอกาสในการที่ปัญหาเหล่านั้นอาจลุกลามขยายตัว เกิดเป็นอาชญากรรมต่อไป ในบริบทของยุติธรรมชุมชนการแก้ปัญหามีความหมายกว้างขวาง คือ

(1) เป็นนัยบ่งบอกความพยายามร่วมมือกันในการสร้าง “หุ้นส่วน” (partnerships) ระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมกับหน่วยงานอื่น ๆ ของรัฐและระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมกับชุมชนท้องถิ่น

(2) ต้องตระหนักว่าอาชญากรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากสภาวะเงื่อนไขทางสังคมที่ซับซ้อนและพยายามที่จะกำหนดปัญหาสังคมบางปัญหาที่สำคัญออกมาเพื่อจัดการให้เข้าที่เข้าทางตั้งแต่ต้น เช่น การบังคับใช้กฎหมายป้องปรามการเตร็ดเตร่ กฎหมายปรามการส่งเสียงเอะอะอีกทีบริเวณชุมชน ฯลฯ เป็นต้น ส่วนแนวคิดอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการป้องกันปัญหา ได้แก่ การสร้างโปรแกรมการป้องกันอาชญากรรมในครอบครัวที่เน้นการฝึกหัดทักษะแก่แม่และเด็กตั้งแต่เริ่มแรก เป็นต้น

9. แนวคิดของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ หมายถึง ปรัชญา แนวคิด และกระบวนการปฏิบัติต่อ ความขัดแย้ง พฤติกรรมไม่พึงประสงค์และอาชญากรรม โดยคำนึงถึงเหยื่ออาชญากรรม และชุมชนที่ได้รับผลกระทบเป็นหลัก ซึ่งกระบวนการวิธีเชิงสมานฉันท์จะสร้างความตระหนักต่อความขัดแย้งหรือความเสียหาย เยียวยาความเสียหายและความสัมพันธ์ของคู่กรณีและสร้างแผนความรับผิดชอบหรือข้อตกลงในการนำไปสู่ความสมานฉันท์ในสังคม (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548, น. 47) กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นการอำนวยความยุติธรรมที่มีเป้าหมายสุดท้ายให้ทุกฝ่ายที่ได้รับผลกระทบได้กลับคืนสู่สภาพดีดังเดิม อันเป็นกระบวนการที่สร้างสมานฉันท์ทำให้เกิดการฟื้นฟูสัมพันธภาพระหว่างเหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำผิด โดยมีหลักการว่า ควรเป็น

กระบวนการที่ไม่เป็นทางการ ให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้มาพบปะกันในบรรยากาศที่ส่งเสริมให้เกิดความปรองดอง ส่งเสริมให้ผู้กระทำผิดได้สำนึกผิด ได้ชดใช้ และส่งเสริมให้ชุมชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง (กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, 2545) โดยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นั้นเป็นการอำนวยความสะดวกทางเลือก ไม่ใช่เป็นการทดแทนกระบวนการยุติธรรมทางอาญากระแสหลัก

หลักเกณฑ์สำคัญ 5 ประการของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (วันชัย รุจนวงศ์, 2548)

1) เน้นที่ความเสียหายและความต้องการของผู้เสียหายอันเป็นผลต่อเนื่องมาจากความเสียหายที่เกิดจากความเสียหายนั้น รวมทั้งความต้องการของชุมชนและความต้องการของผู้กระทำผิด

2) จัดการกำหนดภาระหน้าที่ในการแก้ไขซึ่งเป็นผลมาจากการทำให้เกิดความเสียหายนั้น (ได้แก่ภาระหน้าที่ของผู้กระทำผิด รวมทั้งภาระหน้าที่ของชุมชนและของสังคมในการแก้ไขเยียวยา ความเสียหายด้วย)

3) ใช้กระบวนการเปิดให้เข้ามามีส่วนร่วม และเป็นกระบวนการที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมมีอยู่ในกระบวนการนั้น

4) ให้ทุกฝ่ายที่มีส่วนได้เสียในสถานการณ์นั้นเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งรวมทั้ง ผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด สมาชิกของชุมชน และสังคม

5) พยายามหาทางทำสิ่งที่เสียหายไปให้กลับคืนดีดังเดิม รูปแบบกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์แบ่งได้ 4 รูปแบบ (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548, น. 121-125) ได้แก่

1) การไกล่เกลี่ย เหยื่อ-ผู้กระทำผิด (victim-offender mediation หรือVOM) การไกล่เกลี่ยระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำผิดมีความแตกต่างกันกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน เนื่องจาก การไกล่เกลี่ยแบบเดิมเป็นการตกลงกันเพื่อหาทางประนีประนอมยอมความของคู่ ความ โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐมี บทบาทในการดำเนินการหาทางในการบรรเทาความรุนแรงของการลงโทษ และไม่ได้ให้ความสำคัญกับผู้เสียหายหรือความเสียหายที่เกิดจากอาชญากรรม แต่การไกล่เกลี่ยในความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็น กระบวนการที่ให้เหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำผิดมาพบกันที่ปลอดภัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้กระทำผิดได้แสดงความรับผิดชอบ (accountable) โดยการช่วยเหลือและชดใช้ความเสียหายจากอาชญากรรมต่อเหยื่ออาชญากรรมและการชดใช้ไม่จำเป็นต้องตีค่าเป็นเงินเสมอไป โดยมีผู้ไกล่เกลี่ยที่ได้รับการฝึกอบรมมาโดยเฉพาะ (trained mediator) เป็นผู้ช่วยให้กระบวนการไกล่เกลี่ยเป็นไปด้วยดีเพื่อเปิดโอกาสให้เหยื่ออาชญากรรมได้พูดหรือแสดงให้ผู้กระทำผิดได้รับรู้ว่าผลจากการกระทำผิดของเขาได้ก่อให้เกิดผลร้ายอะไรอย่างไรบ้าง ได้ถามผู้กระทำผิดตามความต้องการได้มีส่วนร่วมในการกำหนดหรือวางแผนเพื่อให้

ผู้กระทำผิดชดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้น และเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดได้แสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำของเขาโดยตรง ตระหนักรับรู้ในผลร้ายที่เกิดจากการกระทำของเขาและมีส่วนร่วมในการวางแผนชดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้นทำให้ผู้เสียหายและผู้กระทำผิดได้รู้จักกันและเข้าใจกันมากขึ้น

2) การประชุมกลุ่มครอบครัว (family group conferencing หรือ FGC) ผู้เข้าร่วมการประชุมกลุ่มครอบครัวประกอบด้วย สมาชิกในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำผิด ได้แก่เหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด เพื่อน และผู้ช่วยเหลือหลัก (keysupporters) ของทั้งสองฝ่ายเพื่อตัดสินใจในการแก้ไข ปัญหาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยมีคนกลางทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือการดำเนินการ (facilitator) ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนต้องเข้าร่วมประชุมด้วยความสมัครใจ เงื่อนไขของการประชุมกลุ่มครอบครัว ผู้กระทำผิด ต้องรับผิดชอบและต้องการแก้ไขการกระทำผิดของตนเอง การประชุมกลุ่มครอบครัวเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดเข้าใจถึงความเลวร้ายของการกระทำของตนและเข้าใจความรู้สึกของผู้เสียหายและอาจมีโอกาสเยียวยาความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหาย โปรแกรมที่จัดภายใต้แนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะเน้นความรับผิดชอบโดยตรงของผู้กระทำผิด สิทธิของผู้เสียหาย และกาให้ความช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัวที่เกี่ยวข้องและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการไกล่เกลี่ยปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างเหยื่ออาชญากรรม หรือผู้เสียหายและผู้กระทำผิด

3) การพิจารณาแบบล้อมวง (sentencing circles) หรือการพิพากษาโต๊ะกลมเป็นการพัฒนามาจากการลงโทษตามจารีตประเพณีและการแสดงความปรองดองของชาวพื้นเมืองในอเมริกา และชาวอเมริกันอินเดียนในสหรัฐอเมริกา การพิพากษาโต๊ะกลมเรียกอีกอย่างว่า (peacemaking circle) วงจรการสร้างสันติภาพ โดยเริ่มโครงการนำร่องที่ Minnesota การพิพากษาโต๊ะกลมใช้สำหรับผู้กระทำผิดทั้งเด็กและ ผู้ใหญ่ การพิพากษาโต๊ะกลมเป็นกลยุทธ์บูรณาการองค์รวมที่ไม่เพียงแต่คำนึงถึงพฤติกรรมของผู้กระทำผิดเท่านั้น หากยังคำนึงถึงความต้องการของเหยื่ออาชญากรรม ครอบครัวและชุมชนอีกด้วยภายใต้โต๊ะกลม เหยื่ออาชญากรรมผู้กระทำผิดครอบครัวและเพื่อนของทั้งสองฝ่ายบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม และหน่วยงานบริการสังคมและผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนซึ่งมีส่วนได้เสียต้องพูดออกมาอย่างจริงใจเพื่อทำความเข้าใจร่วมกันในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยร่วมกันพิจารณาอย่างรอบคอบในการวางแผนการพิพากษาที่เป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย

4) คณะกรรมการบูรณาการชุมชน (community reparative board) คณะกรรมการบูรณาการชุมชนเป็นกลุ่มคนเล็ก ๆ มีการเตรียมตัวในการทำหน้าที่โดยการเข้ารับการฝึกอบรมอย่างเข้มข้น มีการพบปะเผชิญหน้ากับผู้กระทำผิดที่ศาลมีคำสั่งให้เข้าสู่กระบวนการนี้ โดย

คณะกรรมการจะมีมาตรการลงโทษเป็นที่ยอมรับร่วมกันกับผู้กระทำผิด มีการติดตามว่าผู้กระทำผิดทำตามเงื่อนไขที่ลงโทษไว้หรือไม่ และรายงานผลต่อศาล ซึ่งวิธีการประชุมของคณะกรรมการนั้นจะมีการอภิปรายร่วมกันระหว่างผู้กระทำผิดเกี่ยวกับการกระทำผิดและผลร้ายที่ตามมา จากนั้นคณะกรรมการจะเป็นผู้กำหนดการลงโทษให้เหมาะสมโดยผู้กระทำผิดยินยอม ต่อมาผู้กระทำผิดต้องรายงานการปฏิบัติต่อคณะกรรมการที่กำหนดไว้ เมื่อครบกำหนดคณะกรรมการก็จะรายงานการปฏิบัติตามที่กำหนดไว้ต่อศาลและหน้าที่ของคณะกรรมการก็สิ้นสุดลง

ความแตกต่างระหว่างยุติธรรมชุมชนกับยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

Hahn (1998 quoted in Kurki, 2000, p. 236) ระบุว่า ยุติธรรมชุมชนและยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็น การบังคับโทษแบบไม่เป็นทางการ หรือเป็นกระบวนการยุติธรรมทางอาญาแบบไม่เป็นแบบแผนพิธีการ (sanctions or untraditional criminal process) ที่กระทำกันในชุมชนแทนที่จะกระทำการบังคับโทษในคุก

T. Marshall (อ้างถึงใน นิเวศน์ อรุณเบิกฟ้า, 2548, น. 20) ได้นิยามความหมายของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไว้ว่า เป็นกระบวนการที่กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการกระทำผิดมารวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหาว่าจะจัดการอย่างไรกับสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำผิด รวมทั้งผลกระทบที่อาจตามมา

จากเอกสารการสัมมนาทางวิชาการเสถียรภาพหลังแลหน้ายี่สิบปีเศรษฐกิจสังคมไทยประจำปี 2547 กิตติพงษ์ กิตติยารักษ์ และ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย ได้สรุปความเห็นว่ายุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (restorative justice) กับ ยุติธรรมชุมชน (community justice) มีวิวัฒนาการมาจากแนวคิดที่มุ่งสู่ความยุติธรรม เดียวกัน แต่มีการนำไปใช้แตกต่างกันโดยหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมแต่ถ้าพิจารณาถึงความหมาย เนื้อหาสาระและความสัมพันธ์ระหว่างกันและกันแล้ว จะพบความว่าแนวคิดทั้งสองมีความเกี่ยวข้องระหว่างกันน้อยมากมีการจัดรูปแบบแนวคิดทั้งสองไว้หลายแบบ คือ

รูปแบบแรก ใช้คำว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับยุติธรรมชุมชนเป็น คำที่มีความหมายเหมือนกันในการอธิบายเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมแบบไม่เป็นทางการหรือการบังคับโทษแบบไม่เป็นทางการที่เกิดขึ้นในชุมชนแทนที่จะกระทำกันในคุกหรือเรือนจำ ดังนั้นจึงมีการจัดโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูที่บ้าน (residential treatment) รูปแบบต่าง ๆ เข้าไว้ในกลุ่มเดียวกันนี้ ได้แก่ โครงการเพื่อนบ้านเตือนภัย (neighborhood watch) โครงการแยกแยะและคัดสรร (weed and seed) การคุมประพฤติแบบเข้มข้น (intensive probation) โทษปรับ (fines) การทำงาน

บริการสังคม (community service) และการชดใช้ความเสียหาย (restitution) (Hahn, 1998) ทั้ง ๆ ที่โครงการเหล่านี้เป็นโครงการที่มีการใช้งานมาก่อนที่แนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และยุติธรรมชุมชนจะได้รับความนิยมเสียอีก

รูปแบบที่สอง ใช้แนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์โดยรวบรวมบริการต่าง ๆ ที่จัดให้ แก่เหยื่ออาชญากรรมไว้ด้วยกัน รวมทั้งการประกาศให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรมทางเพศ ผลกระทบในการพิจารณาคดีต่อเหยื่ออาชญากรรม และสิทธิการเป็นพยานในการประหารชีวิตของครอบครัวเหยื่ออาชญากรรมที่ถูกฆาตกรรม

รูปแบบที่สาม จัดเอาความคิดริเริ่มใด ๆ เกี่ยวกับอาชญากรรมมาไว้ในกลุ่มยุติธรรมชุมชน (community justice) เนื่องจากมีลักษณะที่เน้นการให้ความสำคัญกับชุมชนหรือใช้ชุมชนเป็นฐาน ได้แก่การบำบัดฟื้นฟูที่บ้าน (residential treatment) การป้องกันอาชญากรรมโดยชุมชน (community crime prevention) การบังคับโทษระดับกลาง (intermediate sanctions) การบริการแก่เหยื่ออาชญากรรม (victims services) กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (restorative justice) และ หน่วยปฏิบัติการของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม แม้ว่าแนวคิดของยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และยุติธรรมชุมชนจะกำกวมและทับซ้อนกัน แต่ละแนวคิดกลับมีองค์ประกอบหลักแตกต่างกัน กล่าวคือองค์ประกอบหลักของแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ บ่งบอกนัยว่ารัฐบาลควรเปิดส่วนร่วมให้แก่กลุ่มผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรง คือ เหยื่ออาชญากรรม ผู้กระทำผิด และชุมชน เป้าหมายคือเพื่อเยียวยาเหยื่อ และชุมชน และเพื่อสมานสัมพันธ์ภาพขึ้นใหม่ (rebuild ruptured relationships) ในกระบวนการที่ยอมให้ผู้เกี่ยวข้องทั้งสามฝ่ายมีส่วนร่วม องค์ประกอบหลักของแนวคิดยุติธรรมชุมชนตั้งอยู่บนฐานคติที่ว่าอาชญากรรมเป็นปัญหาสังคมที่อ่อนแาะคุณภาพชีวิตในชุมชน และได้กำหนดนิยามของบทบาทของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมขึ้นใหม่ มากกว่าที่จะมุ่งเน้นการลงโทษ ยับยั้งป้องกัน หรือแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดเป็นรายบุคคล โดยหน่วยงานเหล่านั้นควรขยายขอบเขต พันธกิจของตนให้รวมถึงการป้องกันอาชญากรรมและแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในหมู่เพื่อนบ้าน การปฏิบัติการควรเคลื่อนเข้าสู่ชุมชนท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของพลเมือง ควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุน องค์ประกอบร่วมกันของแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และยุติธรรมชุมชน คือเรื่องการเสริมพลังและการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีจุดร่วมกันคือการทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งเมื่อประชาชนมีโอกาสมากขึ้นในการปฏิสัมพันธ์ สร้างสัมพันธ์ภาพส่วนบุคคล และทำกิจกรรมการควบคุมสังคมแบบไม่เป็นทางการร่วมกันแต่อย่างไรก็ตาม

1. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ตั้งอยู่บนกลุ่มฐานคติที่สนับสนุนการเยียวยา การชดใช้ความเสียหาย การดูแลรักษาและสร้างสัมพันธ์ภาพขึ้นใหม่ระหว่างเหยื่อ ผู้กระทำผิดและชุมชน ดังนั้น ในระยะใกล้แล้วฐานคติและแนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิง

สมานฉันท์ไม่ปรากฏว่ามีความสอดคล้องหรือรวมอยู่ในลู่วางเดียวกันกับทฤษฎียุติธรรมชุมชนแต่อย่างใด ผลลัพธ์ก็คือ โครงการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ส่วนใหญ่เน้นที่ชุมชนและอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลัก แต่สำหรับโครงการยุติธรรมชุมชนแล้ว มีเพียงส่วนน้อยที่เกี่ยวข้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับฐานคติกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

2. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีขอบหมายบทบาทให้กับเหยื่ออาชญากรรมผู้กระทำผิด และชุมชนอย่างเท่าเทียมกันในการมีส่วนร่วมและการตัดสินใจ ขณะที่แนวคิดของยุติธรรม ชุมชนจะมีลักษณะอย่างที่เราเข้าใจกันอยู่ คือ เน้นเจตตออบทบาทของเหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำผิด

ตารางที่ 2.1

การเปรียบเทียบแนวความคิดระหว่างกระบวนการยุติธรรม
เชิงสมานฉันท์กับยุติธรรมชุมชน

ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์	ยุติธรรมชุมชน
กิจกรรมที่เกิดภายหลังจากที่มีความขัดแย้ง พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ หรืออาชญากรรมที่ เกิดขึ้นแล้ว	กิจกรรมที่เน้นการป้องกันอาชญากรรมในชุมชน
เน้นที่การชดเชยความเสียหาย การเยียวยา และการประสานสัมพันธ์ภาพ ระหว่างเหยื่อ อาชญากรรม ผู้กระทำผิดและชุมชน	มีลักษณะเป็นพลังเงียบที่มีอิทธิพลต่อบทบาท
วิธีการที่ใช้เมื่อมีการกระทำผิดเกิดขึ้น คือ การใช้ระบบปฏิบัติการระหว่างผู้กระทำผิดและ ผู้เสียหายหรือรัฐ	วิธีการที่ใช้เมื่อมีการกระทำผิดเกิดขึ้น คือ ใช้กระบวนการแก้ปัญหา (problem solving- oriented) เพื่อหาสาเหตุของปัญหาและแก้ไขที่ สาเหตุ

10. แนวคิดของสำนักคิดกลุ่มอาชญาแนวสันติวิธี

สุดสงวน สุธีสร (2547, น. 57-58) ได้อธิบายไว้ว่ากลุ่มอาชญาแนวสันติวิธี (Peacemaking Criminology) มองว่าวัตถุประสงค์หลักของอาชญาวิทยา คือการส่งเสริมความสงบสุข การมีสังคมที่ยุติธรรม ดังนั้นจึงนำเสนอเรื่องของหลักศาสนา ปรัชญามาประยุกต์ในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด และมีมุมมองเกี่ยวกับรัฐในเรื่องวิธีการลงโทษและการควบคุมอาชญากรรมว่าเป็นสาเหตุนำไปสู่การกระทำผิดได้มากขึ้น นักคิดในกลุ่มดังกล่าว เช่น ลาร์รี่ ทิฟต์ และ เดนนิส ซัลลิแวน (Larry Tifft and Dennis Zullivan) ได้เขียนหนังสือเรื่อง The Mask of Love สรุปได้ว่าการลงโทษที่รุนแรงของรัฐเปรียบเช่นเดียวกับพฤติกรรมทางอาชญากรรมของผู้กระทำผิด หรืออาจกล่าวได้ว่าการถูกควบคุม โดยรัฐมีลักษณะคล้ายกับการที่ผู้กระทำผิดได้ละเมิดผู้อื่น เนื่องจากรัฐต้องการมีอำนาจในการจัดการกับผู้กระทำผิดเพียงลำพัง กลุ่มสันติวิธีได้เสนอวิธีการไม่ใช่ ความรุนแรง (non-violent methods) หรือที่เรียกว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) ซึ่งแนวคิดดังกล่าว ปฏิเสธการลงโทษ และมองว่าการลงโทษที่เป็นทางการไม่สามารถป้องกันและควบคุมอาชญากรรมได้ ควรให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขและปรับปรุงพฤติกรรมของผู้กระทำผิดแทน โดยรัฐควรออกห่างให้มากที่สุด การที่รัฐเข้ามาเกี่ยวข้องทำให้ผู้กระทำผิดถูกตีตราและไม่สามารถกลับคืนมาเป็นคนดีของสังคมได้ แต่ถ้าชุมชนเข้ามาแก้ไขผู้กระทำผิดแทน สังคมจะลงโทษและยอมรับการแก้ไขตัวเองของผู้กระทำผิด และยอมรับเขากลับคืนสู่สังคม ทำให้ผู้กระทำผิดสามารถกลับตัวเป็นคนดีของสังคมได้ในที่สุด

แบบจำลองยุติธรรมชุมชน

มุฮัมหมัด รอฟีอี (2549, น. 2:16) กล่าวว่าในการนำยุติธรรมชุมชนไปใช้ หรือยุติธรรมชุมชนในทางปฏิบัติอาจมีได้หลายรูปแบบ แต่แบบจำลองต่าง ๆ ที่ประดิษฐ์คิดค้นและนำมาใช้นั้น ล้วนแต่สร้างขึ้นเพื่อตอบคำถามสำคัญว่า “ชุมชนควรมีบทบาทในการพัฒนากระบวนการยุติธรรมอย่างไร ด้วยเหตุนี้ บรรดาแบบจำลองทั้งหลายจึงล้วนมีรากฐานมาจากสาระสำคัญของยุติธรรมชุมชน 3 ประการ คือ สถานที่ การเพิ่มมูลค่าให้กับชุมชน และความปลอดภัยของชุมชน ดังกล่าวมาข้างต้นทั้งสิ้นดังนั้น ในการวิเคราะห์แบบจำลองยุติธรรมชุมชน (community justice model) จึงจำเป็นต้องอาศัยสาระสำคัญของยุติธรรมชุมชนทั้ง 3 ประการ เป็นหลัก ขณะเดียวกันก็อาศัย วิธีการ และ เป้าหมาย เป็นเกณฑ์ใช้ประกอบการพิจารณาเกี่ยวกับแบบจำลองแต่ละแบบเป็นลำดับไป ซึ่งทำให้สามารถจำแนกแบบจำลองต่าง ๆ ของยุติธรรมชุมชนได้เป็น 4 แบบ ดังต่อไปนี้

แบบที่ 1 แบบการมีส่วนร่วม (involvement model)

ลักษณะการดำเนินการ : หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม เช่น ตำรวจ เป็นผู้ริเริ่มเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นในการรักษาความปลอดภัยของชุมชน เช่น การส่ง

เสริมให้ประชาชนร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ตำรวจในการแก้ไขปัญหาอาชญากรรมในเขตเมือง การที่เจ้าหน้าที่ตำรวจลงไปปรึกษาหารือกับชุมชน เพื่อกำหนดให้การปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจเป็นไปอย่างสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน

เป้าหมาย : ยุติธรรมชุมชนแบบมีส่วนร่วมมีเป้าหมายเพื่อมุ่งป้องกันปัญหาอาชญากรรม โดยให้ประชาชนร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ตำรวจในการจำแนกปัญหาที่มีผลกระทบต่อความปลอดภัยของชุมชนออกมาเป็นส่วน ๆ รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาเหล่านั้น กำหนดวิธีการแก้ไข และนำวิธีการเหล่านั้นมาปฏิบัติหรือใช้บังคับแล้วแต่กรณี ทั้งนี้ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจมีตั้งแต่การปรึกษาหารือไปจนถึงการวิพากษ์วิจารณ์ถึงประสิทธิภาพของมาตรการต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในการป้องกันอาชญากรรม

แบบที่ 2 แบบหุ้นส่วน (partnership model)

ลักษณะการดำเนินการ : หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม เช่น ตำรวจร่วมมือกับประชาชนตลอดจนหน่วยงานภาครัฐและเอกชนอื่น ๆ ในการระบุปัญหาและแนวทางการป้องกันอาชญากรรม เช่น การแก้ไขปัญหาคอนกรีตที่อยู่อาศัยอาจต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานสวัสดิการสังคมและองค์การศาสนา การแก้ไขปัญหาแก๊งอาชญากรอาจต้องอาศัยความร่วมมือจากโรงเรียน หน่วยงานให้บริการด้านครอบครัว และหน่วยงานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน เป็นต้น และ ทั้งสองกรณี อาจต้องร่วมมือกับภาคเอกชนในการเพิ่มอัตราการจ้างงานและจัดให้มีการอบรมพัฒนาฝีมือแรงงานสมาชิกชุมชนบางคนบางกลุ่มเพื่อการนี้

ประเภทของหุ้นส่วนที่เข้าไปเกี่ยวข้อง : ได้แก่เป็นหุ้นส่วนกับกลุ่มคนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ชุมชน เช่น คณะกรรมการชุมชน อาสาสมัคร ฯลฯ เป็นหุ้นส่วนกันระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมต่าง ๆ เช่น ตำรวจ-คุมประพฤติ, ตำรวจ-อัยการ, ตำรวจ-ศาลชุมชน (ถ้ามี) เป็นหุ้นส่วนกับหน่วยงานนอกกระบวนการยุติธรรม เช่น คุมประพฤติ-กรมสุขภาพจิต, ตำรวจ-หน่วยคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก หน่วยป้องกันความรุนแรงในครอบครัว-ตำรวจ-คุมประพฤติ ฯลฯ โดยร่วมมือในลักษณะรับผิดชอบร่วมกันต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และมีการประสานงานกันผ่านทางหน่วยประสานงานเฉพาะของท้องถิ่นหรือชุมชนนั้น ๆ เป็นหุ้นส่วนกับภาคเอกชน ซึ่งเป็นผู้มีส่วนร่วมได้เสียในปัญหาความปลอดภัยของชุมชนและยังสามารถเป็นแหล่งเงินทุนสนับสนุนกิจกรรมของยุติธรรมชุมชนได้

แบบที่ 3 แบบระดมพล (mobilization model)

ลักษณะการดำเนินการ : ยุติธรรมชุมชนแบบระดมพลเหมาะสำหรับชุมชนยากจนที่ยังไม่มีการรวมตัวกันเป็นชุมชนอย่างแท้จริงทำได้โดยการชักชวนหรือจัดให้ประชาชนมารวมตัวกันแก้ไขปัญหาในชุมชนของตนเองในลักษณะที่เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนนั้น ๆ ตัวอย่าง เช่น การจัดให้มีกิจกรรมการเฝ้าระวังอาชญากรรมในชุมชนหรือเพื่อนบ้านเตือนภัย (neighborhood

watch) เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นให้คนในชุมชนได้เริ่มมีปฏิสัมพันธ์กัน แม้จะเป็นเพียงครั้งคราวเมื่อมีเหตุเกิดขึ้นเพื่อจะได้มีการสาน ต่อความสัมพันธ์กันต่อไป หรือโครงการศูนย์บำบัดยาเสพติดโดยครอบครัว หรือคุ่มประพุดิชุมชน อย่างไรก็ตามการขับเคลื่อนชุมชนยากจนเหล่านี้เป็นเรื่องที่ค่อนข้างยากเพราะสมาชิกของชุมชนแต่ละคนยังต้องดิ้นรนหาเลี้ยงปากท้องตนเองจนไม่มีเวลามาทำกิจกรรมของส่วนรวม

วิธีการที่ใช้ : วิธีการที่พบบ่อยในการขับเคลื่อนชุมชนเหล่านี้คือ การยกเอาเหตุการณ์อันใดอันหนึ่ง ที่เกิดในชุมชนมาปลุกระดมความโกรธของสมาชิกในชุมชน และใช้ความโกรธนั้นเป็นแรงผลักดันให้เกิดความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลง แต่วิธีการนี้ก็มิมีข้อเสียคืออารมณ์โกรธนั้นทำยที่สุดก็มักจะบรรเทาเบาบางลงไป หากไม่มีเหตุการณ์ที่คล้ายคลึงกันกับเหตุการณ์แรกมากระตุ้นซ้ำ ๆ หรือการแก้ไขปัญหานั้นไม่อาจ เห็นผลได้โดยเร็วเมื่ออารมณ์โกรธนั้นหมดสิ้นไป ความสนใจของคนในชุมชนต่อบทบาทการอำนวยความสะดวกรวมให้แก่กันและกันในชุมชนก็จะหมดตามไปด้วย

วิธีการแก้ไข : การแก้ไขปัญหแบบนี้จำลองยุทธวิธีชุมชนแบบระดมพล ที่ต้องกะเกณฑ์ผู้คนมาทำกิจกรรมเป็นเรื่อง ๆ คราว ๆ ไปนี้ สามารถทำให้การแก้ปัญหามีความยั่งยืนมากยิ่งขึ้นได้ โดยจะต้องนำวิธีการอื่นมารวมใช้ควบคู่กันไปด้วย เช่น การยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนในหลาย ๆ ด้านไปพร้อม ๆ กัน โดยการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ และเชื่อมโยงทรัพยากรนอกชุมชนกับความต้องการภายในชุมชน

แบบที่ 4 แบบตัวกลาง (intermediary model)

แนวคิดยุทธวิธีแบบตัวกลางตั้งอยู่บนสมมุติฐานที่ว่า

1) สิ่งที่ชุมชนต้องการมากที่สุด คือการสร้างศักยภาพของชุมชนในระยะเริ่มต้นให้ชุมชนสามารถ ยืนอยู่ได้ด้วยตัวเอง และดำเนินการต่าง ๆ ต่อไปได้เองในที่สุด

2) หน่วยงานที่ทำงานเกี่ยวข้องกันหรือช่วยเหลือชุมชนนั้นมีอยู่แล้วหลายหน่วยแต่ขาดการประสานงานระหว่างกัน ทำให้การทำงานไม่เกิดผลในทางปฏิบัติเท่าที่ควร

ดังนั้นวิธีการแก้ปัญหาก็มิใช่การสร้างหน่วยงานใหม่ขึ้นมารับผิดชอบเรื่องยุทธวิธีชุมชน แต่เป็นการปรับเปลี่ยนการใช้หน่วยงานและทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อให้ตอบสนององความต้องการของชุมชนได้ตรงจุดที่สุด

ลักษณะการดำเนินการ : ให้ผู้นำชาวบ้านหรือคณะกรรมการชุมชนซึ่งมีผลงานเพื่อชุมชนในด้านอื่น ๆ มาแล้ว เช่น สาธารณสุข การพัฒนาชุมชน ฯลฯ เป็นหน่วยงานตัวกลางที่เข้ามาจัดการแก้ไขปัญหาคความปลอดภัยของชุมชน ดังเช่นที่เคยดำเนินการแก้ไขปัญหาด้านอื่น ๆ โดยให้กลุ่มนี้ทำหน้าที่ประสานงานกับภาครัฐและเอกชนเพื่อพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ ตามที่เคยทำอยู่ตามปกติและต่อมาจึงเพิ่มการประสานงาน และให้ความร่วมมือกับหน่วย ทำงานของหน่วยงานเหล่านี้

ในการแก้ไขปัญหาความปลอดภัยของชุมชนดังนั้นยุติธรรมชุมชนแบบตัวกลางจะไม่มีการสร้างหน่วยงานใหม่ และไม่ได้มาจากการริเริ่มของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมแต่เป็นการพัฒนาวิธีการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มผู้แทนชุมชนและหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม ส่วนกิจกรรมที่นำมาใช้อาจมีลักษณะแตกต่างจากกิจกรรมที่ทำโดยหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม เพราะเป็นสิ่งที่มาจากการริเริ่มของชุมชนเอง เช่น การจัดกิจกรรมสันตนาการสำหรับเยาวชนศูนย์รับเลี้ยงเด็กภาคกลางวัน การสนับสนุนการจัดหางานและที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมสำหรับผู้พ้นโทษที่กลับเข้ามาอยู่ในชุมชน เป็นต้น

ภารกิจและเป้าหมายของยุติธรรมชุมชน

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย (2550, น. 61-63) กล่าวถึงภารกิจและเป้าหมายที่ชุมชนสามารถอำนวยความสะดวกยุติธรรมได้ 4 ข้อ คือ

1. การป้องกันควบคุมอาชญากรรมและการกระทำผิด (crime control and crime prevention) หมายถึง การกระทำเชิงรุกใด ๆ อันเป็นการยับยั้งหรือชะลอเวลาหรือสถานการณ์มิให้นำไปสู่การเกิดอาชญากรรมและการกระทำผิด ด้วยการควบคุม จัดระเบียบชุมชนให้เห็นผลและทำการป้องกันก่อนเกิดปัญหาที่อาจเกิดขึ้นกับบุคคล เวลาและสถานที่ ทั้งที่เป็นกลุ่มเสี่ยงในการกระทำผิดและกลุ่มเสี่ยงในการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม เช่น บุคคล : กลุ่มวัยรุ่นชาย วัยรุ่นหญิง เวลา : ยามวิกาล รุ่งสาง สถานที่ : ตึกร้าง ซอยเปลี่ยว หมู่บ้านที่การตรวจตราของเจ้าหน้าที่เข้าไม่ถึง ฯลฯ

กิจกรรมการป้องกันควบคุมอาชญากรรมและการกระทำผิด ได้แก่กิจกรรมต่าง ๆ ที่มีลักษณะการป้องกัน ควบคุม จัดระเบียบ ชุมชนและให้ความรู้เกี่ยวกับอาชญากรรมและการกระทำผิดกฎหมายของเด็กและเยาวชน การกระทำผิดระเบียบชุมชน การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนพลเมือง ฯลฯ ทั้งที่เป็นกิจกรรมของยุติธรรมเชิงจารีต กิจกรรมยุติธรรมของท้องถิ่น และกิจกรรมของเครือข่ายยุติธรรมชุมชนที่พัฒนาขึ้น โดยเน้นการใช้กลยุทธ์การควบคุมทางสังคมแบบไม่เป็นทางการเป็นหลัก

2. การจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ (restorative justice and conflict management) หมายถึง การทำให้ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน ยุติลงหรือบรรเทาความรุนแรงลงด้วยการประสานงานดำเนินการเอง หรือ ส่งต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยคนในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการตามรูปแบบวิธีการเชิงสมานฉันท์หรือวิธีการที่ไม่ใช้ความรุนแรงหรือสันติวิธี กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการความขัดแย้ง เชิงสมานฉันท์ ได้แก่กระบวนการหรือวิธีการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการความขัดแย้งที่เกิดระหว่าง (1) บุคคลด้วยกัน (2) บุคคลกับระเบียบกฎเกณฑ์ของชุมชน (3) บุคคลกับระเบียบกฎเกณฑ์หรือกฎหมายของรัฐ และ (4) ชุดระเบียบกฎเกณฑ์ของชุมชนกับ

ระเบียบกฎหมายของรัฐ โดยใช้รูปแบบต่าง ๆ ในการจัดการความขัดแย้ง ได้แก่ การไกล่เกลี่ย (dispute resolution) การประชุมฟื้นฟูสัมพันธ์ภาพ (victim-offender mediation) การประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชน (family and community group conference) และ วิธีการเชิงจารีตหรือวิธีการของท้องถิ่นรูปแบบต่าง ๆ เช่น สภาผู้เฒ่า เจ้าโคตร แก่บ้าน เกลอมุซาวาเราะฮ์ ฯลฯ

3. การเยียวยาและการเสริมพลัง (community and victim empowerment) หมายถึง การลดและเยียวยาความเสียหายหรือความรุนแรงที่เกิดจากอาชญากรรมหรือการกระทำผิด กิจกรรมเกี่ยวกับการเยียวยาและการเสริมพลัง ได้แก่ การติดตามการปฏิบัติตามสัญญา ข้อตกลงที่เกิดจากการใช้วิธีการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ของผู้กระทำผิดและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง กิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นการเยียวยาหรือเสริมพลังเหยื่ออาชญากรรม เช่น กลุ่มเพื่อนหญิง ฯลฯ

4. การคืนคนดีกลับสู่ชุมชน (reintegration) หมายถึง การที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมปรับปรุงแก้ไขนิสัยความประพฤติและจิตใจของผู้กระทำผิดกลุ่มการหันเหออกจากกระบวนการยุติธรรม หลักมาใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกโดยเฉพาะใช้วิธีการคุมความประพฤติ กิจกรรมการคืนคนดีกลับสู่ชุมชน ได้แก่ กิจกรรมการแก้ไขฟื้นฟูด้านพฤติกรรมและด้านจิตใจของผู้กระทำผิดที่ถูกคุมความประพฤติทัณฑ์เป็นเด็ก เยาวชน ผู้ใหญ่ และผู้ได้รับการพักการลงโทษให้ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนด รวมทั้งการทำงานบริการสังคมรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ การทำงานบริการสังคมแทนการกักขัง แทนค่าปรับ การทำงานบริการสังคมตามคำสั่งศาล การทำงานบริการสังคมเพื่อชดเชยความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรม และการทำงานบริการสังคมตามความสมัครใจตลอดจนกิจกรรมอื่น ๆ เพื่อเชื่อมโยงรับคืนผู้กระทำผิดกลับสู่ชุมชน

บทบาทของยุติธรรมชุมชน

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ (2550, น. 26-27) ได้กล่าวถึงบทบาทของยุติธรรมชุมชนไว้รวม 4 ประการคือ

1. การเสริมพลัง หมายถึง การดำเนินบทบาทหรือกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์ในการกระตุ้นให้ชุมชนซึ่งมีทุนทางสังคม มีความรู้ ศักยภาพ และประสบการณ์ ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้นำสิ่งเหล่านี้มาสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีในชุมชนโดยร่วมกันจัดการกับปัญหาอาชญากรรม ความขัดแย้งหรือปัญหาใด ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน การเสริมพลังอาจหมายถึง กิจกรรมในการค้นหาทุนทางสังคม การกระตุ้นให้ชุมชนสามารถรวมตัวกันหรือกิจกรรมในการเสริมทักษะบางเรื่องที่เป็นในการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับยุติธรรมชุมชน

2. การป้องกันและสร้างภูมิคุ้มกันจากปัญหาอาชญากรรม หมายถึง การดำเนินบทบาทหรือกิจกรรมใด ๆ ที่เป็นการป้องกันอาชญากรรมและการกระทำความผิด ซึ่งรวมไปถึงการนำไปสู่การลด ละ เลิก หรือหยุดยั้งพฤติกรรมเสี่ยงต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่การกระทำความผิดหรืออาชญากรรม

ต่าง ๆ ที่แม้ยังไม่ถึงขั้นเป็นอาชญากรรม หรือ การกระทำความผิดด้วย เช่นการดื่มสุราและทำ ความเสียหายการมั่วสุมของวัยรุ่น ฯลฯ

3. การเยียวยา หมายถึง การชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นจากอาชญากรรม หรือการ กระทำผิดกฎหมายกติกากฎของสังคม การบรรเทาผลร้ายจากอาชญากรรมหรือการกระทำความผิด ที่เกิดขึ้นกับทุกฝ่าย ได้แก่ผู้เสียหาย ผู้กระทำผิดและชุมชนเอง รวมถึงการช่วยเหลือสนับสนุนให้ ผู้กระทำความผิด ผู้เสียหายและผู้ที่ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมหรือการกระทำผิดมีโอกาส กลับคืนสู่สังคม

4. การจัดการความขัดแย้ง หมายถึง การกระทำใด ๆ ที่ทำให้ข้อขัดแย้ง การทะเลาะ จิวาท การไม่เข้าใจกันและพฤติกรรมที่นำไปสู่ความรุนแรง ได้ลดน้อยลงและหายไปที่สุดในที่สุดโดย คู่กรณีทั้ง 2 ฝ่าย มีความเข้าใจกัน ได้มีการชดเชยหรือบรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้น

หลักการดำเนินงานยุติธรรมชุมชน

การดำเนินการจัดให้มียุติธรรมชุมชนนั้น ต้องเกิดความสมัครใจของชุมชนที่จะมาร่วม ทำงานร่วมกันกับภาครัฐเพื่อประโยชน์ของชุมชนนั่นเอง โดยการทำให้ชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่นั้น สงบสุขปลอดภัยน่าอยู่โดยตั้งอยู่บนหลักการที่ว่า ไม่มีใครรังแกใครชุมชนมากไปกว่าคนที่อยู่ในชุมชน นั้นเอง รัฐจะต้องค้นหากลุ่มผู้แทนในชุมชนที่อาสาสมัครเข้าทำงาน เพราะมีความห่วงใยและมีความพร้อมที่จะดูแลชุมชนของตน มาจัดฝึกอบรม ให้ความรู้ จัดสร้างเครือข่ายการประสานงานที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการสื่อสารเพื่อรับแจ้งเหตุร้ายจากยุติธรรมชุมชนเพื่อให้ คำปรึกษาหารือในด้านกฎหมายหรือการป้องกันอาชญากรรม เพื่อการป้องกันและเฝ้าระวังเรื่อง ยาเสพติดเพื่อให้คำแนะนำในการแก้ปัญหาสังคมให้กับยุติธรรมชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเป็นพี่เลี้ยงอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนในการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งหรือข้อพิพาทในชุมชนรวมทั้งอาจร่วมกัน วางแผนในการอบรมดูแลเด็กและเยาวชนและป้องกันการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน โดยเฉพาะ กลุ่มที่เริ่มมีพฤติกรรมเสี่ยงที่อาจนำไปสู่การกระทำผิด ซึ่งอาจจะเป็นการร่วมมือกันจัดอบรม หรือจัดกิจกรรมให้เยาวชนได้รับรู้ถึงผลกระทบของการกระทำผิดเป็นต้น (วันชัย รุจนวงศ์, 2549, น. 1)

จากข้อสรุปบทเรียนเครือข่ายยุติธรรมชุมชน กมลทิพย์ คติการ (2550, น. 255-257) ได้ สรุปผลการเรียนรู้กับชุมชนเพื่อติดตามกระตุ้นและหารือเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหาชุมชนมี บทเรียนในภาพรวมดังนี้

1. การทำงานกับชุมชนต้องมีความจริงใจ ต่อเนื่อง มีการสร้างสัมพันธภาพแบบรู้เขารู้เรา ต้องรู้จักโครงสร้างชุมชน ประวัติชุมชน ภูมิศาสตร์ชุมชน และปฏิทินชุมชน มีการสื่อสารกับชุมชน อย่างพอเพียง อย่าให้ชุมชนมีความรู้สึกว่าเป็นการทำงานแบบไฟไหม้ฟางเพียงเพื่อผลงานเฉพาะหน้า เฉพาะโครงการ

2. การทำงานยุติธรรมชุมชนเป็นงานที่ละเอียดอ่อน เป็นลักษณะของการทำงานเชิงบูรณาการ ปัญหาชุมชนไม่ได้เป็นปัญหาเชิงเดี่ยวแต่มีความเชื่อมโยงกัน การทำงานจะทำงานแบบใด ๆ เรื่องใดเรื่องเดียวอาจไม่ได้ใจชาวบ้าน ผู้ลงไปทำงานอาจต้องทำงานด้วยใจด้วยจิตสำนึกที่รักความยุติธรรม มิใช่เพราะทำหน้าที่ ทำให้รู้สึกเป็นภาระ การทำงานที่แสดงความเสียสละ ตั้งใจจริง จะทำให้การขับเคลื่อนงานยุติธรรมชุมชนเป็นไปด้วยดี

3. การทำงานกับชุมชน นอกจากการทำความเข้าใจชุมชน ทำความเข้าใจวัฒนธรรมชุมชน หลักสำคัญที่ทำให้การทำงานกับชุมชนเป็นไปด้วยดี คือ การใช้หลักการมีส่วนร่วม โปร่งใส ตรวจสอบได้ เคารพความคิดเห็นของชุมชน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เจ้าหน้าที่ควรเอาความรู้ที่มีไปประยุกต์ ใช้ให้เกิดประโยชน์ ไม่ไปชี้ถูก-ชี้ผิด แต่ควรกระตุ้นให้ชุมชนคิดและหาคำตอบโดยชุมชน

4. การจัดเวทีประชาคมในชุมชนที่มีการดำเนินการสม่ำเสมอ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีแนวคิดแก้ไขปัญหาร่วมกันในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทำให้สมาชิกในชุมชนไม่ได้อยู่แบบต่างคนต่างอยู่ เจ้าหน้าที่ที่เข้าร่วมเวทีประชาคมอาจมองเห็นช่องว่างที่เป็นปัญหาที่รอการเติมเต็มโดยมุมมองของบุคคลภายนอก

5. การทำงานกับชุมชนในแบบพหุภาคี มีความสำคัญ เจ้าหน้าที่ จากหลายหน่วยงาน ควรมีการทำงานร่วมกันแบบบูรณาการ ถ้าต่างหน่วยงานต่างก็ลงทำกิจกรรมแบบแยกส่วน ทำให้เป็นการเพิ่มภาระ แก่ชุมชน เพราะผู้นำชุมชนอาจต้องสวมหมวกหลายใบเพื่อตอบสนองต่อนโยบายของหน่วยงานที่ลงชุมชนในขณะเดียวกัน

ความแตกต่างระหว่างยุติธรรมชุมชนกับกระบวนการยุติธรรมที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน

ลักษณะที่แตกต่างไปจากกระบวนการยุติธรรมอย่างเป็นทางการ ทำให้ยุติธรรมชุมชนมีประสิทธิภาพในการป้องกันอาชญากรรมทั้งใช้แก้ปัญหาความขัดแย้งในชุมชนอย่างได้ผล จึงใช้เป็นวิธีการสนับสนุนกระบวนการยุติธรรมได้ดีเมื่อพิจารณาหลักการของยุติธรรมชุมชนแล้วพบว่ายุติธรรมชุมชนมีลักษณะที่ต่างจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอย่างชัดเจน ใน 5 ด้าน ดังนี้ (วันชัย รุณรงค์, 2549, น. 2-3)

1. ยุติธรรมชุมชนเน้นที่การรับใช้ชุมชน ชุมชนคือผู้ได้รับความเดือดร้อนจากการกระทำผิดโดยตรง กระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ดำเนินการในปัจจุบัน มองว่าอาชญากรรมเป็นการกระทำที่ละเมิดกฎหมาย การดำเนินการเมื่อมีอาชญากรรมเกิดขึ้น จึงเป็นการดำเนินการโดยถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหาย จึงต้องหาตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ เพื่อให้สังคมสงบสุข ในขณะที่ยุติธรรมชุมชนมองว่าอาชญากรรมเป็นปัญหาที่มีผลกระทบโดยตรงในระดับท้องถิ่น คนในชุมชนเป็นผู้เสียหายโดยตรง ดังนั้นการแก้ไขปัญหาจึงควรดำเนินการในชุมชนนั้น โดยชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบหาวิธี

แก้ไขปัญหา ส่วนรัฐหรือหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมเป็นผู้สนับสนุนและดูแลมาตรฐานการดำเนินการ

2. ยุติธรรมชุมชนแก้ปัญหาอาชญากรรมโดยใช้กระบวนการแก้ปัญหา (Problem solving process) เมื่อมีอาชญากรรมเกิดขึ้น กระบวนการยุติธรรมทางอาญาดำเนินการพิจารณาคดีผู้กระทำผิดโดยการเผชิญหน้าแบบระบบปฏิปักษ์ (adversarial system) ซึ่งเป็นการต่อสู้ระหว่างผู้เสียหาย หรือรัฐกับผู้กระทำผิดโดยการดำเนินคดี (case processed) โดยมุ่งเน้นที่คดีแต่ละคดี ในขณะที่ยุติธรรมชุมชนเห็นว่า วิธีการแก้ปัญหาอาชญากรรมควรเน้นที่การปกป้อง ซึ่งเน้นการแก้ที่สาเหตุ โดยพิจารณาที่ปัญหาเป็นหลัก (problem focused) และใช้กระบวนการแก้ไขปัญหา (problem solving process) เป็นการแก้ปัญหาเชิงรุก เน้นการป้องกันปัญหาเมื่อมีการพิจารณาโดยใช้ปัญหาเป็นจุดศูนย์กลางแล้ว วิธีการแก้ปัญหาก็จะมีความยืดหยุ่น โดยไม่จำกัดอยู่เพียงวิธีใดวิธีหนึ่ง หรือดำเนินการโดยหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง ดังนั้น ยุติธรรมชุมชนจึงใช้วิธีการแก้ปัญหาที่หลากหลายโดยใช้ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของรัฐกับชุมชน

3. เป้าหมายหลักของยุติธรรมชุมชน คือ คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนเป้าหมายหลักของกระบวนการยุติธรรมชุมชน คือ การอำนวยความสะดวกยุติธรรม โดยการหาตัวผู้กระทำผิด เพื่อนำมาลงโทษให้เหมาะสมกับความผิด (just desert) หรือแก้ไขฟื้นฟู (rehabilitation) เพื่อมิให้กระทำผิดซ้ำ ในขณะที่ยุติธรรมชุมชนมีเป้าหมายหลักอยู่ที่ความมั่นคงปลอดภัยและความสงบสุขของชุมชน ประเด็นในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจึงเน้นไปที่ว่ากระบวนการยุติธรรมจะคุ้มครองและรับใช้ชุมชนได้อย่างไรมากกว่าการแก้ไขหรือลงโทษผู้กระทำผิด

4. ยุติธรรมชุมชนเป็นการกระจายอำนาจ และความรับผิดชอบ การทำงานของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในปัจจุบัน เป็นการทำงานที่มีโครงสร้างแบบลำดับชั้น ตามสายการบังคับบัญชา หรือแบบระบบราชการ ในขณะที่ยุติธรรมชุมชนมีการทำงานแบบกระจายอำนาจ และการบูรณาการระหว่างหน่วยงานของรัฐและชุมชน โดยเฉพาะการให้ชุมชนกับรัฐเป็นหุ้นส่วนในการเป็นเจ้าของร่วม ให้มีหน้าที่ในการดูแลรับผิดชอบความยุติธรรมร่วมกันเพื่อประโยชน์ของคนในชุมชนเป็นที่ตั้ง ทั้งนี้ เพื่อแก้ปัญหาอาชญากรรมที่เกิดขึ้นได้หลายรูปแบบ โดยยืดหยุ่นตามสภาพปัญหา วัฒนธรรม กับสภาวะของชุมชน โดยไม่จำกัดอยู่ที่การดำเนินคดีอย่างเป็นทางการเท่านั้น การดำเนินการแก้ปัญหาก็มิใช่เป็นการผูกขาดโดยรัฐ หรือหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมแต่ผู้เดียว

5. ยุติธรรมชุมชนเน้นการให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมเมื่อมีการกระทำผิดเกิดขึ้น หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญามักเป็นผู้ที่มีบทบาทหลักในการบังคับใช้กฎหมายและอำนวยความสะดวกยุติธรรม โดยเป็นการดำเนินการที่ต้องใช้ความเชี่ยวชาญใช้ความรู้เฉพาะ ชุมชนเพียงแต่เป็นผู้รอรับบริการและมอบความรับผิดชอบในการแก้ปัญหาให้กับ

ระบบกระบวนการยุติธรรม แต่แนวคิดของยุติธรรมชุมชน มองว่าปัญหาการกระทำผิด ควรได้รับการแก้ไขภายในชุมชนโดยชุมชนเอง หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมควรเป็นเพียงหน่วยงานสนับสนุนเพื่อให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาเองได้ ทั้งนี้ ความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมควรเป็นแบบหุ้นส่วน (partnership)

ตารางที่ 2.2

การเปรียบเทียบแนวความคิดระหว่างกระบวนการยุติธรรม ทางอาญากับยุติธรรมชุมชน

กระบวนการยุติธรรมทางอาญา	ยุติธรรมชุมชน
เป็นการควบคุมอาชญากรรม (crime control) มักดำเนินการภายหลังที่มีอาชญากรรมเกิดขึ้น	เป็นการแก้ปัญหาที่สาเหตุ เน้นการป้องกันอาชญากรรม (crime prevention)
อาชญากรรมเป็นการกระทำที่ละเมิดกฎหมาย โดยรัฐเป็นผู้เสียหาย	อาชญากรรมเป็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อชุมชนในระดับท้องถิ่น โดยคนในชุมชนเป็นผู้เสียหาย
วิธีการที่ใช้เมื่อมีการกระทำผิดเกิดขึ้น คือ การใช้ระบบปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำผิดและผู้เสียหายหรือรัฐ	วิธีการที่ใช้เมื่อมีการกระทำผิดเกิดขึ้น คือ ใช้กระบวนการแก้ปัญหา (problem solving-oriented) เพื่อหาสาเหตุของปัญหาและแก้ไขที่สาเหตุ
เป้าหมายหลักของกระบวนการยุติธรรม คือ การลงโทษผู้กระทำผิดให้เหมาะสมกับความผิดหรือการแก้ไขผู้กระทำผิดไม่ให้กระทำผิดซ้ำ	เป้าหมายหลักของยุติธรรมชุมชน คือ ชุมชนมีความมั่นคงปลอดภัยและสงบสุข
รูปแบบการดำเนินการ เป็นแบบระบบราชการ	รูปแบบการดำเนินการ เป็นแบบกระจายอำนาจ โดยบูรณาการระหว่างหน่วยงานของรัฐกับชุมชน โดยยึดหยุ่นตามสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมของชุมชนแต่ละพื้นที่
บทบาทของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบ เมื่อมีการกระทำผิดเกิดขึ้นโดยการบังคับใช้กฎหมายและอำนวยความยุติธรรม	บทบาทของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม เป็นหน่วยงานสนับสนุนให้ชุมชนสามารถอำนวยความยุติธรรมและแก้ไขปัญหาในชุมชนด้วยชุมชนเองโดยรัฐเป็นผู้สนับสนุน

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

กระบวนการยุติธรรมทางอาญา	ยุติธรรมชุมชน
บทบาทของชุมชน เป็นเพียงผู้รับบริการจากรัฐ	บทบาทของชุมชนเป็นหุ้นส่วนที่มีส่วนร่วมในการอำนวยความสะดวกยุติธรรมอย่างเป็นเจ้าของ

แนวคิดทฤษฎีของของศูนย์ยุติธรรมชุมชน

คำว่าศูนย์ยุติธรรมชุมชนได้มีผู้ให้คำนิยามแตกต่างกัน

Robert V. Wolf (อ้างถึงใน ไพลีสู พาณิชกุล, 2550, น. 335) ความหมายของศูนย์ยุติธรรมชุมชนสรุป ได้ความว่า ชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมกับกระบวนการยุติธรรมในการเข้าไปค้นหาสาเหตุและแก้ไขต้นตอของปัญหาซึ่งเป็นการป้องกัน แก้ไขที่ต้นเหตุที่มีอยู่ในระดับตัวบุคคล ซึ่งได้แก่กลุ่มเสี่ยง การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาพัฒนาปรับปรุงกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก โดยปรับรูปแบบการทำงานให้ร่วมกับฝ่ายอื่น ๆ และเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

ในรัฐเวอร์มอนต์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ศูนย์ยุติธรรมชุมชนเบอร์ลิงตัน) เป็นที่ช่วยเหลือในการเยียวยาอาชญากรรมและความขัดแย้งด้วยโปรแกรมยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และรับฟังทุกคนที่ได้รับผลกระทบเพราะถือว่าอาชญากรรมทุก ๆ ครั้งชุมชนคือเหยื่อ (<http://www.cedoburlington.org/neighborhood/cjc/home/html>)

An Institutional and community Justice/Accountability Program) ได้นิยามความหมายของศูนย์ยุติธรรมชุมชนไว้ว่า คือองค์กรสาธารณะที่ปกป้องชุมชนและปัจเจกบุคคลด้วยโปรแกรมยุติธรรมชุมชน ซึ่งให้โอกาสกับเหยื่อ,ผู้กระทำผิด,ครอบครัวและเพื่อนเนื่องจากอาชญากรรมเมื่อเกิดขึ้นทำลายความสัมพันธ์และทำอย่างไรจึงจะซ่อมแซมความสัมพันธ์ ดังนั้นโปรแกรมจะประกอบด้วยการยกระดับเหยื่อครอบครัวและเพื่อน การสร้างความปลอดภัยของชุมชนด้วยชุมชนเข้มแข็งผู้กระทำผิดได้รับผิดชอบโดยตรงเปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดครอบครัวและเพื่อนได้มีส่วนร่วมกับความเสียหายจากอาชญากรรมอีกทั้งชุมชนจะได้หาช่องทางให้กับเหยื่อและผู้กระทำผิด (http://www.communityjusticecenter.org.-purpose.shtml)

ชาญเชาว์ ไชยานุกิจ (2550, น. 187) ได้กล่าวในพิธีเปิดศูนย์ยุติธรรมชุมชนบ้านควนไม้ดำ ต.ปะเหลียน อ.ปะเหลียน จ.ตรัง ว่าการจัดตั้งศูนย์ยุติธรรมชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชน

ได้มีศูนย์กลางในการลดข้อพิพาท และความขัดแย้งภายในชุมชน โดยมีภาครัฐเป็นผู้สนับสนุนช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมในสังคม

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ (2550, น. 6) ได้ให้ความหมายของศูนย์ยุติธรรมชุมชนว่าเป็น ศูนย์ที่ประชาชนในชุมชนร่วมมือกับภาครัฐ เพื่อเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมร่วมกับชุมชน อภิรัชศักดิ์ รัชนิวงส์ (2550, น. 68) ได้เสนอมุมมองที่ควรจะเป็นของศูนย์ยุติธรรมชุมชนว่า เป็นศูนย์รวมพลังชุมชนด้านการทำงาน แหล่งประชุม และแหล่งข้อมูลทางด้านยุติธรรมชุมชนของอาสาสมัครยุติธรรม โดยมีวัตถุประสงค์

1. เป็นศูนย์กลางการจัดบริการด้านยุติธรรมชุมชนในหมู่บ้าน
2. เป็นที่ทำการของอาสาสมัครยุติธรรม
3. เป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้านกับหน่วยงานสังกัดกระทรวงยุติธรรม
4. เป็นศูนย์กลางในการรองรับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน
5. เป็นศูนย์กลางในการวางแผนแก้ไขปัญหายุติธรรมของหมู่บ้าน
6. เป็นศูนย์กลางของความรู้ของวิทยากรชาวบ้าน
7. เป็นศูนย์กลางในการพัฒนากองทุน กรรมการและการบริหารจัดการ

กรมคุมประพฤติกระทรวงยุติธรรม ได้นิยามความหมายของศูนย์ยุติธรรมชุมชนว่า คือ สถานที่ที่อยู่ในชุมชนซึ่งเครือข่ายยุติธรรมชุมชนตลอดจนประชาชนเห็นชอบให้จัดตั้งเป็นศูนย์ยุติธรรมชุมชนเพื่อให้เครือข่ายชุมชนหรือประชาชนในชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกให้ทำหน้าที่พิจารณา วินิจฉัย แก้ไขปัญหาให้กับประชาชน

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ (2550, น. 13-14) ได้กล่าวในโครงการสานฝันงานยุติธรรมชุมชนว่า ศูนย์ยุติธรรมชุมชนเป็นลักษณะการรวมตัวกันของประชาชนเป็นยูนิตเล็ก ๆ กระจายทั่วประเทศ เป็นเหมือนประตูในการที่เชื่อมต่อระหว่างชาวบ้านกับสำนักงานยุติธรรมจังหวัด หรือหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อเข้าถึงบริการของภาครัฐ และอีกด้านหนึ่งเมื่อประชาชนมีความรู้สึกเป็นหุ้นส่วนกับรัฐ รู้ถึงสิทธิและหน้าที่ของตนเอง ก็จะพัฒนาต่อยอดกิจกรรมของชุมชนไปได้ ตลอดจนสร้างชุมชนเข้มแข็งมีการแบ่งหน้าที่ ช่วยกันในการดูแลความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของคนในชุมชนเอง ป้องกันการระบาดของยาเสพติด หรือช่วยกันดูแลผู้เสพยาที่ผ่านการบำบัดให้กลับคืนสู่สังคมโดยเฉพาะการขยายแนวความคิดที่จะสามารถร่วมกับชุมชนได้ในเรื่องยาเสพติด เริ่มจากสิ่งแรกคือ การเข้าไปเรียนรู้ความต้องการของชุมชน ต้องเรียนรู้ว่าอุปสงค์หรือความต้องการของชุมชนคืออะไร โดยอาศัยกระบวนการเวทีสาธารณะ หรือที่เรียกว่า การทำแผนชุมชน ซึ่งถือเป็นเรื่องใหญ่ ที่ ต้องเข้าไปจับก่อน จากนั้นจึงจะลงลึกไปถึงประเด็นความต้องการของชุมชนวิธีการของโครงการยุติธรรมชุมชนคือ ให้ชุมชนได้ เรียนรู้ว่ามีกฎหมายด้านใด

บ้างที่เกี่ยวข้องกับเขา และให้ เขาเข้าใจว่าสิทธิเสรีภาพในเรื่องใดบ้างที่เป็นเรื่องสำคัญสำหรับเขา ซึ่งไม่ใช่สูตรสำเร็จที่ภาครัฐส่วนกลางจัดมาให้หรือกะเกณฑ์ชาวบ้านมาเข้าอบรมและ สร้าง ทักษะในการจัดการความขัดแย้งในชุมชน ซึ่งที่จริงแล้วแต่ละชุมชนก็มีระบบการจัดการความขัดแย้งที่ ดียอยู่แล้ว แต่เมื่อมีการสร้างระบบยุติธรรมที่เข้มแข็ง มีโรงพักทั้งในระดับอำเภอ ระดับตำบล หลาย ๆ ฝ่ายจึงเข้าใจว่าทุกเรื่องเป็นหน้าที่ของตำรวจแท้จริงแล้วอุปสงค์ของชุมชน ทักษะการจัดการ ความขัดแย้งของชุมชนมีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งเราพบว่าชุมชนที่เราได้เข้าไปดำเนินการหลาย ๆ แห่ง ถ้าชุมชนมีทักษะการจัดการความขัดแย้งที่ดีและจับมือกับทางโรงพัก สามารถสร้างระบบที่ดี ขึ้นมาได้ เมื่อมีการขัดแย้งในเบื้องต้นชุมชนก็มีศักยภาพที่จะจัดการกันเองได้ หรือถ้าเป็นปัญหา ใหญ่ โรงพักก็สามารถใช้ เครือข่ายชุมชนจัดการได้ ฉะนั้นประเด็นนี้จึงเป็นเรื่องใหญ่ที่จะต้องเข้าไป เสริมทักษะในการป้องกันความขัดแย้งและสร้างความสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นในชุมชนสำหรับเรื่อง การดูแลสงเคราะห์ผู้ทำผิดหรือเหยื่อของความอยุติธรรม ในมิติของกระบวนการยุติธรรม เมื่อมีการกระทำผิดทางอาญาของผู้ติดยาหรือเสพยาผู้ที่เป็นผู้พลั้งพลาดเหล่านั้นต่างก็ต้องการ โอกาสกลับเข้าไปเป็นคนดี ในสังคมถ้ากระทรวงยุติธรรมดำเนินการอยู่เพียงฝ่ายเดียวโดยที่ชุมชน ไม่ยอมรับ เขาเหล่านั้นก็ไม่ มีทางกลับไปเริ่มต้นชีวิตใหม่ได้ เพราะฉะนั้นมิติเรื่องกระบวนการยุติธรรม จึงต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและรับลูกหลานของตัวเองกลับเข้าไปใช้ชีวิตในชุมชน โดยที่ ภาค รัฐจะต้องเปลี่ยนวิธีคิดและหันมาร่วมมือกับภาคชุมชน เพื่อร่วมกันส่งเสริมให้ชุมชนมีโอกาสมาก ขึ้น ซึ่งบางครั้งอาจทำได้ดี กว่าราชการด้วยซ้ำไปกิจกรรมต่าง ๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นกิจกรรมที่ เรียกว่า ศูนย์ยุติธรรมชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพการจัดการความขัดแย้ง การดูแลผู้กระทำความผิดและการดูแลเหยื่อเพื่อทำให้สังคมเกิดความยุติธรรม

สมชาติ เอี่ยมอนุพงษ์ ได้เสนอแนวคิดการจัดตั้งศูนย์ยุติธรรมชุมชนว่าต้องเป็นชุมชนที่ มีระบบการควบคุมทางสังคมแบบไม่เป็นทางการ (Informal Social Control) การสร้าง และพัฒนา ระบบควบคุมสังคมแบบไม่เป็นทางการนั้นสามารถแบ่งออกเป็น 2 แนวคิด คือ

1. แนวคิดแบบดั้งเดิม มีพื้นฐานแนวคิดจากการค้นหาสภาพปัญหาของชุมชนโดยมุ่ง เปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสถาบันของชุมชนให้ทำงานร่วมกันแบบพหุภาคีให้ชุมชนเป็นผู้นำแห่ง การเปลี่ยนแปลงโดยผู้ที่มีอำนาจเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงและแนวคิดดังกล่าวจะมองว่าทุกชุมชน มีปัญหา

2. แนวคิดที่อาศัยทุนชุมชน มีพื้นฐานแนวคิดจากการมุ่งค้นหาทุนในชุมชนในรูปของ การจัดทำแผนที่ทุนชุมชนโดยมีเป้าหมายของแนวคิดเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อให้ชุมชนเป็น ระบบควบคุมสังคมแบบไม่เป็นทางการ เพื่อค้นหา ทุน ทักษะ และพรสวรรค์ ในการจัดการกับ ปัญหาและความขัดแย้งของชุมชนที่ต้องการร่วมกันโดยใช้ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ซึ่งจะ

มองเห็นทุนที่มีอยู่ในชุมชนหาโอกาสความเป็นไปได้ ในการทำงานร่วมกับชุมชน เพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น มีใครบ้าง กลุ่มใดบ้าง องค์กรหรือสถาบันใดบ้างในชุมชน เป็นต้น

แนวทาง การสร้าง หรือการพัฒนากระบวนการควบคุมสังคมแบบไม่เป็นทางการโดยชุมชน

1. การเข้าใจชุมชนเพื่อให้เกิดความเข้าใจชุมชนนั้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันโดยอาศัยข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนนั้นทั้งหมด ได้แก่

- ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นข้อมูลที่ได้จากที่ได้จากการเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับชุมชน การสนทนา การทำกิจกรรมร่วมกัน การทำเวทีประชาคม การสัมภาษณ์ การสร้างความสัมพันธ์ การสังเกต

- ข้อมูลทุติยภูมิ ที่มีการเก็บรวบรวมไว้ทั้งที่เป็นข้อมูลของทางราชการ หรือข้อมูลที่เอกชนรวบรวมไว้เพื่อนำไปสู่การแก้ไข ปรับปรุงเงื่อนไข หรือปัญหาของชุมชนแสวงหาวิธีการที่จะดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อร่วมกำหนดวิสัยทัศน์ และร่วมวางแผนและแสวงหาความร่วมมือจากภายนอกชุมชนเพื่อดึงเอาทรัพยากรเข้ามาร่วมในการแก้ไขปัญหา

2. การเข้าถึงชุมชนโดยอาศัยการสร้างสัมพันธภาพเป็นเครื่องมือในการเข้าถึงความรัก เข้าถึงความเข้าใจ เข้าถึงความไว้วางใจ และเข้าถึงความศรัทธา จนความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับเรากลายเป็นความสัมพันธ์ในระดับในการทำงานกับชุมชน ในรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งการสร้างและพัฒนาเครือข่ายยุติธรรมชุมชน

3. การเสริมศักยภาพชุมชน ด้วยการสำรวจ ว่าชุมชนสมควรที่จะได้รับการสร้างเสริมศักยภาพด้านใดบ้าง เช่น วิธีค้นหาทุนชุมชนค้นหาทุนชุมชน วิธีการจัดทำแผนที่ชุมชนทักษะที่จำเป็นในการสร้างความสัมพันธ์ ทักษะการหาข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ทักษะการระดมสมอง หรือทักษะการนำประชุม หรือทักษะที่ชุมชนยังขาด หรือที่ชุมชนต้องการเป็นลำดับแรก เมื่อชุมชนมีศักยภาพพร้อมก็ร่วมกับชุมชนในการวางแผนแก้ไขปัญหาของชุมชนโดยชุมชนจะเป็นผู้นำเสนอปัญหาซึ่งจะมีที่ปัญหาคือก็ได้ที่สำคัญคืออย่ายึดเยียดปัญหาของใครคนใดคนหนึ่งให้เป็นปัญหาของชุมชนเพราะจะเกิดแรงต้านใครคิดคนนั้นทำแต่ต้องทำให้คนในชุมชนรู้สึกว่าคุณมีความเป็นเจ้าของในแผนนั้น

กลยุทธ์ความสำคัญในการสร้างหรือพัฒนาชุมชนให้เป็นระบบควบคุมสังคมแบบไม่เป็นทางการ

1. มีการวางแผนกลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพ
2. มีผู้นำที่เข้มแข็ง และใช้หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมมีความรับผิดชอบ โปร่งใส และตรวจสอบได้
3. ตั้งเป้าหมาย หรือ ตั้งผลลัพธ์ ที่สามารถวัดผลได้จริง
4. มีการวางแผนเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

พื้นฐานสำคัญ 4 ประการในการสร้างศูนย์ยุติธรรมชุมชน

1. “กระบวนการทำงานร่วมกันของชุมชน” (collaborative process) เพื่อเป็นช่องทางหรือเวทีที่สมาชิกชุมชนจะได้มีโอกาสพัฒนาปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างสม่ำเสมอ
2. การประสาน (coordination) หน้าที่ส่วนที่หลายที่เข้ามาทำงานร่วมกับชุมชน เพราะปัญหาอาชญากรรมเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย แต่ละฝ่ายอาจมีภารกิจหรือข้อจำกัดอยู่กับฝ่ายอื่น ดังนั้นหากต้องการให้ศูนย์ยุติธรรมชุมชนเป็นประโยชน์ต่อชุมชนต้องมีการ ประสานกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง
3. “ชุมชนต้องมีส่วนร่วม” (community participation) เป็นข้อที่ผ่านการพิสูจน์มาแล้วว่า เจ้าของบ้านเช่าอ้อมคูแลบ้านที่ให้เช่าได้ดีกว่าผู้เช่า เพราะเจ้าของบ้านมีความรู้สึกที่บ้านเป็นของตน กระบวนการมีส่วนร่วมจึงต้องทำให้เกิดความรู้สึกว่าทุกคนเป็นเจ้าของชุมชนและมีความเป็นเจ้าของในสิ่งที่ตนร่วมทำกับชุมชน
4. “ชุมชนต้องระดมทรัพยากร” (leveraging resources) แม้รัฐจะสามารถให้การสนับสนุนยุติธรรมชุมชนได้บางส่วน ได้ในบางส่วน แต่ไม่สามารถที่จะสนับสนุนได้ตลอดไป การระดมทุนของชุมชนทั้งจากภายนอกและในชุมชน เป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้ยุติธรรมชุมชนมีความยั่งยืนตลอดไป

เทคนิคการขับเคลื่อนชุมชน

ขั้นที่ 1 แสวงหาการมีส่วนร่วม และความร่วมแรงร่วมใจแบบมุ่งมั่น จากสมาชิกชุมชน (Resident Commitment and Involvement) ด้วยการดึงให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่ชุมชนมีความสนใจเช่นการใช้รูปแบบการสนทนาและชี้้นำให้มีการแก้ไขปัญหาพร้อมกัน

ขั้นที่ 2 กระตุ้นให้สมาชิกชุมชนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความต้องการ หรือความสนใจของชุมชน (community focus) ด้วยการประเมินและค้นหาทุนในชุมชน นอกจากนี้ยังต้องประเมินสภาพปัญหาของชุมชนด้วย เพื่อให้ได้ปัญหาร่วมของชุมชนเพื่อกระตุ้นกระตุ้นชุมชนให้ตื่นตัวและเป็นโอกาสทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ชุมชนของตนเอง ได้ทราบถึงความถนัดของแต่ละคน และสามารถนำความถนัดนั้นมาใช้ในศูนย์ยุติธรรมชุมชนได้ด้วยกลวิธีในการดึงชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมเช่นอาศัยโอกาสเมื่อมีการจัดกิจกรรม งานเทศกาล หรือกิจกรรมใดที่ชุมชนมาร่วมกันเพื่อกระตุ้นให้ชุมชนเข้ามาร่วมหรือสอดแทรกแนวคิดในเนื้อหาข่าวสารที่เผยแพร่ในชุมชนโดยเฉพาะผ่านทางองค์การศาสนา หรือองค์การที่ไม่แสวงกำไร และหาโอกาสที่จะเสนอแนวคิดในทุกครั้งที่มีโอกาส

ขั้นที่ 3 สร้าง และพัฒนาเครือข่ายในชุมชน (Community network) การสร้างและพัฒนาเครือข่ายในชุมชนอาจอาศัยความเชื่อมโยงกันของการมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน เช่น ครอบครัว โรงเรียน ที่ทำงาน, อาชีพ, ความสนใจ, ปัญหา, เทคโนโลยี เป็นต้นและรวมตัวกัน การรับรู้มุมมองร่วมกันการมีวิสัยทัศน์ร่วมกันอย่างกว้างขวางการมีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่าย

ขั้นที่ 4 สร้างและพัฒนาโครงสร้างต่าง ๆ ที่นำโดยสมาชิกของชุมชน (resident-led leadership structures) จากเครือข่ายชุมชนตามขั้นที่ 3 สามารถนำมาเป็น ตัวจักรสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนผู้นำเหล่านี้จะเป็นผู้ที่ห่วงใยในชีวิต และกระตุ้นให้เข้ามาร่วมขับเคลื่อนศูนย์ยุติธรรมชุมชนในการวางโครงสร้างศูนย์ยุติธรรมชุมชนโดยศูนย์ยุติธรรมชุมชนอาจมีโครงสร้างด้านต่าง ๆ มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับสภาพชุมชน และความสนใจของชุมชน จากนั้นสามารถขยายผลการทำงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนเช่นการป้องกันอาชญากรรม การปราบปรามอาชญากรรมที่ต้องร่วมมือ กับตำรวจบ้าน หรือ ตำรวจชุมชน การคุ้มครอง และสงเคราะห์เหยื่ออาชญากรรม การบำบัดรักษาสมาชิกที่ติดยาที่ต้องส่งต่อ และต้องร่วมมือกับสาธารณสุข หรือหน่วยบำบัดรักษา การดูแลสมาชิกที่ถูกคุมความประพฤติในชุมชน กิจกรรมนันทนาการ หรือ การทำงานบริการสังคมโดยผู้กระทำผิด การเตรียมความพร้อมเพื่อการกลับคืนสู่ชุมชนของสมาชิกที่ต้องโทษการให้บริการสวัสดิการที่ต้องประสานกับหน่วยที่เกี่ยวข้อง การระงับข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การปรับสภาพชุมชน เพื่อลดปัจจัยเสี่ยง และเพิ่มปัจจัยคุ้มครอง และและการเข้าหาชุมชนโดยการเยี่ยมบ้าน เป็นต้น

ขั้นที่ 5 ระดมทรัพยากรจากทั้งใน และนอกชุมชน (leverage internal and external resources) ระยะเริ่มต้นของการเปิดดำเนินการศูนย์ยุติธรรมชุมชนอาจมีปัญหาในการสนับสนุนงบประมาณจากกระทรวงยุติธรรม แต่เมื่อ และศูนย์ยุติธรรมที่เปิดดำเนินการ สามารถพิสูจน์ให้

เห็นว่า สร้างชุมชนให้เป็นระบบควบคุมสังคมแบบไม่เป็นทางการ เป็นประโยชน์ต่อสังคม และชุมชน และที่สำคัญอย่างยิ่งหากปัญหาที่ชุมชนคิดจะทำร่วมกันเป็นเรื่องเกี่ยวกับอาชญากรรมที่ทุกฝ่ายยอมรับกันว่าเป็นปัญหาข้ามภาคส่วน ที่เกี่ยวข้องกับหลายกระทรวง ทบวง กรม ชุมชนก็ยังมีช่องทางที่จะดึงภาคส่วนเหล่านั้น เข้ามาร่วมได้ตลอดเวลา เมื่อนั้นก็จะได้รับงบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

ขั้นที่ 6 สร้างการสื่อสารรูปแบบต่าง ๆ เพื่อสื่อสารกับสมาชิกในชุมชน (create additional communication vehicles) เพื่อให้เกิดความร่วมมือที่เข้มแข็งในการทำให้ศูนย์ยุติธรรมชุมชนประสบความสำเร็จเทคนิคในการแสวงหาความร่วมมือ เช่น สื่อกับสมาชิกชุมชนในรูปแบบภาษาท้องถิ่นนั้น ๆ การเยี่ยมเยียนถึงบ้าน การตั้งศูนย์บริการในชุมชน การจัดงานเทศกาล กิจกรรมการเดินทางรณรงค์ในชุมชน การออกเสียงตามสาย จดหมายข่าว แผ่นพับ การสื่อสารผ่านวัด มัสยิด

การจัดตั้งศูนย์ยุติธรรมชุมชนตามนโยบายของกรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม

กรมคุมประพฤติได้กำหนดแนวทางในการให้เครือข่ายยุติธรรมชุมชนรวมตัวกันจัดตั้งศูนย์ยุติธรรมชุมชนในพื้นที่ไว้ดังนี้

1. สำรวจความพร้อมและความต้องการของชุมชนเกี่ยวกับศูนย์ยุติธรรมชุมชนซึ่งสามารถดำเนินการได้ทุกระดับความเหมาะสมและความต้องการของแต่ละพื้นที่ เช่นระดับจังหวัด ระดับอำเภอ/เขต ระดับตำบล ระดับหมู่บ้าน/ชุมชน เป็นต้น
2. การพิจารณาสถานที่ตั้งศูนย์ยุติธรรมชุมชน ควรเป็นสถานที่สาธารณะในพื้นที่ และมีการจัดทำ ป้ายชื่อให้ชัดเจนให้ประชาชนในพื้นที่รับรู้
3. ศูนย์ยุติธรรมชุมชนต้องมีการจัดทำทะเบียนสมาชิกและคัดเลือกคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนในพื้นที่

การปฏิบัติงานในศูนย์ยุติธรรมชุมชน

1. ต้องมีการประชุมของคณะกรรมการบริหารศูนย์ยุติธรรมชุมชนเพื่อวางแผน และการจัดทำแผนการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนและสมาชิก
2. การปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ที่สามารถดำเนินการได้ในศูนย์ยุติธรรมชุมชน
3. การดำเนินกิจกรรมใด ๆ ที่เป็นความต้องการของชุมชนและความยินยอมพร้อมใจของคณะกรรมการบริหารศูนย์ยุติธรรมชุมชน

บทบาทศูนย์ยุติธรรมชุมชนของกระทรวงยุติธรรม

1. บทบาทในการรับเรื่องราวร้องทุกข์ เรื่องไม่เป็นธรรม ให้คำแนะนำช่วยเหลือเบื้องต้น
2. บทบาทในการรับบริการแจ้งข่าว แจ้งเบาะแสทางคดีหรือการกระทำความผิดกฎหมายใด ๆ
3. บทบาทในการให้การช่วยเหลือดูแลให้คำแนะนำ ปกป้องแก่ผู้เสียหายหรือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรม
4. บทบาทในการลดข้อพิพาท ความขัดแย้งในชุมชน
5. บทบาทในการจัดประชุมเพื่อหาแนวทางและวิเคราะห์เสนอความเห็นในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด
6. บทบาทในการหาแนวทางและวิเคราะห์ พร้อมมอบหมายสมาชิกในการแก้ไขฟื้นฟู และส่งเคราะห์ผู้กระทำผิด ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด และผู้ผ่านการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด
7. บทบาทในการหาแนวทาง ส่งเคราะห์ผู้กระทำผิดหลังปล่อย
8. บทบาทในการให้ความช่วยเหลือ ดูแลผู้ที่ได้รับความเสียหายและผลกระทบจากอาชญากรรม
9. บทบาทในการเผยแพร่ความรู้ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ของกระทรวงยุติธรรม
10. บทบาทอื่นที่เครือข่ายยุติธรรมชุมชนร่วมกับกระทรวงยุติธรรมเห็นเหมาะสมในการดำเนินการเพื่อประโยชน์ของชุมชน

จากแนวคิดศูนย์ยุติธรรมชุมชนสรุปได้ว่าศูนย์ยุติธรรมชุมชนเป็นสถานที่ที่ประชาชนรวมตัวกันในการดำเนินกิจกรรมของยุติธรรมชุมชนตามแต่บทบาทของสมาชิกแต่ในบริบทของสังคมไทยซึ่งผู้ศึกษาจะศึกษาจะมุ่งเน้นไปที่ศูนย์ยุติธรรมชุมชนของกระทรวงยุติธรรม

หลักการและกรอบแนวคิดงานยุติธรรมชุมชนของกระทรวงยุติธรรม

1. สร้างความเป็นเอกภาพของระบบงานยุติธรรมชุมชนโดยดำเนินการในภาพของกระทรวงยุติธรรมภายใต้การกำหนดทิศทางและกำกับดูแลในรูปของคณะกรรมการ (คณะอนุกรรมการพัฒนาเครือข่ายยุติธรรมชุมชนกระทรวงยุติธรรม) และมีสำนักงานยุติธรรมจังหวัด โดยศูนย์ประสานงานเครือข่ายยุติธรรมชุมชนเป็นหน่วยบริหารจัดการให้กับกรมคุมประพฤติในระดับจังหวัดหรือพื้นที่และมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นหน่วยงานสนับสนุนและร่วมดำเนินการ

2. เสริมพลังและศักยภาพให้ชุมชนมีอำนาจและบทบาทในการจัดการงานยุติธรรม 5 ด้าน คือ

2.1 การเสริมพลังชุมชนทางด้านกฎหมายและสิทธิเสรีภาพ หมายถึงการทำให้ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจในด้านกฎหมาย สิทธิเสรีภาพ และหน้าที่ รวมทั้งมีความเชื่อมั่นในหลักนิติธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างภูมิคุ้มกันทางด้านสิทธิเสรีภาพในฐานะผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ ตลอดจนทำให้มีความเชื่อมั่น เคารพในหลักกฎหมายของบ้านเมือง

2.2 ป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรม หมายถึง ชุมชนดำเนินกิจกรรมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรมไม่ให้เกิดขึ้นในชุมชน เช่น การจัดเวรยาม การเฝ้าระวังปัญหาอาชญากรรม เรื่องยาเสพติด การสอดส่องดูแลเยาวชนไม่ให้ทะเลาะวิวาทหรือประพฤติตัวไม่เหมาะสม การแจ้งเบาะแสอาชญากรรม การจัดตั้งตำรวจชุมชน การเฝ้าระวังและสอดส่องความผิดปกติของชุมชน และการจัดระเบียบชุมชน เป็นต้น

2.3 การระงับข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ หมายถึงการแก้ไขข้อพิพาทที่คู่กรณีมีความพึงพอใจที่จะให้ข้อพิพาทยุติลง โดยไม่มีฝ่ายใดแพ้ฝ่ายใดชนะ แต่ทั้งสองฝ่ายชนะเหมือนกัน โดยไม่มีการชี้หน้าของคนกลางให้แต่ละฝ่ายต้องยินยอม แต่คนกลางจะทำหน้าที่ให้ทั้งสองฝ่ายได้ตกลงพูดคุยกันด้วยความพึงพอใจและสมานฉันท์ โดยคนกลางอาจเป็นผู้นำชุมชน เป็นผู้ที่เคารพนับถือของคนในชุมชน ซึ่งอาจเป็นผู้นำทางธรรมชาติ เป็นผู้อาวุโส เป็นต้น

2.4 การเยียวยาผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรม หมายถึงการช่วยเหลือเยียวยาแก่ผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรมทั้งในด้านจิตใจและการชดเชยค่าเสียหายอย่างเหมาะสม ที่จะทำให้ผู้เสียหายกลับคืนสภาพปกติ

2.5 การคืนคนดีสู่สังคม หมายถึง ชุมชนมีบทบาทในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดกลับคืนสู่ชุมชนด้วยความอบอุ่น เชื่อมั่น และให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือ ในด้านอาชีพและหลักประกันของชีวิต

ปัจจุบันในปีงบประมาณ 2551 กรมคุมประพฤติก็ยังเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินงานเครือข่ายยุติธรรมชุมชน กระทรวงยุติธรรม ภายใต้ยุทธศาสตร์ “ยุติธรรมถ้วนหน้า ประชาชนมีส่วนร่วม” โดยมีสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชน จำนวน 41,610 คน และจัดตั้งศูนย์ยุติธรรมชุมชนจำนวน 395 ศูนย์

บทบาทเครือข่ายยุติธรรมชุมชนของกระทรวงยุติธรรม

“เครือข่ายยุติธรรมชุมชน” เป็นเครือข่ายหลักของกระทรวงยุติธรรมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนผู้สนใจสามารถร่วมกับกระทรวงยุติธรรมในการดำเนินกิจกรรมที่เป็นสาธารณประโยชน์ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับภารกิจของกระทรวงยุติธรรมในการอำนวยความสะดวก ความยุติธรรมและความสงบสุขให้กับชุมชน โดยกระทรวงยุติธรรมจะได้จัดให้มีการฝึกอบรมและเวทีในการแลกเปลี่ยนความรู้เพื่อให้ได้รับทราบถึงภารกิจและแนวทางในการรวมตัวกันเป็น “เครือข่าย” เพื่อร่วมกับกระทรวงยุติธรรมในการดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน โดยสมาชิกของเครือข่ายที่มีความสนใจและมีความพร้อมจะสามารถร่วมกับภาครัฐในการจัดตั้ง “ศูนย์ยุติธรรมชุมชน” อันจะเป็นกลไกที่เป็นรูปธรรมในการทำงานร่วมกับกระทรวงยุติธรรมในชุมชน และสามารถสมัครเพื่อเข้ารับการอบรมเตรียมความพร้อมในการปฏิบัติภารกิจเฉพาะด้านร่วมกับหน่วยงานในกระทรวงยุติธรรมในรูปแบบต่าง ๆ อาทิเช่น อาสาสมัครคุมประพฤติ อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ สายลับ ปปง. เป็นต้น

บทบาทของเครือข่ายยุติธรรมชุมชน มีความหลากหลายและสามารถแบ่งเป็นหลายระดับ ขึ้นอยู่กับความสนใจของแต่ละบุคคลและความพร้อมของเครือข่ายแต่ละแห่ง อาทิเช่น

1. บทบาทในการเป็นแนวร่วมของกระทรวงยุติธรรมในชุมชนที่จะร่วมมือกับกระทรวงยุติธรรมในการดำเนินกิจกรรมรูปแบบต่าง ๆ ที่เป็นการเสริมสร้างความยุติธรรม ความเป็นธรรม และความสงบสุขในชุมชน

2. บทบาทในการช่วยดูแลให้คำแนะนำและแก้ปัญหาในเบื้องต้นกับผู้ที่ถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพหรือต้องการคำแนะนำเบื้องต้นทางด้านกฎหมาย และกระบวนการยุติธรรม

3. บทบาทในการลดข้อพิพาท ความขัดแย้งในชุมชน

4. บทบาทในการป้องกันอาชญากรรมในชุมชน

5. บทบาทในการแจ้งข่าว แจ้งเบาะแสให้ความร่วมมือในงานด้านนิติวิทยาศาสตร์

6. บทบาทในการเฝ้าระวัง แจ้งข่าว แจ้งเบาะแสทางคดีความหรือการกระทำความผิดกฎหมายใด ๆ

7. บทบาทในการให้โอกาส แก่ไข พิ้นฟู ช่วยเหลือ สงเคราะห์ผู้กระทำผิด

8. บทบาทในการให้ความช่วยเหลือ ดูแลผู้ที่ได้รับความเสียหายและผลกระทบจากอาชญากรรม

9. บทบาทในการจัดตั้งและดำเนินการใน “ศูนย์ยุติธรรมชุมชน” เพื่อเป็นจุดเชื่อมโยงของหน่วยงานของกระทรวงยุติธรรมในพื้นที่

10. บทบาทอื่นที่เครือข่ายยุติธรรมชุมชนร่วมกับกระทรวงยุติธรรมเห็นเหมาะสมในการดำเนินการเพื่อประโยชน์ของชุมชน

ปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จของยุติธรรมชุมชนในสังคมไทย

ปัจจัยเงื่อนไขสำคัญที่มีความสัมพันธ์กับการสร้างและผลักดันให้เกิดความสำเร็จของยุติธรรมชุมชนในสังคมไทย สรุปได้ดังนี้

1. ปัจจัยเงื่อนไขเชิงนโยบายอาญาและทิศทางการพัฒนาระบบยุติธรรมแห่งอนาคต

รัฐต้องมีทิศทางที่ชัดเจน โดยในระดับรัฐบาลนั้นต้องกำหนดนโยบายอาญาเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายรัฐบาลที่แถลงต่อรัฐสภาให้ชัดเจนรัฐบาลต้องมีทิศทางที่ชัดเจนเกี่ยวกับการกระจายอำนาจและการประสานงานระหว่างรัฐบาลและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นว่าอาชญากรรมประเภทใด (อาชญากรรมพื้นฐาน/อาชญากรรมพิเศษ) ใคร (ส่วนกลาง/ส่วนท้องถิ่น) ควรจะมีหน้าที่รับผิดชอบอย่างไร ชุมชน ควรจะมีบทบาทหน้าที่หรือมีส่วนร่วมแค่ไหน เพียงไร และรัฐต้องกำหนดทิศทางการพัฒนาระบบรองรับ

2. ปัจจัยเงื่อนไขด้านการบริหารจัดการระบบยุติธรรม

รัฐต้องให้ความสำคัญกับแผนแม่บทกระบวนการยุติธรรมแห่งชาติเทียบเช่นเดียวกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และกำหนดในแผนแม่บทให้ชัดเจนเกี่ยวกับ ยุติธรรมชุมชน ต้อง เร่งรัดติดตามและกำกับดูแลให้ส่วนราชการและผู้เกี่ยวข้องปฏิบัติตาม พ.ร.บ. พัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2549 เร่งรัดรัดผลักดันกฎหมายที่ส่งเสริมให้ใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกมากขึ้น เช่น ร่าง พ.ร.บ. ชะลอการฟ้อง ร่าง พ.ร.บ. การไกล่เกลี่ยคดีอาญาในชั้นพนักงานสอบสวน ร่าง พ.ร.บ. การระงับข้อพิพาทนอกศาล เป็นต้น นอกจากนี้ ต้องกระตุ้นให้ประชาสังคมผลักดันร่วมกันเป็นเครือข่ายกำหนดภารกิจการควบคุมจริยธรรมและมาตรฐานงานยุติธรรม และการมีหน่วยงานกลางรับผิดชอบงานยุติธรรมชุมชน-ยุติธรรมจังหวัด เป็นต้น

3. ปัจจัยเงื่อนไขเกี่ยวกับสาระัตถะของ “ยุติธรรมชุมชน”

โดยกรอบและสาระัตถะของ “ยุติธรรมชุมชน” ต้องชัดเจนและเหมาะสมกับ “ชุมชน” และ “ภูมิสังคม” เช่น มีรูปแบบ โครงสร้าง ความสัมพันธ์ ที่เหมาะสม มีแบบจำลองยุติธรรมชุมชนที่เหมาะสมกับสังคมไทย ซึ่งพบว่าแบบจำลองยุติธรรมชุมชนตะวันตกที่พบส่วนใหญ่ใช้รูปแบบหุ้นส่วน (partnership model) ซึ่งเน้นการสร้างความร่วมมือในการป้องกันอาชญากรรมขณะที่การพัฒนาระบบยุติธรรมชุมชนในสังคมไทยระยะแรกเริ่มนี้พบว่า งานยุติธรรมชุมชนของไทยใช้รูปแบบ

แบบระดมพล (mobilization model) ซึ่ง เน้นการส่งเสริมศักยภาพของชุมชนในลักษณะชั่วคราว และปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะพัฒนาไปสู่รูปแบบตัวกลาง (intermediary model) ซึ่งเน้นการสร้างความร่วมมือในการส่งเสริมศักยภาพของชุมชน ส่วนภารกิจหลักของยุติธรรมชุมชนควรใช้ภารกิจ 4 ประการ คือ การป้องกันควบคุมอาชญากรรมและความไร้ระเบียบของชุมชน การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ที่ เกิดขึ้นด้วยวิธี การเชิงสมานฉันท์ การเยียวยาความรุนแรงที่เกิดจากอาชญากรรม และการรับผู้กระทำผิดกลับคืนสู่ชุมชน เพราะมีความครอบคลุมภารกิจรวมทั้งหมดของแนวคิดยุติธรรมชุมชนไว้แล้ว

4. ปัจจัยเงื่อนไขเชิงคุณลักษณะของชุมชน

จากการศึกษาพบคุณลักษณะสำคัญของยุติธรรมชุมชนในสังคมไทยประกอบด้วย การสร้างจิตสำนึกชุมชนด้านความยุติธรรม องค์กรจัดการงานยุติธรรมชุมชน การสร้างเครือข่ายยุติธรรมชุมชน และทุนทางสังคม โดยทุนทางสังคมของระบบยุติธรรมชุมชน ได้แก่ ระบบคุณค่าและความเชื่อ ผู้นำปราชญ์ท้องถิ่น จารีต ภูมิปัญญาท้องถิ่น โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน เวทีสำหรับการประชุมหารือ และจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ รวมทั้งข้อตกลงเพื่อความสมานฉันท์ในชุมชนที่ได้มีการกำหนดขึ้น (ซึ่งเป็นธรรมเนียมชุมชนอันทรงคุณค่า) ฉะนั้น ต้องนำคุณลักษณะที่ดีของชุมชนดังกล่าวมาใช้ประโยชน์

5. ปัจจัยเงื่อนไขว่าด้วยกฎหมาย

สามารถใช้กฎหมายให้เกิดสัมฤทธิ์ผลในงานยุติธรรมชุมชนได้ในทุกระดับไม่ว่าจะเป็นระดับกำหนดนโยบายของรัฐบาล ระดับบริหารจัดการของฝ่ายบริหาร ระดับปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ ในการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสนับสนุนงานยุติธรรมชุมชน และการให้อำนาจแก่ชุมชนจัดการความผิดตามกฎหมายบางลักษณะ

ประโยชน์ที่สังคมไทยจะได้รับจากยุติธรรมชุมชน

วันชัย รุจนวงศ์ (2550, น. 212-217) ได้กล่าวว่า ประโยชน์ที่สังคมไทยจะได้รับจากยุติธรรมชุมชน มี 7 ประการ ดังนี้

1. การป้องกัน การลดปัญหาอาชญากรรม และความไม่สงบเรียบร้อยในชุมชน

ยุติธรรมชุมชนมุ่งเน้นที่การแก้ปัญหาที่สาเหตุ ซึ่งเป็นการเน้นการในเชิงรุก มีรูปแบบของกระบวนการแก้ปัญหาที่ชัดเจน การแก้ปัญหาไม่จำกัดอยู่ที่การลงโทษเท่านั้น แต่เน้นที่การจูงใจให้ผู้กระทำผิด เกิดความละอายเกิดความสำนึก และยอมร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมที่ชุมชนจัด

ขึ้น เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมให้เป็นคนดี นอกจากนั้น เป้าหมายหลักของยุติธรรมชุมชนอยู่ที่การทำให้ชุมชนเกิดความสงบสุข ความสมานฉันท์และความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน ดังนั้น กิจกรรมต่าง ๆ ของยุติธรรมชุมชน จึงรวมถึงกิจกรรมการป้องกันอาชญากรรมและลดความขัดแย้งในชุมชนด้วย

2. การแก้ปัญหาอาชญากรรมและความขัดแย้งในชุมชนตรงตามความต้องการของคนในชุมชน

เมื่อคนในชุมชนได้รับผิดชอบปัญหาในชุมชนเอง อย่างมีส่วนร่วมในการหาวิธีแก้ไข ปัญหา ดังนั้นการแก้ไขปัญหาดัง ๆ ย่อมสอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน มากกว่าการที่มีหน่วยงานของรัฐ มากำหนดและดำเนินการให้ โดยชุมชนเป็นผู้รับฝ่ายเดียว

3. การเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากการกระทำผิดให้แก่ชุมชนและผู้เสียหาย

เนื่องจากยุติธรรมชุมชนไม่เน้นว่ารัฐเป็นผู้เสียหายจากการกระทำผิด แต่เน้นว่าชุมชนและเหยื่ออาชญากรรมเป็นผู้เสียหายโดยตรง ดังนั้น การแก้ปัญหาอาชญากรรมจึงเน้นให้ผู้กระทำผิดรับผิดชอบต่อการกระทำผิดโดยการเยียวยาความเสียหายให้กับเหยื่ออาชญากรรมและชุมชนโดยตรง

4. การช่วยให้ผู้กระทำผิดปรับตัวกลับเข้าสู่ชุมชนได้

ยุติธรรมชุมชนมองว่าเมื่อมีการกระทำผิดเกิดขึ้นในชุมชน การแก้ปัญหาจึงควรเกิดขึ้นในชุมชนด้วยดังนั้นจึงไม่ควรแยกตัวผู้กระทำผิดออกจากชุมชนโดยการจำคุก แต่ควรทำให้ผู้กระทำผิดเข้าใจถึงสาเหตุของการกระทำผิด รวมทั้งผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชุมชนรับผิดชอบและแก้ไขผลร้ายจากการกระทำผิดนั้น โดยมองว่าผู้กระทำผิดก็คือคนในชุมชนที่ควรได้รับโอกาสแก้ไข โดยชุมชนเป็นผู้ให้การช่วยเหลือให้กลับมาอยู่ร่วมในสังคมได้โดยปกติสุข

5. การช่วยประหยังบประมาณของรัฐ ในการแก้ปัญหาอาชญากรรมและความขัดแย้งต่าง ๆ

เนื่องจากยุติธรรมชุมชนเป็นการทำงานที่ชุมชนเป็นหุ้นส่วนกับหน่วยงานของรัฐ การแก้ไขปัญหาอาชญากรรมจึงไม่ใช่ภาระของรัฐเพียงฝ่ายเดียว แต่ชุมชนเข้ามาช่วยด้วยโดยใช้ทรัพยากรในชุมชน ดังนั้น ยุติธรรมชุมชนจึงช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายของรัฐในการแก้ปัญหาอาชญากรรม เนื่องจากยุติธรรมชุมชนเป็นการป้องกันอาชญากรรม โดยการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ ดังนั้น จึงสามารถประหยังบประมาณของรัฐในการลดปัญหาอาชญากรรมในระยะยาวได้

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษามุ่งให้ความสำคัญกับรูปแบบของยุติธรรมชุมชนตามความหมายของกับกรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม โดยเน้นการทำงานร่วมกันแบบเป็นหุ้นส่วน

ระหว่างองค์กรภาครัฐกับชุมชน ในการป้องกันแก้ไขข้อพิพาทความขัดแย้ง การเยียวยาผู้เสียหาย การป้องกันปัญหาอาชญากรรม และการคืนคนดีให้กลับสู่สังคม

ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลบางศรีเมือง

ความเป็นมา

ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลบางศรีเมือง เกิดขึ้นจากการที่ประชาชนในเขตพื้นที่เทศบาล บางศรีเมืองซึ่งผ่านการอบรมเป็นสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชน ของกระทรวงยุติธรรม รุ่นที่ 1 ใน จังหวัดนนทบุรี ได้ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการแก้ไขปัญหา ความไม่สงบสุข ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาข้อขัดแย้งพิพาทในชุมชน ปัญหาที่ประชาชนไม่สามารถเข้าถึง กระบวนการยุติธรรมได้อย่างแท้จริงกลุ่มของเครือข่ายยุติธรรมชุมชนจึงต้องการที่จะสร้าง ประโยชน์ให้กับชุมชนของตนเองที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองบางศรีเมืองจึงได้มีการประสานงาน มายังสำนักงานคุมประพฤติจังหวัดนนทบุรี ในการเปิดศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลบางศรีเมืองและ ได้เปิดศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลบางศรีเมืองขึ้นเมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2549 ณ สถานีอนามัยตำบล บางศรีเมืองเดิม ตำบลบางศรีเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรีโดยมีผู้อำนวยการสำนักงานคุม ประพฤติจังหวัดนนทบุรี เป็นประธานในพิธีเปิด นอกจากนั้นยังมีผู้แทนของหน่วยงานกระทรวง ยุติธรรมในพื้นที่ ประกอบด้วย ผู้อำนวยการสถานีพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดนนทบุรี ผู้แทนเรือนจำจังหวัดนนทบุรี ผู้แทนสถานีตำรวจและสถานีอนามัยในพื้นที่ และประชาชนในเขต พื้นที่บางศรีเมืองอีก 45 ราย ต่อมาเมื่อวันที่ 28 ตุลาคม 2550ได้มีการประชุมครั้งแรกโดยกำหนด ให้ศูนย์เปิดดำเนินการทุกวันจันทร์-วันศุกร์ ระยะเวลา 08.30-16.30 นาฬิกา พร้อมทั้งรับรอง ข้อบังคับศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลบางศรีเมืองอย่างเป็นทางการ

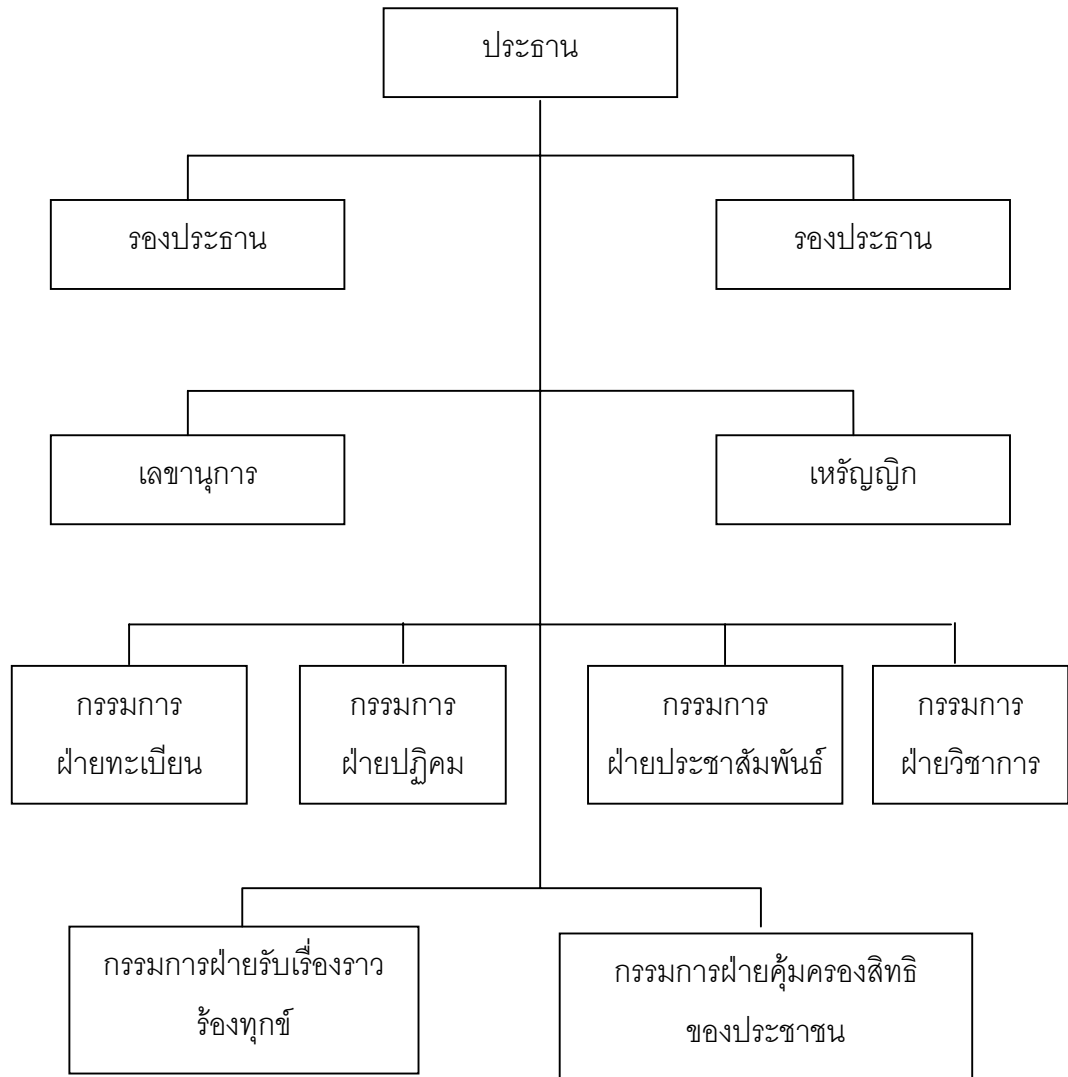
โครงสร้างของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลบางศรีเมือง

ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลบางศรีเมืองคณะมีกรรมการประจำศูนย์มีหน้าที่บริหารกิจ การของศูนย์ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของศูนย์ ประกอบด้วยกรรมการไม่น้อยกว่า 15 คน และ อยู่ในตำแหน่งได้คราวละสองปี คณะกรรมการประจำศูนย์มีอำนาจหน้าที่ดำเนินกิจการให้เป็นไป ตามวัตถุประสงค์ของศูนย์โดยกรรมการมีหน้าที่ดังนี้

1. ประธาน ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าในการบริหารกิจการของศูนย์และเป็นผู้แทนศูนย์ในการติดต่อกับบุคคลภายนอก ตลอดจนทำหน้าที่เป็นประธานในที่ประชุมคณะกรรมการ
2. รองประธาน ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยประธานในการบริหารกิจการของศูนย์ หรือปฏิบัติงานตามที่ประธานมอบหมาย
3. เลขานุการ มีหน้าที่ติดต่อกับกรรมการ และหน่วยงานในสังกัด หรือบุคคลภายนอก นัดหมายการประชุม จัดบันทึกการประชุม เสนอรายงานต่าง ๆ ให้หน่วยงานต้นสังกัดทราบ หรือแสดงกิจการของศูนย์ตามที่ประธานมอบหมาย
4. ทรัพย์สิน ทำหน้าที่เกี่ยวกับการเงินทั้งหมดของศูนย์ เป็นผู้จัดทำบัญชีรายรับ รายจ่าย และเก็บเอกสารหลักฐานของศูนย์
5. ฝ่ายทะเบียน มีหน้าที่เกี่ยวกับทะเบียนกรรมการ ทะเบียนประวัติของกรรมการ และทะเบียนเครื่องใช้สำนักงาน
6. ฝ่ายปฐมภูมิ ทำหน้าที่ให้การต้อนรับบุคคลผู้มาติดต่อศูนย์ เป็นหัวหน้าในการจัดเตรียมสถานที่ของศูนย์ จัดเตรียมสถานที่ประชุมต่าง ๆ
7. ฝ่ายประชาสัมพันธ์ มีหน้าที่เผยแพร่กิจการของศูนย์ให้เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปของประชาชน หรือจัดทำโฆษณาผลงานของศูนย์
8. ฝ่ายรับเรื่องราร้องทุกข์ ทำหน้าที่รับแจ้งข่าว เบาะแสการกระทำผิด ตรวจสอบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องราร้องทุกข์ของประชาชน และให้ความช่วยเหลือ แนะนำ โกล่เกลี่ย
9. ฝ่ายคุ้มครองสิทธิของประชาชน มีหน้าที่ให้ความช่วยเหลือแนะนำผู้ถูกละเมิดสิทธิต่าง ๆ ตามกฎหมาย เช่นสิทธิเด็กและสตรี สิทธิของผู้สูงอายุ สิทธิของคนพิการ หรือสิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญา
10. ฝ่ายวิชาการ มีหน้าที่ให้ความรู้ทางด้านวิชาการแก่ประชาชนด้วยการจัดการศึกษาอบรม สัมมนา และรวบรวมบรรดาภาวะเป็ียบ กฎหมายต่าง ๆ

ภาพที่ 2.1

ผังคณะกรรมการเครือข่ายยุติธรรมชุมชน ตำบลบางศรีเมือง

บทบาทของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลบางศรีเมือง

จากรายงานการประชุมของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลบางศรีเมืองช่วงระหว่างเดือนตุลาคม-เดือนมกราคม 2551 สามารถสรุปลักษณะการทำงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลบางศรีเมืองได้ดังนี้

1. การรับเรื่องราวร้องทุกข์เรื่องไม่เป็นธรรม/ให้คำแนะนำช่วยเหลือเบื้องต้น ศูนย์ยุติธรรมชุมชนจะมีคณะกรรมการประจำศูนย์ยุติธรรมปฏิบัติงานในศูนย์เป็นประจำเมื่อมีประชาชนในพื้นที่

เข้ามาติดต่อร้องทุกข์ศูนย์จะมีการพิจารณาลักษณะปัญหากรณีเป็นปัญหาเล็กน้อยไม่ร้ายแรง กรรมการศูนย์ที่เป็นนักกฎหมายก็จะให้คำแนะนำปรึกษาเบื้องต้นถึงการแก้ไขปัญหอย่างสันติวิธี และแนะนำให้คำปรึกษาในหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้อง แต่ในกรณีร้ายแรงเป็นปัญหาที่ย่อมความไม่ได้ตามกฎหมายศูนย์ยุติธรรมชุมชนไม่สามารถยุติเรื่องได้เองศูนย์ยุติธรรมชุมชนก็จะแนะนำหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่สามารถรับเรื่องแก้ไขปัญหามาให้ผู้ที่มีมาร้องทุกข์ได้ กรณีผู้มาร้องทุกข์มีความกลัวในการติดต่อหน่วยงานภาครัฐหรือไม่เข้าใจขั้นตอนศูนย์ก็จะเป็นแกนกลางในการติดต่อประสานงานให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ตัวอย่างในการให้การช่วยเหลือเรื่องร่ำร้องทุกข์ไม่เป็นธรรม

กรณีที่ 1 นาง ก. พักอาศัยอยู่ในชุมชนบางศรีเมือง ได้มาขอคำแนะนำจากศูนย์ว่ามีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน 5 คน โดยมารดาที่มีดินอยู่ 120 ตารางวา ซึ่งมารดาได้พักอาศัยอยู่ร่วมกับน้องสาวคนเล็กซึ่งภายหลังมีพฤติกรรมไม่น่าไว้วางใจในเรื่องเงินทอง ต่อมามารดาและน้องสาว 2 คน ดังกล่าวได้หายไปจากบ้านพักอาศัยประมาณ 20 วันแล้ว กลัวว่าจะถูกน้องสาวคนเล็กพาไปบังคับขู่เข็ญให้แม่ยกที่ดินให้จึงขอคำแนะนำจากศูนย์ ซึ่งทางศูนย์ยุติธรรมชุมชนแนะนำให้ควรแจ้งความเรื่องบุคคลไขกับเจ้าพนักงานตำรวจเพื่อเป็นหลักฐานไว้ก่อน และตรวจสอบกับพนักงานที่ดินเพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงว่ามีการเปลี่ยนแปลงทางทะเบียนที่ดินหรือยัง

กรณีที่ 2 นาย ก. พักอาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองบางศรีเมือง ร้องทุกข์ว่าบุตรถูกรถยนต์ชนเสียชีวิต แต่จับผู้กระทำความผิดไม่ได้ จะมีสิทธิขอความช่วยเหลืออะไรบ้าง ศูนย์ยุติธรรมชุมชนได้ให้คำแนะนำว่ามีสิทธิจะได้รับเงินตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ประสบภัยจากรถ และเงินตอบแทนผู้เสียหายในคดีอาญากระทรวงยุติธรรม

กรณีที่ 3 นางสาว ก. พักอาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองบางศรีเมือง ขอคำแนะนำว่าได้ไปทำงานที่ร้านถ่ายรูปแห่งหนึ่ง เพื่อหารายได้ระหว่างปิดภาคการศึกษา เป็นเวลา 9 วัน แต่ปรากฏว่าเจ้าของร้านถ่ายรูปไม่ได้จ่ายค่าจ้างเป็นเงิน 1,485 บาท นางสาว ก. ไปติดต่อสำนักงานแรงงานจังหวัด เจ้าหน้าที่บอกให้นางสาว ก. ไปหาซื้อเจ้าของร้าน แต่นางสาว ก. เกิดความกลัวไม่กล้าไปสืบหาซื้อเจ้าของร้าน จึงมาขอคำแนะนำจากศูนย์ยุติธรรมชุมชน คณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนจึงได้ประสานไปที่สำนักงานแรงงานจังหวัด ทางหัวหน้าสำนักงานแรงงานจังหวัดจึงรับเรื่องแก้ไขปัญหามาให้และหากแก้ไขไม่ได้ทางสำนักงานแรงงานจังหวัดจะพาไปที่ศาลแรงงานกลางต่อไป

2. การลดข้อพิพาทและความขัดแย้งในชุมชน

ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลบางศรีเมืองได้ใช้วิธีการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทมาใช้ในการดำเนินลดข้อพิพาทและความขัดแย้งในชุมชนกรณีที่มีผู้มาร้องทุกข์ที่ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลบางศรีเมือง และคณะกรรมการศูนย์เห็นว่าสามารถนำเข้ากระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท

ได้โดยฝ่ายคู่กรณีต้องสมัครใจด้วยโดยจัดในศูนย์ยุติธรรมชุมชนโดยจะมีผู้เข้าร่วมกระบวนการ ประกอบด้วย คู่กรณีทั้ง 2 ฝ่าย คณะกรรมการของศูนย์ยุติธรรมชุมชนเป็นผู้ไกล่เกลี่ย และผู้นำชุมชน ในกรณีผู้นำชุมชนไม่สะดวกก็จะให้คณะกรรมการของศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่อยู่ในชุมชนเดียวกับทั้ง 2 ฝ่ายเข้าร่วมไกล่เกลี่ย จากนั้นก็จะเข้าสู่กระบวนการโดยมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การกล่าวเปิดการไกล่เกลี่ย

จะมีการประชุมร่วมกันระหว่างคู่กรณีทั้ง 2 ฝ่ายกับผู้ไกล่เกลี่ย โดยผู้ไกล่เกลี่ยจะแนะนำตนเอง จากนั้นจะมีการชี้แจงขั้นตอนและวัตถุประสงค์ และกระบวนการไกล่เกลี่ยให้คู่กรณีทั้ง 2 ฝ่ายฟัง เพื่อเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือและควบคุมการไกล่เกลี่ย โดยต้องสร้างบรรยากาศให้เกิดความไว้วางใจ และอธิบายกระบวนการไกล่เกลี่ยว่าคู่กรณีต้องปฏิบัติตัวอย่างไร รวมถึงอธิบายบทบาทที่ชัดเจนของผู้ไกล่เกลี่ยและขั้นตอนในการไกล่เกลี่ย การรักษาความลับและความเป็นกลางของผู้ไกล่เกลี่ย ซึ่งมีรายละเอียดขั้นตอนการดำเนินการทั้งหมดดังนี้

- แนะนำผู้ไกล่เกลี่ยรวมถึงบทบาทและอำนาจในการเข้ามาทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย
- สอบถามยืนยันความสมัครใจของคู่กรณีทั้ง 2 ฝ่าย และแจ้งให้คู่กรณีทั้ง 2 ฝ่าย ทราบว่าการไกล่เกลี่ยเกิดจากความสมัครใจดังนั้นคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งสามารถขอให้หยุดการไกล่เกลี่ยเมื่อใดก็ได้
- แจ้งให้ทราบลำดับก่อนหลังของกระบวนการไกล่เกลี่ย
- แจ้งให้คู่กรณีทั้ง 2 ฝ่ายทราบว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยเป็นกระบวนการที่ช่วยให้ คู่กรณีทั้ง 2 ฝ่ายสามารถบรรลุข้อตกลงในการแก้ไขปัญหาร่วมกันโดยมีเป้าหมายคือการ ประนีประนอมยอมความแต่ผู้ไกล่เกลี่ยไม่มีอำนาจบังคับการตัดสินใจของคู่กรณีทั้ง 2 ฝ่ายคู่กรณี สามารถตกลงกันอย่างอิสระ
- กำหนดกฎเกณฑ์ในระหว่างการเจรจาไกล่เกลี่ยให้เป็นที่ยอมรับของทั้ง 2 ฝ่าย โดยผู้เข้าร่วมประชุมต้องรักษามารยาทและไม่มีการขัดจังหวะคู่กรณีทั้ง 2 ฝ่าย
- รูปแบบของการไกล่เกลี่ยขึ้นอยู่กับสถานการณ์นั้น ๆ เช่นการประชุมฝ่ายเดียว จะใช้ในกรณีการพูดคุยตกลงกันเป็นส่วนตัวระหว่างผู้ไกล่เกลี่ยกับคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เนื่องจากคู่ความต้องการพูดคุยกับผู้ไกล่เกลี่ยเพียงลำพังเพื่อปรึกษาหารือในเรื่องที่เจรจาให้เกิดความ ชัดเจนมากขึ้น และเป็นการช่วยระบายลดความตึงเครียด และบอกข้อมูลที่เป็นความลับด้วยความ สบายใจ ส่วนกรณีประชุมเฉพาะผู้มีอำนาจตัดสินใจเกี่ยวกับข้อพิพาทเท่านั้นทั้งนี้ในกรณีคู่กรณีทั้ง 2 ฝ่ายตกลงกันได้ง่ายขึ้นกว่าเดิม
- ผู้ไกล่เกลี่ยต้องสร้างโอกาสในการเจรจาโดยการหาแนวทางประนีประนอมยอม ความต่อกันในรูปของสัญญาประนีประนอม

ขั้นตอนที่ 2 การหาความหมายของประเด็นข้อพิพาท และความต้องการที่แท้จริงของคู่กรณี ซึ่งมีวิธีการดังนี้

1. ผู้ไกล่เกลี่ยต้องขอให้คู่กรณีและฝ่ายแสดงและอธิบายเกี่ยวกับปัญหาและข้อพิพาทที่ทั้งหมดเกิดขึ้น
2. ผู้ไกล่เกลี่ยต้องขอให้คู่กรณีแต่ละฝ่ายเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นโดยย่อ และบอกถึงความต้องการของคู่กรณี รวมถึงเหตุผลที่กระทำเช่นนั้น
3. ผู้ไกล่เกลี่ยต้องขอให้คู่กรณีแต่ละฝ่ายอธิบายข้อสงสัยและข้อซักถามที่แต่ละฝ่ายตั้งขึ้นให้ชัดเจน
4. ผู้ไกล่เกลี่ยต้องตั้งใจฟังหรือเรียนรู้สิ่งที่รับฟังจากคู่กรณีในปัญหาข้อพิพาท
5. ผู้ไกล่เกลี่ยต้องแยกแยะความต้องการของคู่กรณีแต่ละฝ่าย และเรื่องที่เกี่ยวข้องตามที่ได้รับทราบจากคำบอกเล่าของคู่กรณีฝ่ายที่นำเสนอ เพื่อนำมาพิจารณาและจัดให้มีการเจรจาเป็นเรื่อง ๆ ไป
6. ผู้ไกล่เกลี่ยต้องจัดความเกลียดชังและความรู้สึกเป็นปรปักษ์ที่คู่กรณีแต่ละฝ่ายมีต่อฝ่ายตรงข้าม
7. ผู้ไกล่เกลี่ยต้องคอยดูแลเจรจากับคู่กรณี และระลึกเสมอว่าการเจรจาเป็นเรื่องที่กระทำกันระหว่างคู่กรณี มิใช่หน้าที่ของผู้ไกล่เกลี่ยจะเข้าไปเจรจาเอง โดยผู้ไกล่เกลี่ยเป็นเพียงผู้ประสานงานเชื่อมโยงอธิบาย นำทาง และจัดการให้ความต้องการของคู่กรณีได้ตรงกัน รวมถึงต้องหาทางป้องกันการถ่วงเวลาเจรจาของคู่กรณีที่มีเจตนาไม่สุจริต
8. ผู้ไกล่เกลี่ยต้องพยายามรวบรวมข้อเท็จจริงให้มากที่สุด และวิเคราะห์ความขัดแย้งแต่ละข้อให้กระจ่างชัด ไม่ใช่การตัดสินว่าใครถูกหรือผิด และไม่หลงคิดว่าเรื่องที่ถูกไกล่เกลี่ยจะเข้าข้อเท็จจริงของกฎหมายหรือไม่
9. ผู้ไกล่เกลี่ยต้องจำแนกจุดยืนครั้งแรกของคู่กรณีแต่ละฝ่ายด้วยการฟังสิ่งที่แต่ละฝ่ายพูดออกมาในระหว่างเจรจา ว่าพูดอะไร พูดอะไร พูดไปทางไหน และ หมายความว่าอย่างไร
10. ผู้ไกล่เกลี่ยต้องตัดสินใจดำเนินการไปตรากฎเกณฑ์ ที่ได้มีการปรึกษาหารือ

ขั้นตอนที่ 3 การแก้ไขปัญหาคัดแย้งในประเด็นที่พิพาท

ในขั้นตอนดังกล่าวจะเกิดจากการประชุมคู่กรณีฝ่ายเดียว ซึ่งมีวิธีการดังนี้

1. สร้างบรรทัดฐานของความต้องการของคู่กรณีแต่ละฝ่ายขึ้นเพื่อประเมินหาทางออกต่าง ๆ ในการแก้ไขปัญหานั้น
2. สรุปรวมขอบเขตของข้อเสนอหรือจุดยืนในแต่ละเรื่อง และรวบรวมประเด็นหลักและประเด็นย่อยทั้งหมด

3. ทำให้ความเห็นที่แตกต่างกันระหว่างคู่กรณีทั้งสองฝ่ายให้มีประเด็นที่ชัดเจน
4. ทำข้อเรียกร้องหรือจุดยืนที่ไม่อาจเป็นจริงได้ให้หมดไป โดยการให้เหตุผลกับคู่กรณีและให้มีการคืบหน้าและความเคลื่อนไหวในการเจรจาโดยไม่ปล่อยให้การเจรจาหยุดอยู่กับที่
5. หนทางทางบีบคั้นให้เกิดความคืบหน้า หากการเจรจายังไม่บรรลุข้อตกลง
6. ขจัดทางเลือกอื่น ๆ ที่ไม่สามารถเป็นไปได้ หรือกรณีที่พิจารณาแล้วเห็นว่าคู่กรณีไม่สามารถยอมรับได้ออกไป
7. ค้นหาส่วนที่เหลื่อมกันของข้อเรียกร้องหรือจุดยืนของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย โดยการแก้ไขให้มาพบกัน
8. ใช้แรงกดดันจากสิ่งแวดล้อมภายนอก ทำให้คู่กรณีเกิดความลังเลยอมตัดสินใจ เช่นอธิบายให้ทราบว่าจะหากข้อตกลงยังไม่ได้ผล จะมีผลเสียเกิดขึ้นอย่างไร และหากต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมจะเป็นอย่างไร มีผลกระทบอย่างไรบ้าง
9. ระมัดระวังไม่ให้เกิดการนำไปสู่ความตึงเครียด รวมถึงการทำให้คู่กรณีเกิดความอึดอัดนำไปสู่การทะเลาะกัน

ขั้นตอนที่ 4 การตกลงเป็นสัญญาประนีประนอมยอมความ

ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการไกล่เกลี่ยซึ่งเป็นผลสำเร็จระหว่างคู่กรณีสองฝ่ายซึ่งในทางปฏิบัติจะทำเป็นสัญญาประนีประนอมยอมความกัน ส่วนกรณีที่ไกล่เกลี่ยที่ไม่สำเร็จก็ต้องยกเลิกเนื่องจากมองไม่เห็นแนวทางที่ตกลงกันได้

วิธีการจัดทำข้อตกลงมีดังนี้

1. ตรวจสอบรายละเอียดต่าง ๆ ของข้อตกลงที่สร้างขึ้นให้ถูกต้องครบถ้วนและชัดเจนตามที่ตกลงกัน
2. ให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายเป็นผู้นำเนื้อหาที่ตกลงกันเองบันทึก โดยผู้ไกล่เกลี่ยมีหน้าที่เพียงช่วยตอบคำถาม หรืออาจช่วยร่างสัญญาเท่านั้น
3. อ่านสัญญาให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายฟัง และลงลายมือชื่อไว้เป็นพยานหลักฐาน ตัวอย่างการลดข้อพิพาทและขัดแย้งในชุมชน

1. นาง ก. พักอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลบางศรีเมือง ปहुกบ้านอยู่ติดกับบ้านซึ่งมีการปรับปรุงเป็นโรงงานทำเฟอร์นิเจอร์ ต่อมาโรงงานทำเฟอร์นิเจอร์ ทำหลังคาติดต่อกับรั้วบ้านเวลาฝนตกน้ำฝนจึงไหลเข้าบ้าน ทำให้เกิดความเสียหายไปเวลานานและได้มาแจ้งที่ศูนย์ยุติธรรมชุมชน ทางศูนย์ได้ประชุมปรึกษาหารือโดยมีประธานซึ่งเป็นนักกฎหมายเห็นว่า ก่อนที่จะแนะนำให้ไปติดต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง น่าจะดำเนินการไกล่เกลี่ยดูก่อน เพราะไม่ใช่กรณีที่ร้ายแรงอีกทั้งบ้านพักอาศัยก็อยู่ติดกันเป็นเพื่อนบ้านกัน หากแนะนำให้ดำเนินคดีเลยจะมองหน้ากันไม่ติด โดย

เบื้องต้นศูนย์ยุติธรรมชุมชนได้ประสานงานทางโทรศัพท์ เพื่อเป็นคู่กรณีมาเจรจาตกลงไกล่เกลี่ย ประกฏว่าคู่กรณีไม่ยอมมาศูนย์จึงรับเรื่องไว้ ในวันต่อมาศูนย์ยุติธรรมชุมชนจึงให้คณะกรรมการ ศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่พักอาศัยอยู่ในชุมชนของคู่กรณีทั้ง 2 ฝ่าย และเคยเป็นอดีตประธานชุมชน เป็นผู้เข้ามาไกล่เกลี่ยโดยไปพูดคุยทำความเข้าใจกับเจ้าของบ้านและโรงงานเฟอร์นิเจอร์ เพื่อสร้างความเข้าใจของบทบาทภารกิจของศูนย์ยุติธรรมชุมชน และประโยชน์ที่ได้รับ รวมถึงขอให้เป็น ความสมัครใจ ศูนย์ได้เริ่มกระบวนการไกล่เกลี่ย ด้วยการแนะนำขั้นตอนวิธีการโดยเปิดโอกาสให้ แต่ละฝ่ายได้พูดแสดงความรู้สึกและความต้องการ ซึ่งในที่สุดก็สามารถตกลงกันได้โดยเจ้าของโรง งานเฟอร์นิเจอร์ยอมดัดแปลงแก้ไขรางน้ำฝน

2. ด.ช. ก. และ ด.ช. ข. อายุ 10 ปีเท่ากัน พักอาศัยในชุมชนละแวกศูนย์ยุติธรรม ชุมชน ได้ทะเลาะชกต่อยกันด้วยเรื่อง ด.ช. ก. ทำหนังสือการ์ตูนขาด แล้ว ด.ช.ข. ไม่ยอมชดใช้ ปรากฏว่าระหว่างการชกต่อยนาย ค. บิดาของ ด.ช. ก. และนาย ง. บิดาของ ด.ช. ข. เข้ามาห้าม ปราบ และต่างโทษว่าลูกของอีกฝ่ายผิด โดยไม่ยอมลดราวาศอกกัน ทำให้นาย ค. และนาย ง. มีอารมณ์ อุนเฉียว ทำชกต่อยกัน คณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชน ซึ่งเห็นเหตุการณ์ จึงได้ห้าม ปราบและเชิญทั้ง 2 ฝ่าย ซึ่งเดินออกมาดูให้เห็นไปฟังด้วย เมื่อเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยที่แรก นาย ค. และนาย ง. ต่างไม่มีใครยอมฟังใครยอมฟังใครต่างโต้เถียงกันไปมา ประธานชุมชนที่เข้า ฟังด้วยจึงพูดว่า “อยู่ชุมชนเดียวกันยังมาทะเลาะกันเอง ไม่อายคนอื่นบ้างหรือ โดยเฉพาะลูก 2 คน เห็นตัวอย่างไม่ดี เด็กทะเลาะกัน ยังไม่น่าเกลียดเท่าผู้ใหญ่ทะเลาะกัน” ประธานศูนย์ฯ จึงขอให้ เด็กทั้ง 2 คน เล่าเหตุการณ์จากนั้นก็คุยกับนาย ค. และ นาย ง. สุดท้ายทั้ง 2 ฝ่ายไม่เอาความเลิก แล้วต่อกัน และนาย ง. ยังชดใช้ค่าหนังสือการ์ตูนให้เด็กชาย ก. ด้วย

3. นาย ก. พักอาศัยอยู่ในเขตตำบลบางกร่างจตุรจักรยานยนต์ชนเมื่อ 1 สัปดาห์ ก่อนแต่ไม่บาดเจ็บมากจึงไม่ติดใจเอาความจนกระทั่งมีอาการปวดหลังขึ้นเรื่อย ๆ จึงไปพบแพทย์ ตรวจ ปรากฏว่ากระดูกซี่โครงเดาะ จึงติดต่อคู่กรณีให้ช่วยค่ารักษาพยาบาลลดครึ่งหนึ่งเป็นเงิน จำนวน 2,000 บาท แต่คู่กรณีไม่ยอมจ่าย จึงมาร้องทุกข์กับศูนย์ ซึ่งศูนย์ยุติธรรมชุมชนได้ประสาน งานด้วยโทรศัพท์ไปหาคู่กรณี ครั้งแรกคู่กรณีรับสาย เมื่อทราบรายละเอียดจากศูนย์ก็กดตัดสาย แม้ศูนย์จะพยายามติดต่ออีกหลายครั้งก็ไม่รับสาย จึงให้ผู้เสียหายไปบ้านคู่กรณี ซึ่งเมื่อไปถึง คู่กรณีอ้างว่าเหตุการณ์ล่วงเลยเวลามานาน 1 สัปดาห์แล้วไม่จ่าย และแจ้งความไปตำรวจก็ไม่รับ แจ้งเพราะเลยเวลามา 1 สัปดาห์แล้ว ศูนย์ยุติธรรมชุมชนจึงได้ปรึกษากับคณะกรรมการที่มีความรู้ ทางกฎหมายเห็นว่าคู่กรณีไม่มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อผู้อื่น และไม่ให้ความร่วมมือกับศูนย์ ซึ่งศูนย์ ก็ไม่มีอำนาจบังคับได้ จึงได้แนะนำผู้เสียหายให้แจ้งความส่วนการที่คู่กรณีอ้างว่าแจ้งความไม่ได้ ไม่เป็นความจริงเพราะไม่มีกฎหมายห้ามไว้

3. การหาแนวทางและวิเคราะห์พร้อมมอบหมายสมาชิกในการแก้ไขพื้นที่ฟูและ
สงเคราะห์ผู้กระทำผิด ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดและผู้ผ่านการฟื้นฟูสมรรถภาพ
ผู้ติดยาเสพติด

สำนักงานคุมประพฤติจังหวัดนนทบุรีจะนัดหมายผู้ถูกคุมประพฤติซึ่งพักอาศัยใน
พื้นที่เทศบาลเมืองบางศรีเมือง ให้ไปพบคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชน ณ ศูนย์ยุติธรรมชุมชน
เพื่อจัดโปรแกรมการแก้ไขฟื้นฟูโดยกรรมการศูนย์ เช่นการจัดงานบริการสังคม การรายงานตัว ณ
ศูนย์ยุติธรรมชุมชน การสอดส่องเยี่ยมเยียนโดยคณะกรรมการศูนย์ที่เป็นอาสาสมัครคุมประพฤติ

4. การให้ความช่วยเหลือดูแลผู้ที่ได้รับความเสียหายและผลกระทบจากอาชญากรรม
ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลบางศรีเมือง ได้ใช้วิธีการให้คำปรึกษาด้านกฎหมายกับผู้
เป็นเหยื่ออาชญากรรม หรือผู้ที่ได้รับความเสียหายจากคดีอาชญากรรมด้วยการที่รับเป็นผู้ติดต่อ
เรื่องราวร้องทุกข์แทนในกรณีผู้นั้นไม่รู้กฎหมาย

5. การเผยแพร่ความรู้ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ของกระทรวงยุติธรรม
ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลบางศรีเมือง ได้เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของกระทรวงยุติธรรม
ผ่านทางสื่อ 2 รูปแบบคือหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นและผ่านทางเว็บไซต์ของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและ
เยาวชนจังหวัดนนทบุรี โดยคณะกรรมการศูนย์เป็นผู้ประสานงานขอให้มีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์
ภาพข่าวกิจกรรมศูนย์ นอกจากนี้

6. บทบาทอื่นที่เครือข่ายยุติธรรมชุมชนร่วมกับกระทรวงยุติธรรมเห็นเหมาะสมในการ
ดำเนินการเพื่อประโยชน์ของชุมชน

ศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลบางศรีเมืองจะเข้าร่วมกิจกรรมตามที่หน่วยงานใน
กระทรวงยุติธรรมได้เชิญให้เข้าร่วมกิจกรรมเช่น กิจกรรมของสำนักงานคุมประพฤติ กิจกรรมของ
สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดนนทบุรี กิจกรรมของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดและ
กิจกรรมของกระทรวงยุติธรรม นอกจากนี้ยังได้เข้าร่วมกิจกรรมของหน่วยงานอื่นประกอบด้วยสัก
งานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดนนทบุรีและอบรมความรู้ทางกฎหมายด้านการ
เมืองกับสถาบันพระปกเกล้าในนามศูนย์ยุติธรรมชุมชนด้วย

ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา

ตารางที่ 2.3
ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา

บทบาทภารกิจที่ดำเนินการ	จำนวนเรื่อง ที่ดำเนินการ (เรื่อง)	หมายเหตุ
1. การรับเรื่องราวร้องทุกข์เรื่องไม่เป็น ธรรม/ให้คำแนะนำช่วยเหลือเบื้องต้น	87	- มีการรายงานผลการปฏิบัติ งานทุกวันที่ 10 ของเดือน
2. การลดข้อพิพาทและความขัดแย้งใน ชุมชน	5	- มีการรายงานผลการปฏิบัติ งานทุกวันที่ 10 ของเดือน
3. การหาแนวทางและวิเคราะห์ พร้อม มอบหมายสมาชิกในการแก้ไขฟื้นฟู และสงเคราะห์ผู้กระทำผิด ผู้เข้ารับ การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด และผู้ผ่านการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยา เสพติด	1	
4. การให้ความช่วยเหลือ ดูแลผู้ที่ได้รับ ความเสียหายและผลกระทบจาก อาชญากรรม	4	
5. การเผยแพร่ความรู้ประชาสัมพันธ์ ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ของกระทรวง ยุติธรรม	11	
6. บทบาทอื่นที่เครือข่ายยุติธรรมชุมชน ร่วมกับกระทรวงยุติธรรมเห็นเหมาะสม ในการดำเนินการเพื่อประโยชน์ของ ชุมชน	19	

ที่มา: รายงานประจำเดือนของศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลบางศรีเมืองสำนักงานคุมประพฤติ
จังหวัดนนทบุรี

งานเครือข่ายยุติธรรมชุมชนของสำนักงานคุมประพฤติจังหวัดนนทบุรี

สำนักงานคุมประพฤติจังหวัดนนทบุรี ได้ดำเนินการตามโครงการเครือข่ายยุติธรรมชุมชน โดยได้จัดการอบรมเครือข่ายยุติธรรมชุมชนจำนวน 2 ครั้ง มีสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนจำนวน 554 คน และได้มีการเปิดศูนย์ยุติธรรมชุมชนแห่งแรก คือศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลท่าอิฐ ณ อาคารศูนย์ประสานงานอาสาสมัครคุมประพฤติ ตำบลท่าอิฐ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เปิดทำการเมื่อวันที่ 28 กันยายน 2548

ต่อมาในปีงบประมาณ พ.ศ. 2549 สำนักงานคุมประพฤติจังหวัดนนทบุรีได้ดำเนินการอบรมพัฒนาศักยภาพเครือข่ายยุติธรรมชุมชนจำนวน 101 คนและการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายยุติธรรมชุมชนเดิม จำนวน 423 คน เพื่อเสริมสร้างศักยภาพให้เครือข่ายยุติธรรมชุมชนและผลักดันศูนย์ยุติธรรมชุมชนแห่งที่ 2 ณ อาคารห้องสมุดเฉลิมพระเกียรติ ตำบลบางตะไนย์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2550 ได้ดำเนินการจัดตั้งศูนย์ยุติธรรมตำบลบางศรีเมือง ณ สถานีอนามัยตำบลบางศรีเมืองเดิม ตำบลบางศรีเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรีโดยได้รับความอนุเคราะห์จากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนนทบุรีในการให้ใช้อาคารสถานที่อาคารไม้สถานีอนามัยตำบลบางศรีเมืองจำนวน 2 ชั้นซึ่งเดิมไม่ได้ใช้ประโยชน์เนื่องจากสถานีอนามัยได้ย้ายไปอยู่อาคารที่สร้างใหม่ โดยเปิดดำเนินการเมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2549 ซึ่งเกิดจากความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนและประชาชนในพื้นที่ โดยมีวัตถุประสงค์ในการนำภารกิจเครือข่ายยุติธรรมชุมชนมาแก้ปัญหาความขัดแย้งและความไม่เป็นธรรมของประชาชน โดยภายในศูนย์จะประกอบด้วยเฟอร์นิเจอร์วัสดุเครื่องใช้สำนักงาน โต๊ะประชุมสำหรับ ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนเป็นผู้บริจาคและหารายได้เพื่อใช้จ่ายตามความจำเป็นของศูนย์ด้วยการรับบริจาค

ต่อมาวันที่ 16 ธันวาคม 2549 ได้มีการจัดตั้งศูนย์ยุติธรรมชุมชนแห่งที่สี่คือศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลบางกร่าง อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2549

จากนั้นสำนักงานคุมประพฤติจังหวัดนนทบุรีได้จัดอบรมสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนใหม่และมีจำนวนสมาชิกเครือข่ายยุติธรรมชุมชนทั้งหมดจำนวน 639 ราย จำนวนผู้ประสานงานยุติธรรมชุมชนจำนวนทั้งหมด 100 รายและศูนย์ยุติธรรมชุมชนจำนวน 4 ศูนย์

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาพบว่าผู้ที่มีการศึกษาเกี่ยวกับงานเครือข่ายยุติธรรมชุมชนในประเทศไทยคือ ญัฐิสรา ะเริง (2548, น. 66) ศึกษาทัศนคติและความคาดหวังของอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนที่มีต่อโครงการพัฒนาเครือข่ายยุติธรรมชุมชน พบว่าอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนมีทัศนคติและความคาดหวังต่อโครงการพัฒนาเครือข่ายยุติธรรมชุมชนในระดับสูง และมีทัศนคติต่อบทบาทและหน้าที่ของอาสาสมัครยุติธรรมชุมชนในระดับปานกลาง และมีความคาดหวังต่อโครงการต่อการสนับสนุนของหน่วยงานในระดับปานกลาง

ปุระชัย เปี่ยมสมบุรณ์ ศึกษาเรื่อง ความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อกระบวนการยุติธรรมโดยอาศัยรูปแบบการวิจัยสำรวจตัดขวาง โดยกำหนดให้ประชาชนผู้พักอาศัยในเขตกรุงเทพมหานครเป็นประชากรในการวิจัย กลุ่มตัวอย่างมีขนาด 1 : 100 คน ผลการศึกษาพบว่าหัวข้อแปรอิสระ ประกอบด้วย อายุ การศึกษา ระยะเวลาอยู่อาศัย ลำดับความสำคัญของอาชญากรรม และความปลอดภัยจากอาชญากรรม มีความพึงพอใจกับสี่ตัวแปรตาม คือ ความพึงพอใจต่อตำรวจ ความพึงพอใจต่อทนายความ ความพึงพอใจ ต่อศาล และความพึงพอใจต่อราชทัณฑ์ แต่ไม่ปรากฏความสัมพันธ์กับความพึงพอใจต่ออัยการ

กิ่งแก้ว อินหว่าง (2530, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องทัศนคติของประธานสภาตำบลที่มีต่อการปฏิบัติงานของพัฒนากร พบว่าตัวแปรที่มีผลต่อทัศนคติของการปฏิบัติงาน ได้แก่ การรู้จักคุ้นเคยกับพัฒนากร ความสนใจของประธานกรรมการสภาตำบลในงานพัฒนาของตำบล ส่วนความรู้ความเข้าใจในหลักการพัฒนาชุมชนของประธานสภาตำบลไม่มีผลต่อการกำหนดทัศนคติต่อการปฏิบัติงานของพัฒนากร

แสงอรุณ ไตรรักษา (2541, บทคัดย่อ) การศึกษาความคาดหวังของบุคลากรผู้ร่วมทีมพบว่า ส่วนใหญ่มีความคาดหวังมากทุกลักษณะงาน โดยมีความคาดหวังมากที่สุดทุกลักษณะงาน โดยมีความคาดหวังมากที่สุดต่อลักษณะงานการวินิจฉัยทางสังคม และคาดหวังน้อยที่สุดต่อลักษณะงานการบำบัดทางสังคม ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความคาดหวัง พบว่าผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจสูงจะมีความคาดหวังสูงกว่าผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจต่ำ และอาชีพ และระยะเวลาการปฏิบัติงานร่วมกันเป็นประจำมีความคาดหวังมากกว่าผู้ที่ไม่เคยมีประสบการณ์ร่วมกันเลย

รักษพล วงศ์ม่วง (2540, น. 8-11) จากการศึกษาเรื่องความคาดหวังของกรรมการบริหารส่วนตำบลต่อบทบาทพัฒนากรในเขตปริมณฑล พบว่ากรรมการบริหารส่วนตำบลที่ต่างชั้นกันมีความสัมพันธ์กับบทบาทพัฒนากรด้านการวิเคราะห์ ประเมินผล ด้านการจัดเก็บข้อมูล การให้บริการข่าวสารเกี่ยวกับสภาตำบล ด้านการประสานงานตามแผนพัฒนาตำบล และด้านการให้

คำปรึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาสตรี เด็กและเยาวชน ประสบการณ์ในการฝึกอบรม ความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่เกี่ยวกับ อบต. มีความสัมพันธ์กับบทบาทพัฒนากรด้านการวิเคราะห์ ประเมินผลด้านการจัดเก็บข้อมูล การให้บริการข่าวสารเกี่ยวกับสภาพตำบล ด้านการประสานงานตามแผนพัฒนาตำบล และด้านการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาสตรี เด็กและเยาวชน ประสบการณ์ในการฝึกอบรม ความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่เกี่ยวกับ อบต. มีความสัมพันธ์กับบทบาท พัฒนาการด้านการวิเคราะห์ ประเมินผล ด้านการจัดเก็บข้อมูล การให้บริการข่าวสารเกี่ยวกับข้อมูลการพัฒนาตำบล

เพ็ญแข ศรีสุทธิกุล (อ้างถึงใน รัชชพล วงษ์ม่วง, 2537, น. 28-35) พบว่าตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ กับทัศนคติต่องานพัฒนาชุมชนในเขตชนานเมือง ได้แก่ อายุ การศึกษา ประสบการณ์ ความรู้ ความเข้าใจในงานพัฒนาชุมชน การติดต่อสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่

ขวัญชัย วงศ์นิติกร (2532, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ของผู้อยู่อาศัยในเขตบ้านจัดสรรชานเมือง พบว่าปัจจัยด้านฐานะทางเศรษฐกิจ การเป็นผู้นำทั้งในและนอกชุมชน การเป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรมทางสังคม การได้รับข้อมูลข่าวสาร มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม ส่วนปัจจัยทางด้านระดับการศึกษา และความรู้ความเข้าใจในรูปแบบการบริหารชุมชนไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม

มณูญ วงศาโรจน์ (2535, น. 63-89) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการแสวงหาความร่วมมือจากประชาชน ในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมด้วยงานตำรวจชุมชนสัมพันธ์ กองบัญชาการตำรวจนครบาล ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการผู้ขับซิวรถจักรยานยนต์รับจ้างในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 600 คน พบว่า ผู้ผ่านการอบรมตามโครงการดังกล่าวจะรักษากฎจราจรดีขึ้น ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาอาชญากรรมรูปแบบต่าง ๆ

ประเสริฐ สุนทร (2543, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันปราบปรามปัญหาอาชญากรรม พบว่า ปัจจัยที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ประกอบด้วย เพศ ระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน การตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม และภาพลักษณ์ของเจ้าหน้าที่

วันธิกรณ์ นุเกตุ (2540, น. 232-233) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อความร่วมมือของประชาชนในการป้องกันปัญหาอาชญากรรม และปัจจัยสภาพแวดล้อมเฉพาะความรู้ความเข้าใจในงาน ความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ และลักษณะทางสังคม มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน

รัฐศาสตร์ สิงห์เหลือง (2540, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมในเขตพระโขนง จำนวน 385 คน พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมของประชาชนในเขตพระโขนงในระดับบุคคลและระดับครอบครัว ได้แก่ เพศ อาชีพ รายได้

พิเชษฐ ไพบูลย์ศิริ (2544, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ อายุ อาชีพ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การคาดหวังในผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ความเชื่อถือในตัวผู้นำชุมชน และการเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม

วรารภรณ์ บัวเดือน (2549, น. 129-130) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทและการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ พบว่า เพศ การศึกษา สถานภาพในครัวเรือน ระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน การมีญาติหรือบรรพบุรุษอยู่ในชุมชน การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรมหรือการกระทำผิด ประสบการณ์การผ่านการอบรม ประสบการณ์การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ความพร้อมของชุมชน ความคาดหวังในผลประโยชน์ ความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ และความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ดวงกมล สุคนทรทรัพย์ (อ้างถึงใน ซาคริต คงทอง, 2550, น. 30) ศึกษาเรื่อง กระบวนการยุติธรรมและสวัสดิการชนกลุ่มน้อย : กรณีศึกษา ชาวมอญสัญชาติพม่า บ้านทุ่งก้างย่าง ตำบล ไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี พบว่าชาวมอญจำนวน 400 ครอบครัว ที่ประกอบอาชีพ เกษตรกรรม และรับจ้าง และมีความเป็นอยู่เอกเทศจากการปกครองของเจ้าหน้าที่ไทย ภายในกลุ่มจะมีการจัดตั้งคณะกรรมการปกครองหมู่บ้าน โดยคณะกรรมการดังกล่าวเป็นผู้กำหนดระเบียบในชุมชนโดยยึดหลักตามขนบธรรมเนียมประเพณี และผลการตัดสินที่ผ่านมาแล้วเป็นหลัก นโยบายการปกครองส่วนหนึ่งมีความมุ่งหมายในการรักษาความสงบเรียบร้อยของชุมชน และเพื่อการนี้คณะกรรมการหมู่บ้านจะคัดเลือกเด็กหนุ่มมอญที่มีความประพฤติดีจำนวน 7 คน ทำหน้าที่คอยดูแลความสงบเรียบร้อยภายในชุมชน หากมีผู้ฝ่าฝืนระเบียบของหมู่บ้าน เด็กหนุ่มเหล่านี้จะจับกุมตัวผู้ละเมิดกฎหมายส่งให้คณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อให้คณะกรรมการไต่สวนและพิจารณาตัดสินโดยการลงมติต่อไป

สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ ได้ทำการศึกษาเรื่องตุลาการหมู่บ้านจากโครงการตุลาการหมู่บ้าน จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า

1. ตุลาการหมู่บ้านเป็นโครงการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาข้อพิพาทที่เกิดขึ้นให้หมู่บ้านตนเอง
2. ตุลาการหมู่บ้านเป็นโครงการที่ดีโครงการหนึ่ง ซึ่งมีประโยชน์ต่อประชาชนในหมู่บ้านด้านการลดข้อพิพาทและทำให้ข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านระงับลงไปด้วยความพึงพอใจของทุกฝ่ายนอกจากนี้ยังช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่ไม่ต้องผ่านขั้นตอนกระบวนการยุติธรรม

3. ประชาชนในหมู่บ้านยังมีความต้องการที่จะให้มีตุลาการหมู่บ้านโดยทำหน้าที่ในการระงับข้อพิพาทต่อไป ถึงแม้ว่าจะต้องดำเนินการเองโดยทางราชการไม่ยุ่งเกี่ยว

4. ประชาชนทุกฝ่ายต่างยอมรับในวิธีการระงับข้อพิพาทโดยตุลาการหมู่บ้าน

5. ปัญหาและอุปสรรคที่มีผลต่อประสิทธิภาพและความสำเร็จของตุลาการหมู่บ้านคือความไม่ต่อเนื่องของนโยบายระดับจังหวัดที่มีต่อโครงการรวมถึงการที่ไม่ได้กำหนดนโยบายที่แน่นอนในการระงับข้อพิพาทในระดับท้องถิ่นของกระทรวงมหาดไทย และตุลาการหมู่บ้านผู้ทำหน้าที่ใกล้เคียงยังมีระดับการศึกษาที่ต่ำ ขาดความรู้ทางกฎหมาย

อุดม บัวศรี และคณะ (2546, น. 50) ได้ทำการวิจัยที่เกี่ยวกับรูปแบบการระงับข้อพิพาทโดยใช้วัฒนธรรมดั้งเดิมซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านภาคอีสาน ระบบการระงับข้อพิพาทนี้คนอีสานได้นำมาใช้จนกลายเป็นทั้งกฎสังคมละวัฒนธรรมชุมชน ดังนี้

ความหมายของเจ้าโคตร

1. เจ้าโคตร คือระบบความเชื่อดั้งเดิมของชุมชนอีสานซึ่งสืบต่อกันเป็นเวลายาวนาน เป็นระบบที่เกื้อกูลต่อชุมชนเป็นอย่างมาก

2. เจ้าโคตรคือญาติผู้ใหญ่ เมื่อมีการเจ็บป่วยก็ดี เกิดการขัดแย้งในครอบครัวก็ดี จะมีการเชิญผู้ใหญ่มาคุยกันเพื่อระงับความขัดข้องงุ่นงาย เจ้าโคตรมีบทบาทแทนศาลยุติธรรม และมีพลังในการระงับความขัดแย้งอย่างมาก

3. เจ้าโคตร คือผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นญาติของแต่ละกลุ่มที่เครือญาติให้การเคารพนับถือ สืบต่อกันมาแต่บรรพบุรุษ

4. เจ้าโคตร คือระบบผู้หลักผู้ใหญ่ของตระกูลในหมู่บ้าน ทำหน้าที่ระงับความขัดแย้งในสังคมด้วยการประนีประนอม เป็นระบบที่ใช้มิติทางวัฒนธรรมชุมชนเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งเบื้องต้น

ผลที่ได้จากการใช้ระบบเจ้าโคตรในการระงับความขัดแย้ง

ผู้วิจัยได้สรุปผลจากการสำรวจพบว่า

1. คนส่วนใหญ่ตอบว่าระบบเจ้าโคตรไม่มีข้อเสียใด ๆ อัน หมายความว่าคนในชุมชนส่วนใหญ่ยังเห็นความสำคัญของเจ้าโคตรซึ่งพวกเขาให้ความไว้วางใจในฐานะที่เป็นที่พึ่งของวงศ์ตระกูล ญาติ เพื่อนบ้าน และชุมชน แต่หากผู้ที่เป็นเจ้าโคตรมีคุณสมบัติบกพร่องก็อาจเกิดความลำเอียง เกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวก เป็นแบบอย่างไม่ได้หรือเป็นเผด็จการ

2. ผลดีจากการมีระบบเจ้าโคตรในการไกล่เกลี่ย ได้แก่

- เป็นที่พึ่ง เคารพนับถือและเชื่อฟังของลูกหลาน
- เป็นผู้รักษาสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามไว้

- สร้างความปรองดอง สามัคคีในชุมชน
 - เป็นศูนย์รวมของลูกหลานในวงศ์ตระกูล
 - สร้างความอบอุ่นและสงบสุข
 - เป็นที่ปรึกษาช่วยเหลือแก้ไขปัญหาให้หมดไป
 - เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ลูกหลาน
 - เกิดการประนีประนอมขึ้นในชุมชน
3. ด้านความพึงพอใจในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าโคตร พบว่า
- มีความพึงพอใจมากที่ทุกอย่างยุติลงในชุมชน ไม่มีการต่อความยาวสาวความยืดขึ้นโรงขึ้นศาลต่อไป
 - ลูกหลาน ญาติ พี่น้อง ในวงศ์ตระกูลและชุมชนอบอุ่น ภาคภูมิใจ
 - มีความพึงพอใจในระดับหนึ่งที่สามารถนำพาชุมชนให้สามัคคี ปรองดอง สอนสั่งบุตรหลาน สร้างความเที่ยงธรรม ความประนีประนอม บ้านเมืองสงบสุข
 - มีบางส่วนที่พอใจระบบเจ้าโคตรน้อย เนื่องจากตัดสินใจขาดโดยไม่ยอมฟังเสียงและความคิดเห็นของผู้อื่นอยู่บ้าง

อังคณา บุญสิทธิ์ และคณะ (2549, น. 9) ได้ทำการศึกษา พบว่า ความเป็นไปได้และรูปแบบการทำงานยุติธรรมชุมชนมีความแตกต่างกันในแต่ละชุมชน ชุมชนแออัดในเขตเมือง ชาวบ้านในชุมชนมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยหลายกลุ่ม มีการแบ่งเป็นก๊กเป็นเหล่า แล้วยังชิงตำแหน่งผู้นำชุมชนกัน การเป็นผู้นำชุมชนทำให้ได้มาซึ่งการครอบครองและจัดสรรผลประโยชน์ หรือทรัพยากรที่ได้มาจากรัฐ และ/หรือ ฝ่ายการเมือง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งมาจากการจัดสรรผลประโยชน์ที่ไม่ลงตัว ฝ่ายหนึ่งมองว่าเป็นการจัดสรรผลประโยชน์ การแบ่งเป็นก๊กเป็นเหล่านี้ส่งผลเสียต่อการรวมตัวกันเพื่อพรรคพวกตัวเอง การแบ่งเป็นก๊กเป็นเหล่านี้ส่งผลเสียต่อการรวมตัวกันเพื่อการจัดการคุณภาพชีวิตที่ดีในชุมชน เมื่อมีการแบ่งเป็นกลุ่ม ๆ ชาวบ้านไม่สามารถรวมตัวกันได้ การดำเนินการในแนวคิดยุติธรรมชุมชนจึงไม่เกิดขึ้น การป้องกันและแก้ไขปัญหอาชญากรรม เช่นปัญหายาเสพติดจึงเป็นการทำแบบเฝ้าระวัง แต่ไม่มีกิจกรรมหรือการดำเนินการใดที่เป็นการป้องกันและแก้ไขปัญหายั่งยืน

ส่วนชุมชนเกษตรในชนบท ชาวบ้านในสังคมชนบทมีการรวมตัวกันได้ดี ใช้แนวคิดกระบวนการยุติธรรมชุมชน เมื่อมีความขัดแย้งกัน ทั้งสองฝ่ายร่วมกันหาทางแก้ปัญหา ทำความตกลงร่วมกันด้วยสันติวิธี โดยการสร้างกติกาชุมชน หาทางป้องกันปัญหา แก้ปัญหา และจัดกิจกรรมเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีในชุมชนร่วมกัน

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทำให้สามารถสรุปได้ว่าความคาดหวังของเครือข่ายยุติธรรมชุมชนที่มีต่อของศูนย์ยุติธรรมชุมชน นั้นจะเกิดขึ้นจากการที่สมาชิกของศูนย์ยุติธรรมชุมชนได้ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทในการป้องกันอาชญากรรม แก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด ระวังข้อพิพาทหรือความขัดแย้งในชุมชนและแก้ไขปัญหาของชุมชนโดยที่สมาชิกจะต้องมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมให้เป็นไปตามบทบาทที่กำหนด ซึ่งถ้าประสบความสำเร็จระดับความคาดหวังก็จะสูง หากไม่ประสบความสำเร็จระดับความคาดหวังก็จะลดลงกว่าเดิม ซึ่งปัจจัยที่ผลต่อความคาดหวังนั้นมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยภูมิหลังของตัวบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส อาชีพ รายได้ ศาสนา ประสบการณ์การเผชิญปัญหาอาชญากรรมหรือการกระทำผิด ตำแหน่งทางสังคม ระยะเวลาที่พักอาศัยในชุมชน การมีญาติหรือบรรพบุรุษอยู่ในชุมชน ประสบการณ์ในการผ่านการอบรมหรือเคยมีความรู้ในด้านกระบวนการยุติธรรมความรู้ความเข้าใจในงานยุติธรรมชุมชน การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน จะมีความคาดหวังต่อของศูนย์ยุติธรรมชุมชนแตกต่างกัน

2. ปัจจัยทางสภาพสังคม ได้แก่ ความผูกพันกับชุมชน ความรู้จักคุ้นเคยกับเจ้าหน้าที่ ความคาดหวังในผลประโยชน์ที่ได้รับจะมีความคาดหวังต่อของศูนย์ยุติธรรมชุมชนแตกต่างกัน

กรอบแนวคิด

